

אהרון בעיה

סיפור חיים

AHARON BACIA

LIFE STORY

כל הזכויות שמורות לנורית כהן-בציה © 2010

עיצוב גרפי: שומי שירן
תודה מיוחדת לארכיון נצר סרני על העזרה והייעוץ

פתח דבר

בעודי עסוקה בתיעוד סיפורי החברים וסיפורי המקום בנצ'ר, לקחתי קורס לכתובת זיכרונות ב'בית אריאלה', כדי שאוכל לתעד במקצועיות מרבית את סיפורי החברים.

גם את סיפוריו של אבי תיעדתי. הוא אהב לספר, והיה בו קורטוב של נחת מן העיסוק שבחרתי. אפילו אמר לי: "תפרסמי זאת כחוברת כאשר יהיו מספיק ראיונות..."

אך יום אחד שירת חייו נפסקה, ועוד רציתי לשאול הרבה שאלות ולשמוע סיפורים נוספים, אף שהיו כבר רבים. החוברת פורסמה במלאת שישים שנה לקיבוץ, ואבא כבר לא היה בין החיים.

אני זוכרת עצמי בקורס. מאותו רגע לא יכולתי לכתוב דבר, רק להאזין לסיפורים של האחרים... כשכתבתי את הכתבה ל'שלושים' והזכרתי את פריחת הפולוניות, שהיו בדרך כאשר נפרדנו מאבא, גמלה בי כבר אז, במרץ 2007, ההחלטה להוציא ספר לזכרו של אבא. מורתי בקורס הנחתה אותי כיצד לאסוף את החומרים הרבים וכיצד לכתוב ספר לזכרו.

החומרים הרבים שאספתי הם כולם פרי עטו של אבי או תמלול נאומיו ודבריו בנסיבות שונות. מהם הוצאתי את הדברים החשובים.

את החומרים הרבים שאספתי, ומהם הוצאתי את הדברים החשובים בסיפור חייו, נתתי בידי עורכת, והספר לזכרו של אבא ייצא במלאת שלושים שנים למותו.

סיפורו של אהרון בציה – האב, הסב והסבא רבא שלנו – יעבור מדור לדור במשפחה.

נורית

פרק ראשון

"איך שרדתי? גיבשתי לי כמה עקרונות שהנחו אותי:
לעזור לזולת, לשמור על חברות ולא לאבד צלם אנוש."

את חתונת הזהב חגגו אהרון ורבקה בציה בהאנובר, בירת סקסוניה התחתית אשר בצפונה של גרמניה, סמוך למחנה הריכוז ברגן בלזן. בעצם נוכחותם בטקס ההוא, ועמם עוד שלושה זוגות ממקימי קיבוץ נצר סרני, היו אהרון ורבקה עדות חיה ונושמת לרוח שלא נשברה, שקמה מתוך האפר ונסקה אל מרחבי העשייה והיצירה, לרוח שבנתה יש מאין בתנאים לא תנאים, עד שעוררה השתאות בקרב אומות העולם, אותו עולם שראה ושתק. ושם, באולם רשות השידור של האנובר, חמישים שנה לאחר השחרור מן התופת, הם עמדו אל מול נציגו הרשמיים של העם הגרמני, וכל נוכחותם אמרה: ואף על פי כן לא הוכרענו.

אהרון היה אדם מעשי. רגליו נטועות באדמה וראשו שקול ומחושב. הוא יכול היה להביט לאחור ולסכם בגאווה חמישים שנות יזמות ועשייה למען מדינתו, למען קיבוץ ולמען האדם באשר הוא אדם; חמישים שנות נישואים לרעייתו רבקה, אותה הכיר על אדמת ברגן בלזן, וביחד הקימו משפחה לתפארת; חמישים שנות זיכרון שלא דהה למרות ההבנה השכלתנית שגרמניה של היום אינה גרמניה של אז.

הביקור הזה סגר מעגל. כשהגיעה ההזמנה להשתתף בטקס מלאת חצי מאה לשחרור מברגן בלזן, אהרון היסס. מאז השחרור לא דרך על אותה אדמה מקוללת. עשרות פעמים היה בגרמניה בענייני המפעל שניהל, אבל אל המקום הזה, שמילא מקום כה מרכזי בחייו, לא בא. לבסוף החליט לנסוע.

"בואי ניסע", אמר לרבקה, "אמנם בשבילנו זה הנורא שבמקומות, אבל זה גם המקום שבו נפגשנו לראשונה, שבו התחלנו לחיות מחדש, שבו הקמנו תנועה, וממנו העפלנו לארץ. מגיעה לנו חתונת זהב".

רבקה התרגשה, אך לא מיהרה להיענות. ימים אחדים התלבטה. האם יעמוד לאהרון כוחו לשאת את החוויה? וכשהחליטה להצטרף, עשתה זאת למרות אזהרותיו של הרופא. ממשלת סקסוניה התחתית ארגנה את המפגש ואירחה את הניצולים, אלה הניצולים שאהרון נהג לכנותם בכינוי 'אנשי שלומנו'. מי שלא בא 'משם', היה בעיניו בבחינת זר שלא יבין זאת. כחמש מאות ניצולים מהעולם כולו, ובהם כארבעים מישראל, נענו ובאו, ואף שלא הכירו זה את זה, היו הם משפחה מגובשת אחת, משפחת 'אנשי שלומנו'.

ברגן בלזן היה מחנה ריכוז בסקסוניה התחתית ליד העיר צֶלֶה. במקורו נבנה לשמש לא יותר ממחנה מעבר לאסירים יהודים בעלי אזרחות כפולה כדי להחליפם בגרמנים שבויים. ראשוני האסירים שהובאו לכאן, כמה אלפים שיועדו ליהחלפה, זכו לתנאים סבירים, יחסית, אך רק מיעוטם הוחלף. רובם נשלחו למחנות המוות.

ממרץ 1944, כשנה לאחר הקמתו, הפך המחנה למחנה ריכוז. טרנספורטים דחוסים של אלפי חולים ותשושים הגיעו לכאן ממחנות שונים ושוכנו באוהלים ללא מיטות, ללא מזון וללא עזרה רפואית. רובם גוועו זמן קצר אחרי בואם. מתוך אלף חולים שהובאו ממחנה דורה לבדו, נשארו בחיים כחמישים, וכזה היה דינם של טרנספורטים אחרים.

באוגוסט אותה שנה, בעיצומה של המתקפה הרוסית, הוקם מחנה אוהלים לנשים. עם התקדמות הצבא האדום הוצעו לכאן בצעדות המוות אלפי נשים ממחנות עבודה במזרח, ושוכנו בתנאים מחפירים. רובן שכבו על הרצפה הערומה, בלא מזון ובלא מים לשתייה. כעשרים אלף נשים נכנסו בשערי ברגן בלזן, ואלפים בודדים שרדו. הגרמנים לא נזקקו ליוזמות חיסול מתוחכמות. התנאים הלא-אנושיים היו אמצעי המתה יעיל וחסכוני.

צועדי צעדות המוות לא פסקו להגיע גם כשהתפשטה במחנה מגפת הטיפוס. אחרי צעידה ארוכה בשלג ובקור הגיעו אל מחנה שלא יכול היה להכילם. הם שכבו תחת כיפת השמים, ומגפת הטיפוס אכלה בהם בכל פה. המחנה על חמשת אגפיו היה מרוצף כולו גוויות שלא פונו. מינואר 1945 ועד לשחרור מתו במחנה כשלושים וחמישה אלף בני אדם.

בתחילת אפריל 1945, כשכבר קרבו כוחות בנות הברית, ניסו הגרמנים למצוא לזה פתרון. יהודים שנותר מעט כוח במותניהם נצטוו לחפור מבוקר עד לילה קבר אחים ענק, אך רק כמה אלפי גופות נטמנו בו. האחרות נותרו מוטלות ערמות-ערמות.

ב-14 באפריל 1945 נראו חיילי הצבא הבריטי קרבים אל המחנה. הקצינים נכנסו פנימה ראשונים. המראה שנגלה לעיניהם היה מהריד. שום דמיון אנושי לא יכול היה לדמיין זוועה שכזאת. אחד הקצינים בדרגת מינזר ארגן תפילה. שמו היה חיים (ויויאן) הרצוג, מי שלימים יהיה ממשחררי ירושלים ונשיאה השישי של מדינת ישראל.

שבועות אחדים לפני השחרור הגיע אהרון באחת מצעדות המוות לברגן בלזן. באחד בינואר 1945 עוד עבד ליד הידיקט-מאשין בבית החרושת לעיבוד עצים בבונצלאו, כשנשמעו לפתע קולות ירי. אהרון זיהה אותם מיד. היו אלה תותחי הצבא האדום. אות מבשר טובות ראה עוד קודם לכן בהמוני פליטים גרמנים שהגיעו לסביבה מברסלאו ומרחבי שלזיה בבריחה מבוהלת מאימת הרוסים הקרבים. אבל קולות התותחים לא הביאו עמם הצלה. עוד באותו יום הוצאו כל העובדים האסירים, ואהרון בתוכם, מבית החרושת, והוצעדו משם אל תוככי גרמניה. עם התקדמות צבאות בנות הברית במערב והצבא האדום במזרח, מיהרו הגרמנים לפנות את מחנות הריכוז, והצעידו את יושביהם מאות קילומטרים אל מקומות שהיו עדיין בשליטתם. לא בכדי כונו הצעדות הללו בשם 'צעדות המוות'. תחת משמר כבד צעדו האסירים מרחקים עצומים בתנאים לא-אנושיים.

גרוס-רוזן הייתה התחנה הראשונה. את הדרך בין בונצלאו למחנה הריכוז גרוס-רוזן עשו ברכבת משא, ומשם הלכו במסע רגלי 450 קילומטרים עד למחנה דורה. חודשיים עשו בדרך, יהודים ולא יהודים. עברו על פני עשרות עיירות וערים בקור מקפיא בבגדים בלויים, אכולי כינים ורעבים. בלילות לנו באסמי תבואה, שהיו בית דגירה לכינים ולפרעושים, ובימים צעדו, מלווים בחיילי ס"ס קשוחים, עשרות קילומטרים בכל יום. מי שלא עמדו לו כוחותיו, נורה והושלך לצדי הדרך.

אהרון ראה בכינים אויב בלתי מנוצח. באחד מלילות פברואר הקפואים, בעת שהסתתרו באסם, החליט לעשות מעשה. הוא יצא עם חברו שמשון זלינגר אל הנחל הקפוא שבפאתי הכפר, חפר בתוך שכבת הקרח עד למים, הרטיב את ראשו וביקש משמשון שיגלח את שערו בתער שהיה לו איתו. חבריו גערו בו. הן עלול היה לחלות בדלקת ראות. "מוטב למות מדלקת ריאות מאשר מכינים", השיב להם אהרון.

היו מי שניסו להימלט. רובם לא הצליחו. פעם אחת החליטו גם אהרון ושלושה מחבריו להתחבא בתוך ערמת קש שעמדה מבודדת באסם ולהתחמק מהשיירה, אבל בתוך הערמה מצאו עוד כמה מסתתרים. חושיו של אהרון הזהירו אותו מפני מה שעלול לקרות.
"זה לא ייגמר בטוב", לחש לחבריו, "בואו נסתלק".

דקות מעטות אחרי שיצאו משם קרב בנו של בעל הבית, ועמו שני חיילי ס"ס, אל ערמת הקש והצביע לעברה. קצין הס"ס ידה אל תוך הערמה. שישה מהמסתתרים שנשארו חיים יצאו מתוך הקש. הם הועמדו בשורה מול רוביהם המכוונים של החיילים. אהרון וחבריו כלאו את נשימתם. בין העומדים באותה שורה היה גם ליפשיץ מהעיירה חֶשְׁנוֹב, יהודי כבן שלושים ממושקף וקירח. הוא עמד שם רועד כולו והתחנן על נפשו:

"רחמו עליי, אל תהרגו אותי, יש לי אישה וילדים בבית!"

התחילה הזאת ליוותה את אהרון שנים ארוכות. האמונה התמימה בסיכוי לשוב אל האישה והילדים חתכה בו כסכין בבשר החי. נשמעו שש יריות. כל השישה נורו למוות. אחר כך השתרר שקט. אהרון וחבריו ניצלו.

במחנה דוֹרָה (מיטלֶבאו) הסמוך לבוכנוואלד קיבלו לראשונה בגדים נקיים. היה זה מחנה של עובדי כפייה בני לאומים שונים מרחבי אירופה שהועסקו בחציבת מנהרות לשם ייצור טילי ה-V-2 ארוכי הטווח. עשרות אלפים קיפחו בו את חייהם, אך אלה שהועסקו בבניית הטילים קיבלו מדי פעם בגדים להחלפה ונעליים שלמות. אהרון זכה במעט הזה.

מדורה הלכו למחנה אֶלְרִיש המסונף לו, ושם נשארו כחודש ימים. מיד כשנכנסו העמידו אותם בשורה והורו להם לרוקן את כיסיהם. ריח משונה של בשר חרוך עמד באוויר. על צריף המפקדה עמדו כמה נגנים וניגנו מארשים צבאיים וואלסים של שטראוס. אהרון רוקן את כיסיו. לידו עמד רופא ילדים, שבאחד מכיסיו היה טמון סטטוסקופ. את הכיס הזה הוא לא רוקן. ניגש אליו חייל ס"ס וסטר לו על לחיו. הרופא הוציא את הסטטוסקופ והניח אותו על הערמה. "יותר לא אוכל לעזור לנזקקים", לחש, "לקחו ממני את כלי האבחון היחיד שהיה לי".

לימים נבחר אותו רופא אשר הבריאות של מזרח גרמניה.

מחנה אלְרִיש היה הנורא שבמחנות. במחנה הזה פגש אהרון אנשים רעבים שאיבדו צלם אנוש. רוב אסירי המחנה היו שבויים רוסיים ואוקראינים שהועסקו בחציבת מנהרות תמורת צלחת מרק דלוחה ביום. כמו עיניו ראה כמה מהם אוכלים בשר אדם כדי להשקיט את רעבונם. אהרון נשבע שיהא אשר יהא, לעולם ישמור על אנושיותו, גם אם יאלץ לשלם על כך בחייו.

בין אלריש לבלזן הפרידו 170 קילומטרים. אחרי כשלושה שבועות של שהייה במחנה הנורא אספו לפתע את כל האסירים, הובילו אותם לתחנת הרכבת, נתנו לכל אחד כיכר לחם וחבילה מרגרינה, והעמיסו אותם על רכבת לכיוון בלזן. כיכר הלחם שקיבל הייתה מספיקה לאהרון לכמה וכמה ימים, כל כך הרגיל עצמו להמעיט באכילה. אבל למראה מנהגם של הרוסים נמלך בדעתו. הם בצעו את הלחם עוד קודם שעלו לרכבת, מרחו אותו בכל מנת המרגרינה וחסלו אותו בתוך דקות. מיד הבין מה עתיד להתרחש והחליט לנהוג כמותם, שאם לא כן יישאר רעב או יומת. ואכן עוד באותו לילה בזזו אלה את מנות הלחם, ומי שסירב, חוסל במכות אגרופ. אהרון לא החזיק לחם בידו וניצל. הרכבת הייתה צפופה להחריד. כמאה בני אדם נדחסו בכל קרון בלא אוויר ובלא מים. כמה ימים עשתה את דרכה, וכשפתחו את הדלתות, נשמטו מתוכה על הרמפה בבלזן מאות גוויות.

את השורדים שיכנו בקסרקטין צבא ענק שנגטש. לא מחמת טוב לבם שיכנו אותם שם, אלא מחמת הצפיפות הנוראה במחנה ומגפת הטיפוס שפשטה בו. קסרקטין הצבא היה מרוחק מהזוועה, והתנאים בו 'מלכותיים' כמעט. אהרון וחבריו שוכנו בחדרים שהיו בהם מקלחות, מגבות וסבוני רחצה ריחניים. הוא פתח את ברז המקלחת, הניח למים החמים לזרום על גופו הצנום, אחר כך קרצף עצמו לראשונה מזה חודשים ארוכים. היטב ידע שזו תחנתו האחרונה בצעדת המוות. מן האיסוף המהיר של האסירים והברחתם הבהולה אל תוך גרמניה למד שרק ימים יחלפו עד שיגיעו המשחררים.

ואכן כשבוע חלף עד שיצאו לחופשי. בשבוע הזה עיקר העיסוק היה חיפוש אחר מזון. היו מי שפרצו את הקנטינות וחתפו מכל הבא ליד. אהרון לא השתתף בזה. הוא ידע שמוטב לו לאכול כזית ורק מזון מופר, כזה שקיבתו הורגלה לעכל. זאת יעץ גם לחבריו. הסלק שהביא השקיט את רעבונם במשך ימים רבים. כל ימי המלחמה שלט ברוחו ושלט בגופו, וגם עתה נשאר נאמן לעקרונותיו. כשפילו אסירי המחנה את חמתם בחיילי הס"ס, אהרון לא שלח ידיו להרוג. הוא רק יידה אבנים לעברם וצעק בקולי קולות: "נ-ק-מ-ה!"

אסירים שהיו נפוחים מרעב, רגליהם לא נענו להם. כזה היה מצבו של שמשון זלינגר חברו. אהרון נשא אותו על גבו אל הגדר כדי שיראה גם הוא את גואליהם קרבים וישמח.

באולם המפואר של רשות השידור בהאנובר התכנסו חמש מאות ניצולים. ארבעה זוגות מנצר סרני היו ביניהם: הילדה ופיזה, זיוה ופנו, חנה ואהרון גפנר ורבקה ואהרון בעיה. לאחר מפגש עם ראש העיר וארוחה חגיגית במלון הוסעו לאולם. אהרון התרגש. הגרמנים, כמו הגרמנים, ארגנו הכול למופת עד הפרט האחרון. תזמורת ניגנה ברקע, וליד שולחן הנשיאות ישבו יו"ר הפרלמנט הגרמני, הגב' ריטה סוסמן, שר התרבות הגרמני, יו"ר הקהילה היהודית בסקסוניה ועוד מכובדים אחדים – רובם צעירים שלא חוו את אימי המלחמה. הנאומים יצאו מהלב וחדרו אל הלב. ניכר היה בדוברים שגם הם מתרגשים. שר התרבות הגרמני חזר והדגיש את האחריות המוטלת על צעירי גרמניה לזכור ולהזכיר. "אסור להם לחשוב שהם נקיים מאחריות למה שקרה לפני חמישים שנה", אמר.

למחרת הוסעו באוטובוסים אל קסרקטין הצבא לשעבר בברגן בלזן. בבתי הקברות טמונים שורות שורות אחרוני הקרבנות, אותם אומללים שזכו לראות את המשחררים, אך כוחם לא עמד להם עוד. אהרון ראה לנגד עיניו את שלמק, חברו מילדות, כולו עור ועצמות, מסתער על קופסת שימורי שומן חזיר שחילקו להם החיילים הבריטים. אהרון לא נגע בזה. הוא ידע שאחרי חודשים ארוכים של צום צריך להיזהר במה שמכניסים לפה. "למען השם", התרה בשלמק אחרי שנוכח שחיסל חצי קופסה, "אל תאכל יותר. אל תהרוג את עצמך דווקא עכשיו כשאתה אדם חופשי".

"רק טעמתי", השיב לו חברו, אבל לא התאפק ואכל את כל תוכן הקופסה. הוא מת מדיזנטריה ונטמן בבית הקברות הזה.

ועוד היו לו לאהרון חברים רבים שהספיקו לשמוע את פעמי השחרור, לראות את הטנקים עטורי הכוכב הלבן קרבים אל שערי המחנה, וכשלו על הסף. הם לא זכו להשתחרר, להילחם למען מדינה משלהם, להקים קיבוץ לתפארת, לגדל ילדים, לחבק נכדים. אהרון זכה בכל אלה, והזכייה הזאת ריגשה אותו עד דמעות. האיש השכלתן והמחושב הזה מיהר לנגב דמעה שחמקה לה מתוך ארובת עינו ונשרה על לחיו הסמוקה מהתרגשות. הפעם האחרונה שהתרגש כך הייתה ב-14.4.45, כשראה את טור הטנקים נע לאורך הגדר ומדי פעם הזדקר החוצה ראשו של חייל בריטי מפתח הצריח ונופף בידו.

אתר הזכרון ברנ'ן-בלון
50 שנה לשחרור המחנות

ארבעת הזוגות:
רייפלד, בציה, שמחה וגפנר

חידה של הצבא הבריטי המוצבת על אדמת גרמניה במסגרת נאט"ו אירחה את הניצולים לארוחת צהריים. הגישו לאנץ' אנגלי, ולקינח מזגו תה בחלב כמיטב המסורת. באולם הענק התגודדו מאות אנשים. האווירה הייתה טובה. אנשים שלא ראו זה את זה שנים ארוכות נפלו איש על צוואר רעהו.

צוות של הטלוויזיה הבריטית ניגש לאהרון וביקש לראיין אותו. "מה נשאר בזיכרוןך מיום השחרור?" נשאל.

"הטנקים הבריטים עטורי כוכב בנות הברית הקרבים אל הגדר, יחסם החם והאוהד של חיילי צבא הוד מלכותו והגנרל הלבבי גלין-יוז שהתיידד עם הניצולים, עודד את רוחם ובמסירות אין קץ דאג לפינוי החולים והתשושים לבתי חולים."

ושוב עלו על אוטובוסים. הפעם עשו דרכם אל אתר מחנה הריכוז. כשקרבו אליו, הלם לבו של אהרון בחוזקה. אלפים רבים כבר המתינו שם, ובהם גם חיילי צבא גרמניה במדי החילות השונים. הם עמדו דוממים לצד קירות האבן ולוחות הזיכרון. מסביב לקברים דשא ירוק ומטופח, ובחזית קיר זיכרון ענק נושק לעמוד אובליסקי גבוה, נישא אל השמים הבהירים. ברקע נשמע קולו של החזן קורא פרקי תהילים. רבקה רכנה אל אחת המצבות. כמה טמונים תחתיה – אלף, אלפיים, שלושת אלפים בני אדם? כל אחד מהם עולם ומלואו, וכולם ביחד ערמה אחת גדולה של שלדים חסרי שם וחסרי זהות.

מתחילים הנאומים. בין הנואמים שני ההרצוגים – רומן הרצוג, נשיא גרמניה בפועל, וחיים הרצוג נשיאה לשעבר של מדינת ישראל. השמש קופחת על הראשים. הרצוג שלנו לוחש משהו באוזני השגריר, ואחר כך ניגש לראש ממשלת גרמניה הלמוט קוהל שאינו אדם בריא. הוא מציע לו לעזוב לפני תום הטקס בגלל החום, אבל ראש הממשלה הגרמני מתעקש להישאר. אולי בכל זאת נוגעים הדברים ללבם של יורשי הרייך, תודה אהרון בינו לבינו. הנאומים מתמשכים. אהרון מקשיב להם ברוב קשב. הוא שומע דברים של טעם. אבל מדי פעם מתנתק בעל כורחו, נסחף אל העבר.

"הזיכרונות ממלאים את כל כולי. קברי האחים האלה, הרי הייתי כאן כשהושלכו לתוכם אחרוני הקרבנות של המפלצת הנאצית. במקום הזה עמדתי וזרקתי אבנים אל עבר אנשי

הס"ס, יימח שמם, שאולצו לבצע את מלאכת הקבורה. עשרים ושניים אלף גוויות התגוללו על פני האדמה. ושוב חולפות לנגד עיניי המשאיות שעליהן העמיסו המנוולים את אלפי השלדים, ומהן השליכו אותם אל בורות הקבורה הענקיים. ושוב חוזרות אליי הפנים, פניה של חברתי הראשונה, פניהם של חבריי לכיתה ולתנועה הטמונים כאן יחד עם רבבות בני אדם שהיה להם שם, והיו להם חיים, ומשפחות ואהבות, ועל כולם כיסה העפר, ערמות ערמות של שלדים חסרי שם וחסרי זהות."

"יומיים עמדו הטנקים מחוץ לגדרות המחנה, ואיש מהחיילים לא נכנס פנימה. המונים צבאו על הגדרות לראות את המשחררים. במרוצת היומיים הללו באו האסירים חשבון עם כל ה'קאפוס' וכל ה'שליטים' מקרב האסירים שלרוב היו משתפי פעולה או פושעים פליליים. אחרי יומיים נתגלתה לעינינו תמונה נוראית: לצד ערמות של אלפי גופות הקרבנות, שכל כולן עור ועצמות, נערמה ערמה גדולה של גוויות שמנות ומפוטמות, של אלה שזללו וסבאו. ובזכרוני אני חוזר אל אחד מאותם ימים ראשונים של חופש, יום שמש אביבי, כשלפתע נדהמתי לגלות שבעצם אין הבדל בין הגוויות – לשמנים ולרזים, לכולם אותו הריח..."

המפגש בברגן בלזן ננעל בארוחת ערב מפוארת שארגנה עיריית צ'לה. מול אהרון ישבה מזכירת מדינת סקסוניה. היא ביקרה בישראל כמה וכמה פעמים, כך סיפרה, והתרשמה מאוד ממה שראו עיניה, אך בגילוי לב התוודתה שהיא מתקשה להבין איך יהודים מסוגלים לחזור לגרמניה. "לו אני אתם, לא הייתי מסוגלת לחזור לכאן", אמרה.

"גם לנו זה לא קל", השיב לה אהרון, "אבל אנחנו מנסים להפריד בין גרמניה של אז לגרמניה של היום. את ובני דורך עוד לא נולדתם כשכל זה קרה, ולכן לא נוכל להאשים אתכם במה שחטאו אבותיכם. אבל עצם העובדה שאת כאן אֵתנו, מעידה כאלף עדים על כך שאת נושאת את משואת הזיכרון למען אלה שקולם לא יכול להישמע, ואם חס ושלום יהיה מי שינסה להשכיח, את תעמדי בפרץ".

כל משך הטיסה בחזרה הביתה אהרון היה מכונס בתוך עצמו. פתאום התגעגע כל כך לאמו. לעולם לא יידע בוודאות מתי ואיך נרצחה. אבל היא ודאי הייתה גאה בו, בבנה יחידה, על כל מה שהספיק לעשות מאז נפרדו.

כבר בילדותו גיבש לעצמו אהרון אורח חיים בוגר שהיה מושתת על עמלנות ועל חברות. הוא נולד ב־24 בדצמבר 1923 בעיר סוסנוביץ בפולין, בן יחיד לאביו ישראל־זושה בציה ולאמו חיה־דובה לבית קירשנבאום. ישראל־זושה היה מלמד דרדקים בביתו. בכל יום היו באים אליו ארבעה או חמישה ילדים ללמוד אצלו עברית ותורה, ועליהם הייתה פרנסתו הדלה. בנם בכורם של זושה ודובה נפטר ממחלה קשה כשהיה בן שלוש, ואהרון נולד עשר שנים אחר כך. כשבא לעולם לא ידעה אמו את נפשה מאושר.

אהרון היה ילד יפה תואר, בעל עיניים גדולות ובורקות שהעידו על פיקחות וסקרנות. בהזדמנות הראשונה שלחה האם הגאה את תמונת בנה למשפחה בצפון אמריקה למען יראו ויתרשמו. לזושה הייתה בת דודה בקנדה, ושמואל אחיה ברח ב־1905 לארה"ב בעקבות ניסיון הפיכה כושל נגד הצאר. בכלל, אהרון היה קשור מאוד לבני המשפחה. חבריו הטובים ביותר בימי ילדותו היו בני דודיו, אותם היה פוגש בחצרו של הדוד פישל, אחי אביו. פישל היה אדם אמיד, התגורר בבית מרווח, ובחצרו אהבו הילדים לשחק ביחד.

את לימודיו היסודיים למד אהרון בבית הספר "מזרחי". אחד ממייסדיו היה דודו, פישל בציה. כל ילדי משפחת בציה הענפה למדו בבית הספר הזה, שביאליק, המשורר הלאומי, היה בעבר מורה בו. אחרי שעלה ארצה בא לביקור ושוחח עם התלמידים בעברית מלעילית. אהרון היה אז בכיתה ב' או ג', וחווית המפגש עם ביאליק נחרתה עמוק בתודעתו. מכיוון שאביו לא יכול היה לממן את לימודי ההמשך בנימנסיה העברית, עבר אהרון בכיתה ה' ללמוד בבית הספר היסודי הכללי, שהלימודים בו היו חנם אין כסף. בתום השנה השביעית והאחרונה יצא אהרון לעזור בפרנסת המשפחה, ולא שב אל ספסל הלימודים. את הצמא שלו להשכלה הרווה הנער הצעיר מקריאת ספרים.

קודם שסיים את לימודיו נאלץ אהרון להיפרד מבני דודיו האהובים. רוחות המלחמה כבר נשבו באירופה, המשבר הכלכלי נתן את אותותיו, ושני אחיו של ישראל־זושה הרימו עוגן. דוד פישל נסע עם משפחתו לפלשתינה, דוד נתן, שנשא לאישה את גיסתו, אחותה של חיה־דובה, היגר עם בני משפחתו לארגנטינה, ואהרון נשאר מיותר. מכיוון שלא המשיך ללמוד, עזב גם את תנועת הנוער 'השומר' הדתי, וכך השתנו חייו באחת.

תמונת הדודה ושלושת בני הדודים
נפרדים מאהרון (אהרון משמאל)

אהרון בן שלוש

אהרון החל לעבוד בחנות לממכר צעצועים. והימים ימי תהייה וחרדה. הקרבה אל גבולות הרייך השלישי נתנה את אותותיה בדמות אנטישמיות גואה, ואחרי ה'אנשלוס' של אוסטריה איש לא ידע מה ילד יום. כל בוקר, כשעשה את דרכו אל החנות, ראה שתי כתובות על הקיר: מן העבר האחד של הרחוב ניבט אליו שלט שעליו נכתב "לעזאזל עם היהודים הקומוניסטים", ומן העבר האחר זעקה הכתובת "רחובות פולניים, בתים יהודיים". קפיטליסטים יהודים או קומוניסטים יהודים, אלה וגם אלה היו שנואים.

סוסנוביץ נכבשה מיד עם הפלישה לפולין. ישראל-זושה החליט למלט את משפחתו מהמלחמה, וביחד עם שכנים יהודים עלו על רכבת ונסעו לאולקוש. אבל המלחמה זינבה אחריהם. הגרמנים הפציצו את הרכבת, כמה מנוסעיה נהרגו, וכשהגיעו סוף-סוף לאולקוש, הגיעו ביחד איתם גם הגרמנים. מאות אופנועים רתוקים ל'סירה' נכנסו לעיר בלא כל התנגדות והפגינו את נוכחותם הקשוחה ברחובותיה. ישראל-זושה, אשתו חיה-דובה ובנם אהרון שבו לסוסנוביץ, וכמותם שבו אלפים מהבורחים.

אהרון חזר לחנות הצעצועים ומצא אותה 'מגורמנת'. היא הועברה מידי בעליה החוקיים לידי נאמן מטעם הממשלה הקרוי טרוינדר. גם העובדים בה הוחלפו במקורבים 'פולקסדויטשים'. ואף על פי כן אהרון הוחזר לתפקידו. נראה שהבינו מיד שמדובר בעובד מהיר תפישה ומוכשר, ולא ויתרו על שירותיו. גם השכר שקיבל היה הגבוה ביותר לבני גילו, אבל לא היה בו די כדי לפרנס שלוש נפשות. לפיכך שלח ידו גם במסחר זעיר. בחושי המחוודים קלט במהירות ממי כדאי לקנות ואיפה כדאי למכור. מהגרמנים לא פחד כלל. כשהסיר את הימגן דוד' המזהה, איש לא חשד בו שהוא יהודי. רק מהפולנים פחד. די היה שאחד מאלה שהכירוהו יצעק לעברו "זיד", וגורלו היה נחרץ.

גברים רבים כבר נלקחו לעבודות כפייה, אבל את ישראל-זושה לא לקחו. כשפרצה המלחמה היה בן שישים, מבוגר מכדי להועיל למאמץ המלחמתי. זמן קצר אחרי הפלישה חלה ומת, ומיד אחרי נפטר גם קלמן הסב. אהרון ואמו נשארו לבדם בסוסנוביץ. אהרון המשיך לעבוד בחנות הצעצועים, עד שיצאה ההוראה לפטר את כל העובדים היהודים המועסקים בבתי מסחר. הסיכוי להיתפס ולהישלח לעבודות כפייה הפך לפתע ממשי.

דיו לאהרון כמה תכונות שעמדו לו בעתות משבר: חן כובש לב, תפישה מהירה וחריצות יוצאת דופן. הוא זכר בעל פה את כל מספרי הקוד של הסחורות בחנות, וכל ניהול הספרים הופקד בידיו. כשפוטר ממנה, למורת רוחו של מנהלה, היה עליו להשיג מיד עבודה אחרת, שאם לא כן היה נשלח למחנה עבודה. יותר מכול רצה אהרון להצטרף לפרטיזנים. מחבריו היהודים שמע על ההתארגנויות הסודיות ביערות ורצה לחבור אליהם. אך כשסיפר על כך לאמו, פרצה בבכי ואמרה: "ואני, מה יהיה עליי?" אהרון ויתר, ועוד קודם שנסתיים תוקף תעודת העבודה בחנות, כבר הייתה בידו תעודת עבודה בנגרייה. הוא החל לעבוד בסניף המקומי של מפעל העץ הגדול 'הוברט-לנד' שמרכזו בבונצלאו. בסוף דצמבר 1941 נכנס מנהל המפעל לחנות הצעצועים לקנות בובות לבנותיו לכבוד הקריסטמס. אהרון שירת אותו ברוב נימוס, כהרגלו, וקודם שהלה יצא לדרכו התעניין לדעת מי הוא אותו צעיר סימפטי. המוכרות הגרמניות מיהרו להציגו וניצלו את שעת הכושר לבקשה קטנה: "שמא יסכים כבודו לקבל את הנער הזה לעבודה אצלכם בנגרייה?" שאלו. המנהל נעתר, הטרוינדר השיג את תעודת העבודה, ואהרון החל לעבוד בנגרות.

כשלושים יהודים עבדו בסניף של מפעל הרהיטים 'הוברט-לנד' בסוסנוביץ. רבים מהם בעלי נגריות לשעבר שמכונותיהם הוחרמו לטובת הרייך. האחראים היו גרמנים – מנהל הייצור, הדירקטור ושלושה מנהלי עבודה – והעובדים יהודים ואחרים. ייצרו שם ארונות בסיטונות לקסרקטיני הצבא. בתחילה הועסק אהרון בספלות, ולאחר זמן-מה הועב ליד מכונת השיוף הקרויה שליפמשיץ. העבודה הייתה מונוטונית. ייצרו שם בכמויות גדולות, וקרונות עמוסות אלפי פריטים של חלק אחד מחלקי הארון היו מגיעות אליו לשיוף. בכל בוקר היו הוא והיהודים חבריו לעבודה נפגשים בקצה הרחוב הראשי בגטו והולכים יחד כשני קילומטרים ברגל עד למפעל. השכר היה דל, אבל חילקו שם ארוחת צהריים וגם פרמיות, מה שאפשר לאהרון לקנות כיכר לחם אחת בשוק השחור שתספיק לו ולאמו לימים אחדים. לפעמים ויתר על כיכר הלחם וקנה בכסף הזה את המנות שנמכרו תמורת תלושי מזון. לא היה בהם כדי להשביע, אבל היה בהם כדי להחזיק בחיים, ואהרון אהב את החיים. הקשיים לא השפילו את רוחו. הוא האמין במה שיביא עמו העתיד.

ב 10 במאי 1942 היה הגירוש הראשון של יהודי סוסנוביץ לאושוויץ. כאלף וחמש מאות יהודים נשלחו במשלוח הזה, ובהם גם אמו של אהרון. יהודים תושבי רחובות מסוימים התבקשו להתרכז בכיכר. אהרון ואמו צייתו ובאו. חיה־דובה נשלחה ימינה אל הטרנספורט, ואהרון שמאלה בחזרה אל עבודתו. שניהם לא ידעו לאן תוביל אותה הרכבת. היוֹדנראט הם שארגנו את המשלוחים. אהרון סבר שנשלחה למחנה עבודה ותשוב במהרה, אבל כשהוקם הגטו בסוסנוביץ, אמו כבר לא הייתה בין החיים. מאז נפרדו בכיכר לא ראה אותה עוד. במרוצת החודשים הבאים משלוח רדף משלוח. כעשרת אלפים יהודים נשלחו אל מותם, והנשארים כונסו אל תוך הגטו שהוקם בשכונת שרודולה, לשעבר שכונה של כורי־פחם פולנים שזכו עתה לשדרוג מקום מגוריהם, לא מעט בזכות בתי היהודים שהתרוקנו מיושביהם בעל כורחם.

מכל בני משפחתו נותר בסוסנוביץ רק אהרון לבדו. הוא חי בגטו בדירה קטנה שחולקה בין שש משפחות. הייתה לו שם מיטה להניח עליה את ראשו וספרים לקריאה. יותר מזה לא היה צריך. עם רדת החשכה הוטל ממילא עוצר, ואיש לא יצא ואיש לא בא. ב־1 באוגוסט 1943 החלו בחיסול הגטו. רוב יושביו נשלחו לאושוויץ. שלושה חודשים לפני כן נסגרה הנגרייה בסוסנוביץ. כל מאה וחמישים העובדים שעבדו בה, יהודים ולא יהודים, כולם נשלחו לבונצלאו שבגרמניה לעבוד במפעל המרכזי. גם אהרון היה עמם. שלא כמו המפעל בסוסנוביץ, המפעל הראשי בבונצלאו היה בית חרושת ענק. עבדו בו אלפי עובדים בני לאומים שונים: הולנדים, צרפתים, צ'כים, רוסים – רובם שבויי מלחמה ומיעוטם עובדים מקצועיים שהובאו לכאן לבנות צריפים וחלקי מטוסים. היהודים באו לעבודה בכל בוקר ממחנה העבודה שבו שוכנו. בשנה הראשונה אולצו 'דק' לענווד את הטלאי הצהוב שהבדיל בינם לבין האחרים. השגחו עליהם שומרים של משטרת גרמניה, מפלצות רעות לב וצמאות דם, אך גם אלה לא השתוו ל'קאפוס' שתפסו את מקומם. כשנה אחרי שהגיעו לכאן הפך מחנה העבודה למחנה ריכוז, והחיים בו הפכו לגיהנום. תחת עיניהם הבוחנות של ה'קאפוס' הפכו יושבי המחנה למוזלמנים.

דמחנה שרוכזו בו היהודים בבונצלאו היה מסונף למחנה הריכוז גרוס-רוזן. מיד כשהפך גם הוא למחנה ריכוז החלו בסלקציות. כמחצית מהאסירים נשלחו אל הלא נודע. העמידו אותם ערומים במעגל, ובתוך דקות סומנו התשושים והחולים. את הנשארים הלבישו בבגדי אסירים, גילחו את שיער ראשם במעין פס לאורך הקודקוד, והציבו עליהם 'קאפוס' – פושעים אכזריים וחסרי מצפון, אנשי ס"ס שחיפשו עילות להשפיל ולהתנכל. היהודים עבדו שתיים עשרה שעות ביממה ולעתים יותר בתנאי רעב ומחסור. השכם בכל בוקר באו מן המחנה, ובלילה שבו אליו.

העובדים הלא יהודים נהנו מתנאים משופרים. הרשו להם לקבל חבילות מהבית, ומנות המזון שקיבלו היו הוגנות. אהרון שובץ לעבוד ב'דיקטמשיין', מכונה להקצעת עץ, מול שבוי מלחמה צרפתי. עד מהרה התיידדו השניים והיו לצוות. לידו עבד צ'כי גבה קומה, כשני מטרים גובהו, בחור נחמד וטוב לב ששמו ריימונד בקט. הוא היה נגר מומחה, וגם אתו רקם אהרון יחסי ידידות חמים. ממנו למד את העבודה וממנו היה קונה כיכרות לחם גדולות תמורת עשרים מרק כל אחת. את הכיכר היה מתביא מתחת לחולצה ומבריה אותה למחנה. אילו רק רצה, יכול היה למכור כל כיכר במחיר כפול או משולש. אנשים רעבו ללחם, ומי שהיה לו מעט כסף חבוי מוכן היה לשלם כל מחיר תמורתו. אבל אהרון מכר רק חצי כיכר תמורת עשרים מרקים, ואת היתר חילק בין תריסר חבריו לחדר. בזכות זה שרדו. כשנסתם מקור האספקה, בשל תאונת עבודה שקרתה לידידו הציכי, דאגו לו חבריו ללחם ממקורות אחרים, די כדי להישאר בחיים. אותם גילויים אנושיים של חבריו היהודים והגויים כאחד היו לו האור שבקצה המנורה האפלה. לימים כשנשאל בזכות מה שרד, נהג להשיב: בזכות החברות, בזכות השמירה על צלם אנוש ובזכות האמונה בעתיד.

בדצמבר 1944 שמע על המתרחש בחזית מפי קצין צרפתי שעבד אתו. הלה האזין בחשאי לשידורי הרדיו החופשי וסיפר על אבדות קשות לגרמנים בחזית המזרחית ועל התקדמות בנות הברית אל עבר גרמניה. ב-1 בינואר 1945 נשמעו במחנה הדי התפוצצויות. היו אלה רעמי התותחים הרוסים. למחרת נלקחו אהרון וחבריו ממחנה בונצלאו ונשלחו בצעדה ארוכה אל עבר ברגן בלזן.

אותות / אברהם שלונסקי (מתוך הקובץ "וייהי")

בְּרָמֹז חַזִּיזִים הִתְרַחַּב בְּהֵם הַסַּעַר,
בְּנוֹטְרִיקוֹן שֶׁל אֵשׁ – אוֹתוֹת, אוֹתוֹת, אוֹתוֹת!
וּכְבֹּר הַתְּבַעֲרָה אַחֲזָה בְּכַנְף הַיַּעַר,
וְהֵם עָרְלוּ, הֵם טָחוּ מִלְרְאוֹת!

וּכְבֹּר בְּאֲמִירִים. כִּתְעַר הַשׁוֹחֲטִים.
וּכְבֹּר מִבַּד אֶל בַּד. הַכְרִיעָה וְתִשׁוּד.
הִיא בָּאָה פְּלוֹס-דִּין. וְהֵם אוֹמְרִים: כְּחֶתֶף.
הִיא בָּאָה פְּעֻנְשָׁה שֶׁל הַחֲרָשׁוֹת.

הִיא בָּאָה – וְלִילוֹת כָּל כּוֹכְבֵיהֶם הַשָּׁמַיִם.
וְאֵשׁ, וְאֵשׁ, וְאֵשׁ בַּיַּעַר הָעֵבֶת.
קִינָה שֶׁל יְבוּלִים, לְנִצַּח לֹא יִבְשִׁילוּ,
שְׁדוֹת-לְחֵם קוֹנְנֵי בְּאֶלְף יְבֻבוֹת.

וּבְתוֹךְ הַיָּבֵב הַזֶּה, אֲבַחַת פְּלִדוֹת נִשְׁעֵט,
נִצְחִית, כְּמַחְרִישָׁה אֶת זַעַף הַהִלְמוֹת,
בְּכָל שְׁבָעִים לְשׁוֹן מָה אֲנוֹשִׁית נִשְׁמַעַת
תִּפְלָה בְּלַחַשׁ: לֹא אֲמוֹת!

[----]

בִּיתִי עוֹלָה בְּאֵשׁ, מְגוֹר מַעֲבָרִים
בְּכָל אֲשֶׁר תִּפְנֶה – נָבֵל בְּאֶלְף דִּיקוֹן.
אֵיךְ רָמַת עַד מָאֵד בְּצַעַר וּבִדְקוֹן,
הַטְרָף הַנִּצְחִי מִגְזַע הָעֵבֶרִים!

סְבוּד מִשְׁטָמוֹת – כְּמַרְגְּמוֹת מְצוֹר.
סְבוּד אֲכֻזָּבוֹת – כְּמוֹ יַעַר לְגִדְע.
אֵךְ לֹא לְךָ כְּרַת! עַל כֵּן אֲנִי יוֹדֵעַ:
אֲתָה, וְשׁוֹב אֲתָה תִּצְוֶה עוֹד:
יְהִי אֵר!

פרק שני

"במרוצת חיי למדתי, שאין כביש חד סטרי.
אתה נותן, אתה מקבל."

כשבועיים נשאר האסירים החופשיים כלואים במחנה ברגן בלזן המשוחרר כדי למנוע את התפשטות מגפת הטיפוס. אל מחנה הנשים הנגוע הוזעקו מאות אמבולנסים, וסגל הס"ס שנלכד בידי הבריטים חפר ביום ובלילה בורות לקבור בהם את המתים. אלפים נקברו בתוך כל בור, וכשלא הספיקו הידיים, הביאו בולדוזרים. כמה מהאסירים רשמו על שלט גדול את הכתובת "יראה העולם מה עוללו הגרמנים". קרב אוויר בין ספיטפייר למסרשמיט הפיל עוד חלל. כדור שעבר דרך חדרו של אהרון, חצה את הפרוזדור, חדר את הקיר ופגע בראשו של אדם ישן במיטתו. רשימת החללים עדיין לא נסגרה.

בכל זאת הצליח אהרון לחמוק החוצה אל בתי הגרמנים ולהביא משם אוכל לחבריו, עד שהתארגן מטבח מסודר. אז נהנו יושבי המחנה ממרק סמיך וחם ומתפוחי אדמה אפויים שהזכירו את הבית, הבית שנראה רחוק כל כך, מעבר להרי החושך.

באחד הערבים נכנס אהרון אל חדרו והריח בו ריח משונה. חברו מוניה גולדברג, שלמד רפואה בסורבון, עמד ובישל על גבי התנור קליפות תפוחי אדמה שאסף מהמטבח. מכיוון שהיה כמעט־רופא, דאג לרחוץ את הקליפות היטב קודם שהטיל אותן לסיר. אהרון נדהם. "מוניה, מה קרה לך? הן אנחנו אנשים חופשיים, ובמטבח יש אוכל בשפע!"

מוניה הביט באהרון במבט מרצין ופרץ בבכי. "אהרון", אמר, "אינך מבין. אני רעב!" שנים של רעב הותירו פצעים עמוקים שלא במהרה הגליו. אהרון הבין ושתק. לימים השלים מוניה את לימודי הרפואה בארה"ב והיה לרופא רב תהילה. גם הוא, כמו אהרון בתחומו, עשה כל ימיו למען הכלל. הנפש שראתה את אשר עוללו חיות אדם לבני אדם מבקשת לה אפיקים להיטיב עם בני האדם, לדאוג לרווחתם, להיות להם למגן.

ימים אחדים אחר כך הועברו אהרון וחבריו למחנה צבאי ליד העיר צ'לה הסמוכה. שם רוכזו כל בעלי האזרחות הפולנית. הקבוצה התארגנה לחיים מסודרים והקימה קומונה קטנה עם תורנויות וחיי תרבות. פעם בשבוע היה התורן מנקה את החדרים, מכבס את בגדי החברים ומייבש אותם. לכל אחד מהם היו זוג תחתונים או שניים, זוג מכנסיים אחד וחולצה אחת, עובדה שהקלה מאוד על מלאכת התורן. בכל ערב היה אחד מהם מבשל לחברים ארוחה חמה, והיו יושבים לאכול בצוותא. תחושת החופש הפיחה רוח חדשה.

ביום שאהרון היה תורן ניקיון וכביסה באה לצלה קבוצת בנות מבלזן לביקור קצר. מתרפקות על החופש לשוטט בדרכים כאוות נפשן, החליטו כמה בנות לצאת מהמחנה ברגל או בטרמפים ולהסתובב בעיירות בסביבה כדי לחפש קרובים ששרדו וחברים מתנועת הנוער. דרבנה אותן התקווה לפגוש ניצולים ולשמוע מפייהם מה עלה בגורלו של פלוני או אלמוני. כששמעו שבצלה מתגוררת קבוצה גדולה של בחורים מפולין, החליטו להרחיק עד שם. בין הבנות הייתה בחורה יפהפייה מבנדין שבפולין, חניכת 'גורדוניה', שקיוותה למצוא שם חברים מהתנועה. ואכן מיד כשהגיעה פגשה במוטק נוסבאום, חבר ילדות וחבר לתנועה. הם נפלו איש על צוואר רעהו ושוחחו ביניהם שיחה ארוכה. כשהגיעה השעה ללוותה לחדרה, קפצה על מוטק ביישנותו המוכרת וחיפש מישהו שיעשה זאת במקומו. נזדמן לו אהרון, שהיה בבנדין התחתונים, עסוק בקרצוף רצפת החדר. ניגש אליו וביקש ממנו לעשות לו טובה וללוות את האורחת. אהרון נענה בשמחה.

"אין בעיה", אמר, "אם רק תחליף אותי בתורנות ותשאיל לי את הבגדים שעליך". מוטק הסכים מיד. אהרון לבש את בגדיו של חברו ויצא עם רבקה ללוותה. ככל שהתארכה הדרך, כן רבתה שמחתו של אהרון. ראשית, משום שהזדמן לו להכיר בחורה יפת מראה ושנונת שכל. שנית, מפני שמלאכתו נעשתה בינתיים בידי אחרים. רבקה הייתה חמודה להפליא, דקת גזרה וגזוזת שיער עקב מחלת הטיפוס שחלתה בה. ואף ששיערה טרם צימח, מראה פניה שבה את אהרון. לא נטעה הרבה אם נאמר, שכבר באותה הליכה התאהב בה עד מעבר לאוזניו. כשבועיים לאחר מכן שבו שניהם לבלזן להקים שם קיבוץ.

על אדמת בלזן הארורה הנצו ניצני פריחה – זוגות אוהבים, רעיונות נשגבים ואתגרים חדשים. רחלה, חברתה של רבקה, ורפאל אולבסקי, חברו של אהרון, היו לזוג. הם הכירו באותו יום שרבקה ואהרון התוודעו זה לזה, ומאז לא נפרדו. רבקה ורחלה לא חשבו לחזור לביתן בבנדין. הן ידעו שממשפחתן לא שרד איש. תחת זאת רקמו תכניות ללכת ברגל לארץ ישראל. זאת הייתה משאת הנפש. אהרון נרתם מיד לפעילות במחנה בלזן במסגרת נוח"ם, ורבקה יצאה להכשרה בגרינגסהוף.

בחוות ההכשרה
בגרניגסהוף

תנועת נוח"ם (נוער חלוצי מאוחד) הייתה תנועה של צעירים משארית הפלטה, אשר התארגנו למחנה מלוכד כדי להגשים עלייה. דתיים וחילוניים יוצאי תנועות נוער חלוציות – מיהפועל המזרחי ועד 'השומר הצעיר' – נקיים מפלגים ומפלגנות תכננו לעלות לארץ ישראל ולהיות בה חלוצים. כשם שהגרמנים שביקשו להכחידם לא הבחינו בין זרמים ודעות, בין פלגים ואמונות, כן לא יבחינו גם הם. שרידי הנוער היהודי יהיו למחנה אחד בעל מטרה אחת משותפת – הקמת בית בארץ ישראל, שבו יוכלו להגשים את עצמם, להגן על עצמם, לעבוד בעבודה חלוצית ולתרום למען הכלל ברוח של שוויון ואחוה.

קיבוץ ההכשרה הראשון של תנועת נוח"ם שקם על אדמת גרמניה היה 'קיבוץ בוכנוואלד'. מיד עם השחרור גובשה במחנה הריכוז בוכנוואלד קבוצה שביקשה להכין עצמה לקראת עלייה לארץ ישראל. את ההכשרה עשתה בחווה חקלאית בגרינגסהוף שלייד פולדה שבבוואריה, והייתה הראשונה לקבל סרטיפיקטים מהסוכנות היהודית. בספטמבר 1945, ערב ראש השנה תשמ"ה, נכנסו מאה חברי הקיבוץ בשערי ארץ ישראל.

מה שהחל בבוכנוואלד התפשט עד מהרה למחנות שארית הפלטה האחרים, ובהם ברגן בלזן. אהרון היה בין מארגני תנועת נוח"ם במחנה וממגבשי הקבוצה שיצאה להכשרה בחווה החקלאית בגרינגסהוף. מיד עם יציאתה של קבוצת בוכנוואלד הימקורית ביקשו אהרון וחבריו לקבל לידיהם את חוות ההכשרה. לאחר דיונים רבים התקבל האישור. שישים חברים מנתה הקבוצה שיצאה מבלזן לגרינגסהוף. הייתה זו קבוצת המשך לקיבוץ בוכנוולד הראשון. במשך כמה חודשים עסקו בעבודות חקלאיות והכשירו עצמם לעבודה חלוצית. אהרון נשאר בבלזן ועשה ימים כלילות למען זירוז העלייה. ואמנם לאחר חודשים אחדים ארגנה הבריגדה היהודית אניית מעפילים והקציבה לכל סניף עשרה עולים. אהרון וחבריו לא העלו על דעתם אפשרות כזאת: "כולנו, או אף לא אחד מאיתנו!" הודיעו.

לילה שלם נמשכו הוויכוחים. אנשי הבריגדה לא מיהרו להסכים. היו להם הנימוקים שלהם, אבל נציגי קיבוץ בוכנוולד לא זזו מעמדתם: "יחדיו נעלה לארץ ישראל". לא כיחידים, אלא כאיש אחד ביקשו להגשים שבועה שנשבעו לאחיהם ולאחיותיהם נטבחי אושוויץ ומידנק – לתקן את עוול הגלות ולהקים מדינה יהודית במולדת ההיסטורית.

דוד נתן

תוכן המכתב מתורגם לעברית:

בואנוס איירס 4.9.1945

אהרון יקר,

את מכתבך המצער מיום 25.6 קיבלתי היום. החוויות המצערות שלכם מאוד מכאיבות לנו. אנחנו מאושרים לדעת שאתה בריא. תאר לך את הכאבים שלנו על שאיננו יודעים מאומה מה קרה למשפחה. אין לנו כל ידיעה מאף אחד, לא ממשפחת קעלצר, לא מוונדמסלעווער ולא מוועלביד. מכתבך הוא הראשון שקיבלנו. ישראלקע ראה את השם של הדוד מאטע (מרדכי) באכבינדער, אבל איננו יודעים איפה הוא נמצא. מגיעים שמות של שורדים, אבל לעת עתה איננו יודעים איפה נמצאים.

ילד יקר, התעניינתי בקשר למשלוח עבורך משהו. רציתי לשלוח לך חליפה, מעיל וכסף, אבל אמרו לי שכל עוד אתם נמצאים על האדמה המקוללת הגרמנית אי אפשר לשלוח דבר. ילדי, ברגע שתקבל את מכתבי מיד ענה לי, ואולי נמצא דרך לשלוח לך כסף ומה שאפשר. מהדוד שמיהל אינני יודע מאומה כבר 9 שנים, וגם הדוד פישל לא כותב אליי, ואינני יודע את כתובותיהם. כתוב מהר.

הדוד שלך וילדיו

תנועת נוח"ם (נוער חלוצי מאוחד) הייתה תנועה של צעירים משארית הפלטה, אשר התארגנו למחנה מלוכד כדי להגשים עלייה. דתיים וחילוניים יוצאי תנועות נוער חלוציות – מ'הפועל המזרחי' ועד 'השומר הצעיר' – נקיים מפלגים ומפלגנות תכננו לעלות לארץ ישראל ולהיות בה חלוצים. כשם שהגרמנים שביקשו להכחידם לא הבחינו בין זרמים ודעות, בין פלגים ואמונות, כן לא יבחינו גם הם. שרידי הנוער היהודי יהיו למחנה אחד בעל מטרה אחת משותפת – הקמת בית בארץ ישראל, שבו יוכלו להגשים את עצמם, להגן על עצמם, לעבוד בעבודה חלוצית ולתרום למען הכלל ברוח של שוויון ואחוזה.

קיבוץ ההכשרה הראשון של תנועת נוח"ם שקם על אדמת גרמניה היה 'קיבוץ בוכנוואלד'. מיד עם השחרור גובשה במחנה הריכוז בוכנוואלד קבוצה שביקשה להכין עצמה לקראת עלייה לארץ ישראל. את ההכשרה עשתה בחווה חקלאית בגרינגסהוף שלייד פולדה שבבוואריה, והייתה הראשונה לקבל סרטיפיקטים מהסוכנות היהודית. בספטמבר 1945, ערב ראש השנה תשמ"ה, נכנסו מאה חברי הקיבוץ בשערי ארץ ישראל.

מה שהחל בבוכנוואלד התפשט עד מהרה למחנות שארית הפלטה האחרים, ובהם ברגן בלזן. אהרון היה בין מארגני תנועת נוח"ם במחנה וממגבשי הקבוצה שיצאה להכשרה בחווה החקלאית בגרינגסהוף. מיד עם יציאתה של קבוצת בוכנוואלד המקורית ביקשו אהרון וחבריו לקבל לידיהם את חוות ההכשרה. לאחר דיונים רבים התקבל האישור. שישים חברים מנתה הקבוצה שיצאה מבלזן לגרינגסהוף. הייתה זו קבוצת המשך לקיבוץ בוכנוולד הראשון. במשך כמה חודשים עסקו בעבודות חקלאיות והכשירו עצמם לעבודה חלוצית. אהרון נשאר בבלזן ועשה ימים כלילות למען זירוז העלייה. ואמנם לאחר חודשים אחדים ארגנה הבריגדה היהודית אניית מעפילים והקציבה לכל סניף עשרה עולים. אהרון וחבריו לא העלו על דעתם אפשרות כזאת: "כולנו, או אף לא אחד מאיתנו!" הודיעו.

לילה שלם נמשכו הוויכוחים. אנשי הבריגדה לא מיהרו להסכים. היו להם הנימוקים שלהם, אבל נציגי קיבוץ בוכנוולד לא זזו מעמדתם: "יחדיו נעלה לארץ ישראל". לא כיחידים, אלא כאיש אחד ביקשו להגשים שבועה שנשבעו לאחיהם ולאחיותיהם נטבחי אושוויץ ומיידנק – לתקן את עוול הגלות ולהקים מדינה יהודית במולדת ההיסטורית.

אהרון היה בקיבוץ בוכנוולד בגרינגסהוף כשבאו אליהם ארבעת חברי הוועדה של הבריגדה, ובפיהם הבשורה: "נבחרתם לעלות. כולכם תעלו כאיש אחד". נפתלי אונגר וחיים בן אשר היו בין הארבעה. המבשרים והמבושרים לא ידעו את נפשם משמחה. עד השעות הקטנות של הלילה חגגו, וכבר למחרת התחילו בהכנות. אהרון חזר לברגן בלון לארגן לניצולים שם מקום ותנאים לשהייה של כשבועיים עד שיבואו משאיות הבריגדה לאסוף אותם. התכנית הייתה לנסוע דרך הולנד לאנטוורפן שבבלגיה בסטטוס של רפאטריאנטים (מוחזרים לארצותיהם), ובאנטוורפן להכין את הדרוש לקראת הפלגה. התכנית יצאה לפועל במלואה.

באנטוורפן חיכתה להם קבלת פנים חמה ולבבית. בבית הקהילה הישן בעיר ערכו לכבודם שולחן, ועליו מרק חם, דגים מבושלים ותוספות כיד המלך, הכול בניצוחו של יחזקאל באום (אילן) חבר קבוצת שילר, אז סמל בבריגדה. כמאה צעירים מנתה הקבוצה. כארבעה חודשים שהו בתוך הבניין. במשך היום נאסר עליהם לצאת החוצה מחשש שיתגלו. חיילי הבריגדה עשו כל אשר לאל ידם להקל עליהם את השהייה ולהנעים את חודשי ההמתנה הארוכים.

כל אותה עת היה אהרון למבריח גבול בין גרמניה להולנד. הוא מונה לתפקיד בעקבות הוראה של מפקדת הבריגדה, שלא לשלוח עוד משאיות מבסיסם בהולנד לאסוף את אותם מאות שהמתינו במחנות העקורים בגרמניה. הסיבה הייתה היתקלות לא ידידותית עם שומרי גבול גרמנים. האפשרות היחידה שנותרה הייתה לעבור את הגבול ברגל. המועמדים לעלייה יעשו את הדרך מגרמניה ברכבת עד גבול הולנד. שם ימתינו להם שניים או שלושה בחורים ויעבירו אותם את הגבול בינות לקונצרטינות החוצצות בין שתי המדינות. אהרון ואיזי פיליפ נבחרו לתפקיד.

ב־24 בדצמבר 1945 יצא אהרון אל עבר הגבול. באותו יום ממש מלאו לו עשרים ושתיים שנים. רבקה העניקה לו ספרון קטנטן, ובו שירי העפלה שרקמה למענו. אהרון טמן אותו בין חפציו, ומאז היה לו הספר לקמע. העפלה – זו הייתה משאת נפשם המשותפת. רבקה הייתה היציגית מביין השניים, ואת מה שספגה ביגורדוניה הספיגה באהרון.

דעיירה קלדנקירכן שעל הגבול מצד גרמניה נבחרה לשמש נקודת מעבר. איזי פיליפ היה יליד הסביבה ונשלח לבדוק את השטח. אהרון המתין בקוצר רוח לשובו. יום רדף יום ואיזי לא שב. הזמן דחק. מאות המתינו לצאת לדרך. כל דחייה עלולה הייתה לטרפד את המבצע. אהרון נשלח לעשות את המלאכה לבדו.

הדרך לעיירת הגבול נתמשכה יותר מששוער. גרמניה הייתה הרוסה. הגשרים, הכבישים, מסילות הברזל רובם היו מופצעים. הוא עלה על רכבת פרברים שהביאה אותו עד סמוך לגבול. בקלדנקירכן התוודע ליהודייה ערירית שחזרה מאושוויץ לבריה אל ביתה בעיירה. היא ניאותה להלין אותו אצלה עד תום המשימה. אחרי כמה ימים הגיע גם איזי. אהרון שמח שלא ייאלץ לבצע את המבצע המורכב הזה בעצמו. בכל ערב הגיעה קבוצה של כחמישים יהודים אל הגבול. איזי ליווה אותם בנסיעה ברכבת, אהרון המתין להם בתחנה והוביל אותם ברגל אל תוך יער עבות שבפאתי העיירה, ובחסות החשכה, מצויד בנשק שקיבל ממפעיליו, העביר אותם את הגבול. מן העבר האחר בעד ההולנדי המתינו חיילי הבריגדה וקיבלו את הקבוצה לידיהם. שם העלו אותם על משאיות והסיעו אותם אל מעבר לגבול לאנטוורפן. כך מדי לילה בלילו. ומשרבו הקבוצות, צירף אליו אהרון ראש קבוצה נוסף לסייע בהעברה, את זיגפריד שלום, מי שבמלחמת העצמאות עתיד לעצור את הטנק הסורי בפתחה של דגניה בעזרת בקבוק מולוטוב. באחד הלילות הואר לפתע היער באור זרקורים. כמה יחידות של הצבא הבריטי כיתרו את המקום מכל עבריו. אהרון ושני שותפיו לפעולה מיהרו להסתלק משם ביחד עם שני חיילי בריגדה, אבל את הקבוצה שאִתם אי אפשר היה למלט. כל חבריה נלכדו והועברו בחזרה אל אדמת גרמניה, אל בין גדרות ברגן בלזן. זו הקבוצה שכונתה בשם ההרואי 'קבוצת האסירים', ועלתה ארצה ביולי 1947 באנייה 'אקסודוס'.

אהרון חזר לאנטוורפן. בינתיים התמלא המקום במעפילים, וצריך היה למצוא בית נוסף לשכנם בו. בוויילה סמוכה שוכנו כמה קבוצות פרטיזנים, כולם בהמתנה דרוכה לצאת אל עבר הנמל. ידי חיילי הבריגדה היו מלאות עבודה. הם היו לגשר חי על מים סוערים שעליו עשו המעפילים את דרכם אל הדרור, ולהם חבים רבים את חייהם.

במלאת שלושים וחמש שנה לפגישה בין שארית הפלטה לבין חברי הבריגדה היהודית, אירחו הניצולים, חברי קיבוץ נצר סרני, או בשמו המקורי 'קיבוץ בוכנוולד', את המצילים חיילי הבריגדה שעשו במלאכה הקדושה הזו. אהרון בעיה בירך את באי הכנס בשם בית נצר סרני, וכך אמר:

"הכנס מתקיים בנצר סרני, קיבוץ שראשוני בוניו הם חלוצים משארית הפלטה, אשר זכו להשתתף באותה פגישה הרת גורל וגמרו אומר לעזוב את אירופה המוכתמת בדם קרוביהם ובני עמם ולבנות את ביתם בארץ ישראל. חשוב להדגיש זאת במיוחד בימים אלה, שבהם נשירה בשיעור של 70% היא דבר יום ביומו, ו'יורד' שוב אינה מילת גנאי. בתקופה שכזו ראוי להזכיר לעם ישראל כולו, כי רק לפני שלושים וחמש שנים חלמנו ולחמנו על פתיחת שערי ארץ ישראל. קיום הכנס בקיבוץ זה, הנושא את שמו של אנצו סרני, מראשוני המתנדבים ביישוב שנרצח בדכאו, נועד לחזור ולהזכיר לעמנו כי אל לנו לשכוח את העבר. משוררים לא כתבו שירים אודות אותה פגישה על אדמת אירופה החרבה, לא הזכרנו במגש הכסף שעליו ניתנה מדינת היהודים, ועם זאת אני מעז לתהות ולשאול: לולא הפגישה הזו ותוצאותיה, לולא פריצת חומות הספר הלבן על ידי אלפי מעפילים בלתי לגאליים בספינות רעועות, לולא מאבקם המסור והעקשני בדרכי התלאות ממחנות גרמניה למחנות עתלית וקפריסין, כלום הייתה קמה מדינת היהודים?"

אני זוכר ומזכיר את פעולותינו המשותפות, את השתתפותכם בפעולות 'החלוץ' בברגן בלזן ובקונגרס הראשון של נוח"ם. סידרנו אז את הבמה בתיאטרון, ועליה כתובת גדולה: 'פתחו את שערי ארץ ישראל!' לחמנו על העלייה מן היום הראשון לשחרורנו. לא אשכח את מאיר גרבוסקי, שבאידיש נשא את דבר הבריגדה באותו קונגרס ואמר: 'גם אם באש יפגשונו בגבולות ארץ ישראל, אנו בכל זאת נבוא'."

לא זה המקום לספר את סיפורה של הבריגדה היהודית, של שלושים אלף מתנדבי היישוב היהודי בארץ ישראל שהתנדבו לשרת בצבא הוד מלכותו על חילותיו השונים, ולהלל את פעולותיה המבורכות במשך המלחמה ואחריה. את תרומתם לעידוד רוחם של הניצולים והתמסרותם לניהול מבצעי ההברחה וההעפלה הגדיר אהרון במשפט אחד שציטט ממכתבו של אחד החיילים: "חיזיון כביר של אהבה עממית של המוני חברים".

פרק שלישי

"לא מחוסר בררה, אלא מתוך הכרה עמוקה
בפתרון הציוני עלינו אנשי שארית הפלטה ארצה."

דספינה יתל חי עשתה את דרכה אל עבר הים התיכון, ועליה שבע מאות שלושים ושישה מעפילים. שישים מתוכם היו חברי קבוצת נוח"ם בוכנוולד, או בשמם האחר קיבוץ בוכנוולד ב', ובהם גם רבקה ואהרון. הייתה זו האנייה הראשונה שיצאה מנמל מרסיי שבצרפת, והאחרונה שנוסעה הורשו לרדת אל חופה של ארץ ישראל. "משוחררי גדרות התיל שבאו אחריהם נכלאו מאחורי גדרות תיל חדשות".

ממקום ריכוזם באנטוורפן עשו המעפילים את דרכם בשיירת משאיות ארוכה, מלווים במכוניות המשטרה הצבאית של הבריגדה, אל עבר נמל מרסיי. רבים מהם לא יכלו לכלוא את דמעותיהם למראה האניות העוגנות בנמל. זו שהמתינה להם הייתה ספינה טורקית רעועה ששימשה בעבר להובלת בקר ותבואות בין חופי הים התיכון, ועתה הוסבה לספינת נוסעים. במקום שערמו בו את שקי התבואה התקינו במהירות מדפי עץ זה על גבי זה, ואלה שימשו יתאי שינה לנוסעים. אחד עשר לילות ושנים עשר ימים עשתה הספינה בים עד שהגיעה לנמל חיפה. השנה הייתה 1946, והחודש חודש מרץ. החורף היה בעצומו והים געש. יתל חי היטלטלה בטירוף, והקברניט נאלץ לתפוס מחסה, פעם אחת בנמל בוניפציו בדדומה של קורסיקה ואחר כך שוב בכרתים. בשל הסערה בוטל המפגש עם הספינה וינגייטי שתוכנן להתקיים בלב ים כדי לקלוט את מעפיליה. חששו שהים יטרף את כולם. הנוסעים הקיאו את בני מעיהם. מנות הקרב שקיבלו בארוחות יצאו כלעומת שנבלעו. הגיבורים הגדולים על היבשה הפכו לעלים נידפים בין גלי הים. ביום אסרו עליהם לעלות לסיפון, ובלילה לא העזו לעלות. מי הים שימשו להם לרחצה, ומי שתייה חולקו במשורה. ועם זאת לא היה באלה כדי להעכיר את רוחם. מפקד הספינה בא מדי פעם לדרוש בשלומם, ושני המלווים מטעם הפלי"ם עודדו את רוחם בהבטחות חוזרות ונשנות שחוף המבטחים קרב.

את חג פורים תש"ו עשו חברי קיבוץ בוכנוולד באנטוורפן, ואילו את הפסח כבר חגגו על אדמת ארץ ישראל. בשבת שלפני פורים נוהגים לקרוא בבתי הכנסת את פרשת יזכור, המצווה על עם ישראל לזכור את אשר עשה לו עמלק. אהרון לא נזקק לתזכורת. את זכרם של אלה שנותרו מאחור הוא כאב כל חייו, אף שארץ ישראל הייתה לו למזור.

במלאת שלושים וחמש שנה לפגישה בין שארית הפלטה לבין חברי הבריגדה היהודית, אירחו הניצולים, חברי קיבוץ נצר סרני, או בשמו המקורי 'קיבוץ בוכנוולד', את המצילים חיילי הבריגדה שעשו במלאכה הקדושה הזו. אהרון בעז בירך את באי הכנס בשם בית נצר סרני, וכך אמר:

"הכנס מתקיים בנצר סרני, קיבוץ שראשוני בוניו הם חלוצים משארית הפלטה, אשר זכו להשתתף באותה פגישה הרת גורל וגמרו אומר לעזוב את אירופה המוכתמת בדם קרוביהם ובני עמם ולבנות את ביתם בארץ ישראל. חשוב להדגיש זאת במיוחד בימים אלה, שבהם נשירה בשיעור של 70% היא דבר יום ביומו, ו'יורד' שוב אינה מילת גנאי. בתקופה שכזו ראוי להזכיר לעם ישראל כולו, כי רק לפני שלושים וחמש שנים חלמנו ולחמנו על פתיחת שערי ארץ ישראל. קיום הכנס בקיבוץ זה, הנושא את שמו של אנצו סרני, מראשוני המתנדבים ביישוב שנרצח בדכאו, נועד לחזור ולהזכיר לעמנו כי אל לנו לשכוח את העבר. משוררים לא כתבו שירים אודות אותה פגישה על אדמת אירופה החרבה, לא הזכרנו במגש הכסף שעליו ניתנה מדינת היהודים, ועם זאת אני מעז לתהות ולשאול: לולא הפגישה הזו ותוצאותיה, לולא פריצת חומות הספר הלבן על ידי אלפי מעפילים בלתי לגאליים בספינות רעועות, לולא מאבקם המסור והעקשני בדרכי התלאות ממחנות גרמניה למחנות עתלית וקפריסין, כלום הייתה קמה מדינת היהודים?"

אני זוכר ומזכיר את פעולותינו המשותפות, את השתתפותכם בפעולות 'החלוץ' בברגן בלזן ובקונגרס הראשון של נוח"ם. סידרנו אז את הבמה בתיאטרון, ועליה כתובת גדולה: 'פתחו את שערי ארץ ישראל!' לחמנו על העלייה מן היום הראשון לשחרורנו. לא אשכח את מאיר גרבוטסקי, שבאידיש נשא את דבר הבריגדה באותו קונגרס ואמר: 'גם אם באש יפגשונו בגבולות ארץ ישראל, אנו בכל זאת נבוא!'"

לא זה המקום לספר את סיפורה של הבריגדה היהודית, של שלושים אלף מתנדבי היישוב היהודי בארץ ישראל שהתנדבו לשרת בצבא הוד מלכותו על חילותיו השונים, ולהלל את פעולותיה המבורכות במשך המלחמה ואחריה. את תרומתם לעידוד רוחם של הניצולים והתמסרותם לניהול מבצעי ההברחה וההעפלה הגדיר אהרון במשפט אחד שציטט ממכתבו של אחד החיילים: "חיזיון כביר של אהבה עממית של המוני חברים".

ב 28 במרץ 1946, כשלושה שבועות לפני ליל הסדר, הטילה יתל חי עוגן בנמל חיפה, מלווה בשתי משחתות של הצי הבריטי. מטוס בריטי גילה אותה בים הפתוח, ושתי המשחתות נשלחו לקראתה. למרות גזרות 'הספר הלבן', הורדו נוסעי הספינה אל החוף והוסעו אל מחנה המעצר בעתלית. כשבוע עוכבו שם בשל היותם בלתי-לגליים. אחרי שבוע קיבלו תעודות עולה ויצאו אל דרך חדשה – זו שתוביל אותם להגשמת החלום, כך קיוו.

במלאת שלושים וחמש שנה לעלייתם ארצה כתב אהרון בעיה:

"אנחנו שהשתייכנו 'על הצי הלזה, האפור, הקטן', כדברי אלתרמן, היינו שרידי עם נכחד אשר באו ארצה, אחד מעיירה ושניים מעיר, פשוט מולדת לבנות. היום, בימים של טלוויזיות צבעוניות וזכויות עולים פטורות ממכס, של חשבונות והצמדות, אולי נשמעים הדברים מליציים קמעא, אך זו הייתה האמת לאמתה. לא זכאי שיכון היינו, ודירות לא המתינו לבואנו. רק חלומות ושירים היו לנו ותקווה גדולה בלב."

את חג הפסח הראשון שלהם על אדמת ישראל עשו אהרון וחבריו בקיבוץ אפיקים ביחד עם הגרעין המייסד שעלה חצי שנה לפנייהם. לא כל חברי תנועת נוח"ם שעלו הופנו לאפיקים. היו מי שהצטרפו להכשרות בקיבוצים אחרים, והיו גם מי שפנו העירה. כשבעים מהם הגיעו לאפיקים, ובהם בני תנועות שונות – 'גורדוניה', 'אגודת ישראל' ו'השומר הצעיר' כאחד. בקבוצה השנייה כבר הייתה יד הפילוג. כמה חברים דתיים פרשו עוד על אדמת גרמניה, ויוצאי 'השומר הצעיר' פרשו בדרך לארץ. ועם זאת הימים הראשונים היו ימי שיכון והתלהבות. התלהבות מנוף הארץ, מההווי הקיבוצי ומחוייית העבודה החקלאית. הבחורים התגייסו להגנה, למדו להשתמש בנשק, ובעוד ידם האחת אוחזת במחרשה, ידם האחרת החזיקה בשלח.

בקיבוץ בוכנוולד שבגרמניה המשיכו צעירים להכשיר עצמם לקראת עלייה. בין שני הצירים הללו – זה שבגרמניה וזה שבארץ – היה קשר מתמיד. אלה שטרם עלו שאבו עידוד ותמיכה מאלה שכבר הגשימו, ואלה שכבר הגשימו שאבו עידוד ותמיכה מתחושת היחד.

את קיבוץ אפיקים ייסדה קבוצת חניכי 'השומר הצעיר' שעלתה מרוסיה ב־1924 והתיישבה בגליל העליון. שמונה שנים אחר כך עברה הקבוצה לעמק הירדן והייתה לדור המייסדים של הקיבוץ. כשאהרון וחבריו הגיעו, מנה הקיבוץ 670 נפש, רובם ציונים חילונים חדורי שליחות וחזון, ואף שעשו את כל שביכולתם לקלוט את הבוכנוולדים קליטה רכה ומתחשבת, בכל זאת לא היו מ'אנשי שלומנו'. לעתים לא ירדו לעומקה של הטרגדיה שחוו ניצולי המחנות, וחברי הקיבוץ, בעיקר דור הצעירים ילידי הארץ, שלא הביאו עמם נופי ילדות מאירופה ולא השאירו על אדמתה הורים ואחים, התקשו להבין ותהו תהיות.

ועם זאת בתודעתו של אהרון נחרתה תקופת אפיקים כתקופה מכוננת ומפרדה. ותיקי הקיבוץ, שעלו גם הם בצעירותם והשאירו מאחור בית ומשפחה, משפחה שאולי הייתה גם היא לטרף בידי הצורך, קיבלו אותם בחום ובהתחשבות. במבט לאחור סבר אהרון ש"בחירת אפיקים כמקום הכשרה נעשתה מתוך תבונה עמוקה. בפגישה עם נופה האנושי העשיר של אפיקים, תוך מגע עם סדרי חייה ומערכת מוסדותיה, נתגלה לנו סוד בניינה של חברה בתנופה משקית והוקנו לנו ערכים קיבוציים יציבים. אווירת המקום הפיחה בנו את העוז להתמודד עם משימות, וההכשרה המעשית במשק המגוון של אפיקים, על ענפיה החקלאיים והתעשייתיים, הקנתה לנו את היכולת ליטול על עצמנו ברבות הימים את התפקיד של הקמת משק עצמאי." (מתוך חוברת העשור לנצר סרני)

אהרון עבד במפעל הלבידים 'קלט' בתפקיד בנאי ותפסן. בקיץ הלוחט של עמק הירדן בנה את גג המפעל, ובלילה יצא לשמירה. אהרון לא התלונן. אדרבא, במסגרת עבודתו זכה להתוודע לדמויות שהיו בעיניו מודל לחיקוי. שם הכיר את דוסיה קורן, איש הכספים של הקיבוץ, שביחד עם אשתו הינדה היו כמעין הורים מאמצים, את אריה בהיר (לוניה), דמות רבת השפעה בקיבוץ ולימים גם חבר כנסת, את בני אילן שהיה אז המזכיר, את צבי ברנר שהיה שומרו האישי של וינגייט ומקורבו של בן גוריון, את צבי צור (צידה) שלימים מונה לרמטכ"ל, ואחרים. אהרון עבד במסירות, והרשים גם את ותיקי העובדים. מפעל 'קלט' באפיקים שימש לו מורה דרך לחיים, ואולי שם השלים את "השכלתו" בתורת הניהול, שיסודותיה בספרי החשבונות שניהל בחנות שעבד בה בסוסנוביץ.

חברי קבוצת בוכנוולד נקלטו בכל ענפי התעסוקה בקיבוץ, אבל שימרו את הגיבוש הקבוצתי ואת ההווי שנרקם במחנה ההכשרה בגרינגסהוף. הקבוצה המגובשת שהולכת יחד לקיבוץ הייתה התחליף למשפחה ולבית שנהרסו. מאוחדים הם רצו להישאר גם בתוך הקיבוץ, לא רק למען חבריהם שומרי המסורת שרצו להתחשב בהם, לא רק בשל הרצון להמשיך את רוח נוחים ולטפח איחוד, אלא גם, ואולי בעיקר, בשל הצורך לבנות זיכרון קולקטיבי, המבוסס על ההכרה שיש קשר בין עברם להווה שבו הם חיים. לא פלא הוא שכבר בחודשים הראשונים ביקשו חברי הקבוצה בכל הזדמנות להעלות את זכר העבר בטקסים השונים, בוועדות, ובשיחות בין איש לרעהו.

לא כל חברי הקיבוץ גילו בזה עניין. הצעירים שבהם תהו, מדוע הלכו כל אותם מיליונים אל מותם "כצאן לטבח". את השאלה הזו שאלו רבים מוותיקי היישוב בארץ בעת ההיא, אבל אהרון שמע אותה לראשונה באפיקים, והיא צרבה את לבו כברזל מלובן. יותר משהייתה לא-הוגנת, בעיניו, היא הייתה שקרית והעידה על צרות מוחין.

"השאלה בדבר 'ההליכה כצאן לטבח' זעזעה אותי כשנתקלתי בה לראשונה זמן קצר אחרי עלייתי ארצה, באפיקים. לתומי חשבתי שאינני כזה נמושה – השתחררתי בברגן בלזן; חבריי ואני ייסדנו תנועה חלוצית כשרק יכולנו לעמוד פיסית על רגלינו; הלכנו להכשרה וכעבור כמה חודשים התארגנו לעלייה בלתי לגלית; בנוסף לכך גם נפל בחלקי לפעול לצד אנשי הבריגדה בהברחתם של מעפילי 'תל חי'. לארץ הגענו באמבטיה רעועה שכמעט טבעה בדרך, ובבואנו שוב נלקחנו למעצר, בעתלית. והנה אנו בקיבוץ אפיקים היפה והנחמד, סוף סוף חופשיים בפלשתינה-א"י, נפגשים עם צעירי המקום, ולפתע נוחתות המהלומות על ראשך: 'איך הלכתם כצאן לטבח?' 'למה לא התנגדתם?' 'מדוע שיתפתם פעולה?' 'אנחנו לא היינו מתנהגים כך'. אני מודה ומתוודה, הדברים הללו הוציאו אותי משיווי המשקל למשך זמן רב, וביני לביני התחלתי לתהות שמא באמת היינו נמושות, אולי באמת אפשר היה אחרת. אך לעומת זה שבים הזיכרונות: עיונות העם הפולני שמסביב, גטאות ורשה ובנדין ווילנה – ההתקוממויות, המוות והנפילה הנוראית. מה יכולנו לעשות יותר ואחרת?"

הדברים צרבו את לבו. ומאז, כל אימת ששאלה זו נשאלה, הוא לא נשאר חייב.

שנים אחרי שעזבו את אפיקים, התפרסם בעיתון 'דבר' מאמרו של חגי אשד 'מחיר הקונצנזוס', ובו נכתב בין היתר: "נשמדו למעלה משמונים אחוזי מאלה שהיו תחת הכיבוש. לא שלישי בלבד, למעלה משני שלישי. מספיק היה לא ללכת לתחנות הרכבת, לא להשתתף בתהליכי הסלקציה וההסעה מרצון. מספר הניצולים היה יכול להיות גדול הרבה יותר בלי שיתוף הפעולה בביצוע תהליכי ההשמדה. זו הייתה טעות נוראה."¹

אהרון הזדעזע לקרוא את הדברים. חנה זמר הגיבה במאמר תשובה חריף, ובו הייתה לו לפה. בכל הזדמנות נהג לצטט אותה:

"מעניין שאף פליט שואה לא העז לכתוב מה שלא אחד מהם שאל את עצמו בלבו: כיצד זה גיבורי החיל של צה"ל נפלו בשבי האויב? הרי הם היו חיילים מול חיילים, למודי קרב וחמושים, לא נתלו בהם ילדים ולא היו צריכים לתמוך בזקנים. אני רואה אותן לנגד עיניי את שיירות היהודים שהלכו לתחנות הרכבת – זקנים, ילדים מפוחדים, נשים הרות, גברים הסוחבים את מטלטלי כולם. אפילו בחוכמה שלאחר מעשה אינני יודעת איך יכלו לא ללכת לתחנות הרכבת. לאן הם היו הולכים?"²

אהרון היה סבור כמותה, שמדינת ישראל, נבנתה מאפרם של הנרצחים ומעוז רוחם של השורדים לא פחות מאשר מדם לוחמיה. וכל טענה כאילו הנרצחים שיתפו פעולה בביצוע השמדתם הם, עוררה בו זעם בלתי נכבש.

בריאיון שנתן אליקים העצני ל'קול ישראל' במאי 2003 אמר המרואיין בין היתר: "היהודים הם עם צייתן. הם הלכו לרכבות בשקט לפי הוראות הגרמנים".

אהרון הגיב מיד: "שוב תקפה אותי בחילה לשמוע דברים אלה מפי יהודי ישראלי, שלא שלחו אותו ברכבות לפי צו הגרמנים. הוא לא הרגיש את המכות, את היריות, את הכלבים שליוו את היהודים הצייתנים. לכן הוא יכול להרשות לעצמו, בחוצפה ובגסות רוח, שוב לדבר על יוצאי השואה ה'צייתנים'."

את אלה אהרון לא שכח, ולא אלה אהרון לא סלח עד יומו האחרון.

1 צוטט מתוך מאמרו של אהרון ב'ציה' 39 שנה לשבת השחורה".

2 שם

ב 28 במרץ 1946, כשלושה שבועות לפני ליל הסדר, הטילה יתל חי עוגן בנמל חיפה, מלווה בשתי משחתות של הצי הבריטי. מטוס בריטי גילה אותה בים הפתוח, ושתי המשחתות נשלחו לקראתה. למרות גזרות 'הספר הלבן', הורדו נוסעי הספינה אל החוף והוסעו אל מחנה המעצר בעתלית. כשבוע עוכבו שם בשל היותם בלתי-לגליים. אחרי שבוע קיבלו תעודות עולה ויצאו אל דרך חדשה – זו שתוביל אותם להגשמת החלום, כך קיוו.

במלאת שלושים וחמש שנה לעלייתם ארצה כתב אהרון בעיה:

"אנחנו שהשתייכנו 'על הצי הלזה, האפור, הקטן', כדברי אלתרמן, היינו שרידי עם נכחד אשר באו ארצה, אחד מעיירה ושניים מעיר, פשוט מולדת לבנות. היום, בימים של טלוויזיות צבעוניות וזכויות עולים פטורות ממכס, של חשבונות והצמדות, אולי נשמעים הדברים מליציים קמעא, אך זו הייתה האמת לאמתה. לא זכאי שיכון היינו, ודירות לא המתינו לבואנו. רק חלומות ושירים היו לנו ותקווה גדולה בלב."

את חג הפסח הראשון שלהם על אדמת ישראל עשו אהרון וחבריו בקיבוץ אפיקים ביחד עם הגרעין המייסד שעלה חצי שנה לפנייהם. לא כל חברי תנועת נוח"ם שעלו הופנו לאפיקים. היו מי שהצטרפו להכשרות בקיבוצים אחרים, והיו גם מי שפנו העירה. כשבעים מהם הגיעו לאפיקים, ובהם בני תנועות שונות – 'גורדוניה', 'אגודת ישראל' ו'השומר הצעיר' כאחד. בקבוצה השנייה כבר הייתה יד הפילוג. כמה חברים דתיים פרשו עוד על אדמת גרמניה, ויוצאי 'השומר הצעיר' פרשו בדרך לארץ. ועם זאת הימים הראשונים היו ימי שיכרון והתלהבות. התלהבות מנוף הארץ, מההווי הקיבוצי ומחוייית העבודה החקלאית. הבחורים התגייסו להגנה, למדו להשתמש בנשק, ובעוד ידם האחת אוחזת במחרשה, ידם האחרת החזיקה בשלח.

בקיבוץ בוכנוולד שבגרמניה המשיכו צעירים להכשיר עצמם לקראת עלייה. בין שני הצירים הללו – זה שבגרמניה וזה שבארץ – היה קשר מתמיד. אלה שטרם עלו שאבו עידוד ותמיכה מאלה שכבר הגשימו, ואלה שכבר הגשימו שאבו עידוד ותמיכה מתחושת היחד.

כשנה ומחצה שהו אהרון וחבריו בהכשרה באפיקים, וחודשים אחדים לאחר בואם, ב־14 ביוני 1946, נשא לאישה את רבקה, בחירת לבו, כדת משה וישראל. דודו פישל, שעלה ארצה עוד לפני המלחמה, היה שומר מצוות אדוק ומראשי 'הפועל המזרחי' אחרי קום המדינה. מחמת כבודו של שאר בשרו היחיד בארץ החליט אהרון להעמיד חופה ולהתחתן כדת וכדין. החופה התקיימה במושבה כינרת על רקע מימיו הכחולים של האגם ונופו רחב הידיים של העמק. ארבעה זוגות באו יחד בברית הנישואין, להמשיך חיים שנעלמו באירופה ההרוסה. בין האורחים היו גם הדוד ובני משפחתו. הם הקדימו ובאו במיוחד מתל אביב, ואהרון הזמין אותם אל חדרו לנוח מעט. בחדר מצאו את רבקה במכנסים חאקי קצרים עומדת על סולם ומסיידת את הקירות. דוד פישל היה מזועזע:

“איך אתה נותן לכלה ביום חופתה לסייד קירות?” אמר ספק בנגערה ספק בתדהמה. דוד פישל היה אדם טוב לב ונוח לבריות. בפסח הראשון של אחיינו בארץ לקח אותו דוד לבית הכנסת כדי לזכותו במצוות תפילת שבת של חג. לפני שיצאו מהבית ביקש אהרון לקחת אתו כובע. פישל שלח אליו יד מונעת ואמר: “אל תעשה לי טובות”. כשהגיעו אל מדרגות בית הכנסת, הסיר פישל את כובעו, אחר כך הסיר את הכיפה שהייתה לו על ראשו מתחת לכובע, הניח אותה על ראשו של אהרון ושב וחבש את הכובע. בית הכנסת היה מלא מפה לפה. אהרון ישב ליד דודו והקשיב לחזן. לפתע קראו: “עמוד אהרון בן ישראל בציה”. לבו של אהרון החסיר פעימה. איך יעלה והתפילה נשתכחה מלבו? מילא, שהוא גוי גמור, דודו ודאי כבר סלח לו על כך, אבל על כך שהוא בור ועם הארץ דודו לא יסלח לו לעולם. אהרון קם ממקומו, ועוד הוא קרב אל הדוכן בצעדים מהוססים, שמע את החזן קורא את הברכה השנייה. התמזל מזלו והשנייה השיבה לו את הראשונה. הוא עלה לתורה, והמילים יצאו מפיו כאילו רק אתמול עמד ליד סבא קלמן, אבי אמו, בעת תפילת השבת בעיר הולדתו סוסנוביץ. אהרון אהב את דודו וזכר לו את חסד ילדותו. מיד עם השחרור מברגן בלזן כתב לו מכתב, ודוד פישל השיב לו בעברית הטובה ההיא שהביא אתו מבית הספר העברי שהקים בעירו בפולין.

קיבוץ בוכנוואלד
בהכשרה באפיקים

בקה ואהרון בציה תכננו לבלות את ירח הדבש שלהם בביתו של הדוד בתל אביב. כסף למלון לא היה להם, והדוד ואשתו שמחו לארח אותם. כך יוכלו ליהנות ממכמניה של העיר הגדולה ולהתבשם מבתי הקפה הבוהמיים שלאורך מדרכותיה במסגרת תקציבם הדל. אלא שממש באותו שבוע החל מבצע ברודסייד, ועוצר קפדני הוטל על תל אביב.

לאחר סדרת פעולות מרי של הפלמ"ח והמחתרות, ובהן פיצוץ אחד עשר גשרים בלילה אחד (במבצע שכונה 'ליל הגשרים') ופיצוץ מלון המלך דוד בירושלים, החל הצבא הבריטי במבצע חיפושים רב היקף שתכליתו היסול תנועות המרי. ב־29 ביוני 1946, שבת בבוקר, פשטו כוחות בריטיים על נקודות מתוכננות מראש, ובחיפושים מבית לבית לכדו רבים ממנהיגי היישוב. נחסמו כל הגבולות ואמצעי התקשורת, והעוצר הכללי שהוטל על תל אביב ועל ירושלים התהדק. שבת זו זכתה לכינוי 'השבת השחורה'. עשרים ושבעה יישובים כותרו ונערך בהם חיפוש.

שלושה ימים לא יצאו אהרון ורבקה מביתו של הדוד. ביום הרביעי החליטו לשוב לאפיקים. ימים אחדים לאחר שובם כותר הקיבוץ. ב־29 ביוני בבוקר חנו נגמ"שים בריטיים נהוגים בידי צנחנים בריטים בפתח המשק. שניים ירדו וביקשו לשוחח עם הימוכתר. הימוכתר סירב לפתוח את השערים. אחד הנגמ"שים פרץ פנימה, ואחריו כל השיירה. ניתנה ההוראה לנקוט "התנגדות פסיבית": נשכבים על הארץ ובולמים בגוף החי את השיירה. אהרון היה אחד השוכבים. כדי להזיזם משם נדרשו חמישה חיילים. שניים בידיים, שניים ברגליים וקצין משגיח. ועוד אלה סוחבים את השכובים תוך התנגדות עיקשת, הופיעה קלרה גלילי, אשתו של לסיה גלילי ממייסדי אפיקים, כד של חלב בידה, וקודם שהיה סיפק בידי החיילים להבין במה דברים אמורים, הנחיתה את הכד על ראשו של הקצין. ברובים מכודנים זינקו החיילים אל עבר קלרה, ובתוך כך הניחו לאהרון ולחבריו. אבל הקצין היה ג'נטלמן אנגלי טיפוס. הוא הורה להם לא לגעת בקלרה ולשוב ו'לטפל' באהרון ובחבריו.

המבצע הסתיים בכליאה המונית של פעילים בכלא רפיח. אהרון וכמה חברי אפיקים הועלו למשאית, ואחרי שהייה קצרה במחנה המעצר בעתלית, זה המוכר מהימים הראשונים בארץ, הוסעו לבית המעצר בדרום.

כ־2500 אסירים היו כלואים במחנה המעצר ברפיח. מאפיקים היו שם אהרון וכמה מחבריו הבוכנוולדים, קבוצת חברי קיבוץ בני הדור הצעיר, יחידת פלמ"ח שהייתה מוצבת בקיבוץ ובראשם מפקדם צבי צור (צירדה) ועוד כמה. הם קיבלו צריף שלם. את הצריף מילאו באלונקות, ואלה שימשו אותם לשינה.

וכך מתאר אהרון את החודשיים שעשה במחנה החדש:

"אלפיים חברי ה'הגנה' מסתובבים כחום היום בבגדי ים, לומדים, קוראים, מאורגנים היטב. הבריטים אינם נוראים כל כך, ודאי לא במושגים שלנו. אפשר לחיות. בתחילה מגיעה הפקודה להפסיק להתגלח כדי להקשות על הבריטים לזהות אותנו. בתוך זמן קצר צמח לי זקן שחור ומכובד. אחר כך נוחתת פקודה נוספת: לפתוח בשביתת רעב. האכילה אסורה בהחלט, ורק מים מותר לשתות. צייתנו בלא אומר ודברים. שלוש יממות צמנו. ואז בא לבקרנו הרב עוזיאל זצ"ל, רבה הראשי של פלשתינה-א"י. בהנהגה הבינו מהר מאוד שצום אינו מרשים את הבריטים - 'לא רוצים לאכול, שלא יאכלו'. אחרי שהרב הסביר לנו שעל פי ההלכה חל עלינו איסור לענות את נפשותינו ועלינו לחדול משביתת הרעב, הפסקנו את הצום מיד.

כעבור זמן קצר מארגנים בכל צריף סידור לחלוקת אוכל. בוצעים כל לחם לארבעה חלקים – לא כולם יצאו שווים, כמו אצלנו בבית, להבדיל – ומסתדרים בתור לקבלת לחם. עשרה בוכנוולדים היינו שם. כולנו עמדנו והסתכלנו מן הצד כיצד מתנהגים אחינו גיבורי התהילה: אחדים תופסים מהר את הפרינציפ ומקדימים לתפוס מקום שיבטיח להם נתח הגון יותר. האחרים על הצריף שלנו היה אריה בהיר. הוא נהג ללכת לאט, עקב בצד אגודל. כשראה אותנו עומדים מחוץ לתור ניגש אלינו ופנה אליי:

'נו אהרונצ'יק, אתם לא ממהרים? אתם הרי מומחים לתורים כאלה!'

'באמת, אבן נגולה מעל לבי. אנחנו מביטים במה שקורה כאן, ויודעים איך הם היו מתנהגים

שם, איך חס וחלילה היו הם הולכים כצאן לטבח!'

באותו רגע הרגשתי איך ממלאה אותי תחושה של הקלה ושחרור. השתכנעתי שלא הייתי

נמושה, שחבריי לא שיתפו פעולה, ואיש מהם לא הלך 'כצאן לטבח!'

דמוראל במחנה היה גבוה ותחושת היחד עשתה את השהייה לנוחה, כמעט נעימה. משני צדי הגדר, גברים מצד זה ונשים מצד זה, ישבו בערבים ושרו ביחד שירים נוגים. חברי קיבוץ שדות ים שכלו בפעולה האחרונה שניים מחבריהם, והשירה באותו ערב תאמה את מצב הרוח. חנה רובינא הופיעה בפניהם על גבי גי'פ בין הגדרות וריגשה אותם עד דמעות. לכבודה לבשו הבחורים חולצות לבנות, אבל את זקנם לא גילו. הם ארגנו קבוצות לימוד והרבו לקרוא. שם קרא אהרון את הספר העברי הראשון שלו בארץ, את 'מעגלות' של דוד מלץ, ממייסדי עין חרוד.

אוסקר וסרמן, אחד מהבוכנוולדים, חלה בדלקת ריאות. חומו עלה מאוד ורצו לפנותו, אבל אוסקר סירב להתפנות. לא איש כמותו ישוב לביתו בעוד שחבריו כלואים בין גדרות. כזו הייתה האווירה, כזו הייתה החברות, וכאלה היו הימים.

כששבו לאפיקים, אחרי כחודשיים, ציפתה לאהרון הפתעה. אחת מוותיקות הקיבוץ המתיקה עמו סוד: היא ראתה את רבקה, אשתו הטרייה, יושבת בחדר האוכל בכל ערב וערב בחברת בחור צעיר ונחמד. "היא אמנם בחורה יפה, אבל זה לא יאה להחליף בעל אחרי זמן קצר כל כך", אמרה ולא יספה.

לרגע איבד אהרון את ביטחונו. אבל לאחר בירור קצר גילה את הסוד: שלמה שיף, חברו הטוב, דאג לאשת חברו שלא תלך בחושך לבדה לחדר האכילה, וליווה אותה לשם ובחזרה. אהרון שמח לחזור לרבקה שלו, אבל הצטער שקלקל לאותה חברה את הסיפור...

במרוצת אותה שנת הכשרה באפיקים בלט אהרון בכושר מנהיגותו וביכולותיו בתחום הכלכלי. על כך העיד גם ישראל חופש, מי שהיה המדריך של הקבוצה מטעם הקיבוץ. עם תום אותה שנה ביקשו חברי קבוצת בוכנוולד לצאת לדרך עצמאית. בעמק הירדן היו כשלוש מאות חברי נוח"ם, פזורים במשקים שונים. הכול הסכימו שהגיעה העת להחליט לאן מועדות פניהם, האם להגשמת חזון הקמתו של יישוב עצמאי של שארית הפלטה, או להיטמעות בקרב ילידי הארץ שלא ידעו את השואה. אהרון לא התלבט כלל.

בעת שאהרון היה בבית המעצר ברפיח, רבקה המשיכה לעבוד בלול התרנגולות באפיקים. היא לא הייתה מהמפונקות. לאחר שעברה את אושוויץ, שום עבודה לא נראתה בעיניה קשה מדי. כחניכת 'גורדוניה' חלמה לעלות לארץ ישראל ולהימנות עם בוגיה. אהרון נהג להתבדח ולומר, שלולא היא, אפשר שלא היה בוחר כלל לחיות בקיבוץ. בתנועת הנוער 'המזרחי', שהיה חבר בה בנעוריו, לא דיברו על קיבוץ. הוא גדל אמנם בבית ציוני, אבל הציונות מצאה את ביטויה בערגה לציון. דודו פישל, כידוע, עלה והתיישב בתל אביב. ומי יודע, אולי היה גם הוא נוהג כמותו, לולא הוליקוהו מסלולי חייו אל מקום שהוליקוהו.

רבקה שכלה את כל משפחתה באושוויץ. סבה נשלח לשם מבנדין באחד הטרנספורטים הראשונים. אחריו נשלח אביה, והיא ביחד עם אמה ואחותה נשלחו באחד הטרנספורטים אחרים. כולם נשרפו בכבשנים. גם שלמה לרנר, מי שהיה מפקד 'גורדוניה' בבנדין וחברה לתנועה, נרצח באושוויץ. השניים תכננו להינשא, אבל המלחמה טרפה הכול. ישראל לרנר, אחיו של שלמה, חיפש אחריה מיד עם תום המלחמה. הוא לא חשב אז על קיבוץ. כל מה שרצה היה למצוא שורדים – קרובי משפחה, חברים לתנועה, מכרים משכבר הימים. כשפגש ברבקה קשר את גורלו בגורלה. היא הייתה כבר פעילה בקבוצת בוכנוולד, ובעקבותיה הצטרף אף הוא להכשרה בגרינגסהוף.

רבקה שרדה בזכות לימודי המוסיקה שלמדה בצעירותה ומראה פניה התמים וכובש הלב. אלמה, המנצחת על התזמורת באושוויץ, בחרה בה להיות לה למשרתת, ובסביבתה הכירה כמה בחורות יהודיות. עם שתיים מהן קשרה קשרי ידידות אמיצים: עם הילדה מברלין, שהייתה מיודדת עם אלמה ונהגה לכתוב לה את התווים, ועם רחלה מבנדין שניגנה בתזמורת. רבקה מעולם לא ביררה מי היה זה שלחש על אוזנה של אלמה, שנמצאת במחנה בחורה שקוראת תווים ויודעת לפרוט על גיטרה, ושמה רבקה קופרברג. ואף על פי כן הניחוש שניחשה היה, כנראה, קרוב לאמת: הייתה זו רחלה חברתה, שהכירה את רפאל אולבסקי, חברו של אהרון, באותו יום שרבקה ואהרון התוודעו זה לזה, ומאז לא נפרדו.

גם הילדה הייתה אתם בקבוצה. היא ופיזה בעלה היו גם הם חלק מאותה משפחה, ששורשיה שתולים בעבר, ופארותיה פונים אל העתיד. כשאהרון היה כלוא ברפיח, הייתה הילדה בהיריון. היא נשאה ברחמה את בנה בכורה, בכור ילדי הקבוצה. רבקה התרגשה כאילו היא עצמה נושאת את הוולד. היעדרותו של אהרון העצימה בה את הדאגה לחברתה שהייתה בחודשי הריונה הראשונים. בי"א באדר ילדה הילדה בן בריא וחסון. מי שבחרו לקרוא לאנייה שהביאה אותם לכאן בשם ההרואי 'תל חי', הציעו עתה לקרוא לרך הנולד בשם הסמלי – יוסף, אבל הוריו העדיפו לקרוא לו אמנון. רבקה העידה על עצמה לא פעם שאינה מאמינה בהשגחה אלוהית, אבל בסתר לבה, כך הודתה, האמינה בהשגחה אימהית, זו השגחתה של אמה הטובה ששולחת אליה מלאכים טובים, ומקשרת קישורים מיטיבים. שהרי לא יתכן שרק יד המקרה היא בכל אלה.

מכל משפחתה הענפה נשארו לרבקה רק שתי קרובות – מרים ורגינה, בנות הדודות של אמה שעלו ארצה לפני המלחמה. הן היו הקשר היחיד שנותר לה עם הבית שחרב. כשהחליטו ארבעת הזוגות להעמיד חופה ולהינשא נישואים יהודיים, רבקה ביקשה לתפור לעצמה שמלת כלה צבעונית, לא לבנה. היא התלבטה בין ורוד לתכלת, ולבסוף בחרה בתכלת, שיהלום את עיניה הכחולות. מרים קנתה את הבד, רגינה תפרה את השמלה, ושתייהן באו לכינרת לכבד את רבקה ביום כלולותיה. רבקה הייתה כלה יפהפייה, ואהרון, אם מחמת ההתרגשות ואם מחמת עוביה של הזכוכית, שבר את הכוס אך בקושי. אך מאז אותו טקס מרשים על רקע הכינרת כמעט שלא ראתה את בעלה. אהרון היה עסוק עד מעל לראשו. נוסף על עבודתו במשק ועל פעילותו בשורות היהגנה הוא נבחר גם לגזבר הקבוצה. ועתה, מזה כמה שבועות, היה כלוא ברפיח, ורבקה דאגה לשלומה והתגעגעה לקרבתו.

כשחזר לא ידעה את נפשה משמחה. חומו של חודש אוגוסט היה אז בשיאו וגם התכניות לעתיד החלו 'להתחמם' בתוך הקבוצה. רבקה ואהרון אהבו את קיבוץ אפיקים, ואף רכשו לעצמם לא מעט ידידים מקרב החברים, ואף על פי כן תהו שניהם בינם לבינם, שמא הגיעה העת לצאת לדרך עצמאית.

פרק רביעי

"כבר בתחילת דרכנו הבנו, שללא יוזמה עצמית לא נפרוץ קדימה.
אנו, יוצאי השואה, ידענו כמה נחוצים יוזמה ואלתור לשם הישרדות."

חזון חברי קיבוץ בוכנוולד היה להקים יישוב עצמאי של שארית הפלטה. מבין חברי תנועת נוח"ם, נושאי רעיון האחדות החלוצית, שהיו פזורים במשקי העמק (בדגניה, באשדות יעקב, בעין גב, במסדה ובאפיקים), שבעים חברי אפיקים היו הראשונים להחליט. כמו רוב חברי הקבוצה, גם אהרון ראה בהקמתו של קיבוץ עצמאי אופציה יחידה. העבר המשותף, קשה ככל שהיה, יהיה ערובה להבנה הדדית בין החברים, והעתיד המשותף, שבו יוקם מפעל תוסס וחי, יזקוף את קומתם וישמש גלעד חי ליהדות אירופה שנכחדה. הוצעו להם הצעות שונות להתיישבות מידית, אבל הם בחרו בדרך הזהירה. הכול צריך להיעשות בשיקול דעת ובחוכמה. תחילה ייצאו לתקופת הכשרה במושבה, שם יעמיקו את הגיבוש החברתי וירכשו ניסיון בניהול חיי שיתוף עצמאיים, ורק אחר כך יעברו להתיישבות של קבע. המושבה שנבחרה הייתה ראשון לציון.

בספטמבר 1947 יצאה לשם קבוצת חלוץ בת חמישה עשר חברים. אהרון היה אחד מהם. במושבה הוכשרו בעת ההיא ארבע קבוצות: שתיים של 'השומר הצעיר', אחת של הקיבוץ המאוחד (קיבוץ רביבים), אחת של 'הפועל המזרחי', ולחדשים לא נמצא מקום. בלית ברירה שכרו בית בן שלושה חדרים ממשפחת ברנשטיין, ובחצר הקימו מחנה אוהלים מאולתר. עשרים וחמישה חברים נוספים הצטרפו. בחדרי הבית שוכנו הרווקות, ובאוהלים המשפחות. ארבע משפחות בכל אוהל. רוחות החורף עקרו את היתדות, מי השטפונות איימו להטביע את מעט החפצים שהביאו, וגם עבודה לא מצאו בקלות. פרדסני הסביבה העדיפו להעסיק פועלים ערבים שהשתכרו עשרים וחמישה גרושים ליום. נדרשו לא מעט דברי כיבושין כדי לשכנע אותם להחליפם בפועלים עבריים ששכרם פי שלושה.

חברי הקבוצה קיבלו כל הצעה, ובלבד שתמצא להם תעסוקה. כדי לחסוך כמה גרושים הלכו ברגל לפרדסי בית עובד, שם מצא להם אהרון עבודה קבלנית בזיבול ובגזים. חמישים גרושים ליום קיבל כל אחד מהם. זה היה אמנם כפול ממה ששולם לפועל ערבי, אבל בשבילם היה זה המעט העדיף על לא כלום. כשאהרון מצא עבודה לכמה מהם במפעל הלבנים 'סיליקט', שם שילמו לירה וחצי ליום עבודה, הרקיעה השמחה עד לשמים.

המוראל במחנה היה גבוה ותחושת היחד עשתה את השהייה לנוחה, כמעט נעימה. משני צדי הגדר, גברים מצד זה ונשים מצד זה, ישבו בערבים ושרו ביחד שירים נוגים. חברי קיבוץ שדות ים שכלו בפעולה האחרונה שניים מחבריהם, והשירה באותו ערב תאמה את מצב הרוח. חנה רובינא הופיעה בפניהם על גבי ג'יפ בין הגדרות וריגשה אותם עד דמעות. לכבודה לבשו הבחורים חולצות לבנות, אבל את זקנם לא גילו. הם ארגנו קבוצות לימוד והרבו לקרוא. שם קרא אהרון את הספר העברי הראשון שלו בארץ, את 'מעגלות' של דוד מלץ, ממייסדי עין חרוד.

אוסקר וסרמן, אחד מהבוכנוולדים, חלה בדלקת ריאות. חומו עלה מאוד ורצו לפנותו, אבל אוסקר סירב להתפנות. לא איש כמותו ישוב לביתו בעוד שחבריו כלואים בין גדרות. כזו הייתה האווירה, כזו הייתה החברות, וכאלה היו הימים.

כששבו לאפיקים, אחרי כחודשיים, ציפתה לאהרון הפתעה. אחת מוותיקות הקיבוץ המתיקה עמו סוד: היא ראתה את רבקה, אשתו הטרייה, יושבת בחדר האוכל בכל ערב וערב בחברת בחור צעיר ונחמד. "היא אמנם בחורה יפה, אבל זה לא יאה להחליף בעל אחרי זמן קצר כל כך", אמרה ולא יספה.

לרגע איבד אהרון את ביטחונו. אבל לאחר בירור קצר גילה את הסוד: שלמה שיף, חברו הטוב, דאג לאשת חברו שלא תלך בחושך לבדה לחדר האכילה, וליווה אותה לשם ובחזרה. אהרון שמח לחזור לרבקה שלו, אבל הצטער שקלקל לאותה חברה את הסיפור...

במרוצת אותה שנת הכשרה באפיקים בלט אהרון בכושר מנהיגותו וביכולותיו בתחום הכלכלי. על כך העיד גם ישראל חופש, מי שהיה המדריך של הקבוצה מטעם הקיבוץ. עם תום אותה שנה ביקשו חברי קבוצת בוכנוולד לצאת לדרך עצמאית. בעמק הירדן היו כשלוש מאות חברי נוחים, פזורים במשקים שונים. הכול הסכימו שהגיעה העת להחליט לאן מועדות פניהם, האם להגשמת חזון הקמתו של יישוב עצמאי של שארית הפלטה, או להיטמעות בקרב ילידי הארץ שלא ידעו את השואה. אהרון לא התלבט כלל.

אהרון פיתח מחויבות עצומה כלפי הקבוצה, עתידה ורווחתה. הוא ראה בה משפחה לכל דבר, בשר מבשרו, ומאז נבחר לגזבר, הרגיש שעול פרנסתה מוטל כולו על כתפיו. בכל בוקר פקד את לשכת העבודה במושבה בתקווה להשיג עוד מקום עבודה למי מהחברים, ושעות התרוצץ בין מוסדות ומשרדים להשיג עוד הטבה. פיזה חברו היה 'נהגו הצמוד'. הוא הסיע אותו ממקום למקום על 'רכב' הקבוצה – זוג אופניים שקנו במחיר מציאה – והיה זה הוא שהעיד על אהרון ואמר: "אהרון היה בשבילנו הכול". באפיקים נשארו המשפחות המטופלות בילדים. שישה ילדים כבר נולדו לקבוצה, וצריך היה לדאוג לצורכיהם. האחריות הייתה רבה, והקשיים רבים אף הם, אבל הרוח נותרה איתנה.

עם בוא האביב השתנו הדברים לטובה. המחנה של קבוצת 'הפועל המזרחי' בנחלת יהודה פונה. חבריו יצאו לעין הנצי"ב, וקבוצת בוכנוולד קיבלה אותו לידיה. היה זה מחנה צריפים קטן שלא חובר למערכת חשמל. במרכזו עמד חדר האכילה, ובשוליו היה דונם אדמה נכון לעיבוד. עכשיו אפשר היה להביא את שאר חברי הקבוצה שנשארו באפיקים ולהתחיל ביוזמות חדשות. כשנה שהו בנחלת יהודה, ובמרוצת אותה שנה הגיעו לתעסוקה מלאה. הכול בזכות היוזמה והמוניטין. צעירי קבוצת בוכנוולד נודעו במושבה כפועלים חרוצים ומצאו עבודה – מי בבית החרושת ללבנים 'סיליקט', מי בקיבוץ רביבים, מי בפרדסי הסביבה, ומי שלא מצאו עבודה שכירה, יזמו מפעלים עצמאיים: מתפרה, מסגרייה, גן ירק, לול של כשלוש מאות עופות, עגלה שקיבלו מרביבים תמורת ההתגייסות לימי עבודה, אותה רתמו לשתי פרדות שקנו בצמח ושימשה להובלות, טרקטור מסוג די-4 עם בולדוזר שקיבלו במתנה מסם רוטברג, יו"ר ה'בונדס' באמריקה, ושימש לעבודות עפר וביצורים, ואפילו משאית קנו, מסוג בֶּדְפוּרד של הצבא הבריטי, תמורת תשעים לירות פלשתיניות. שלמה נאמן הוציא אותה לעבודות חוץ, ישראל לרנר תפר מאות זוגות מכנסיים לעליית הנוער ביחד עם שתי בנות, משה רודזו הוביל את העגלה הרתומה, צבי שטייניץ גידל את הירקות, ומשהתבססו החליף יהודה לוקסמבורג את אהרון בתפקיד הגזבר. אהרון הלך להיות שומר בפרדסי הסביבה, חמוש בצ'כי ישן, שדווקא ברגעים שנוקק לו, לא פעל.

בין חברי הקבוצה היו כעשרה מסגרים. בחיפושים אחר עבודה הגיע אהרון לגבעת הקיבוצים ברחובות, שם ישבו חברי גרעין 'הצופים' שהקימו את מעגן מיכאל. הם נקראו על ידי היהגנה לעבוד במכון איילון – מפעל תת קרקעי סודי לייצור נשק שפעל במקום. הגבעה שימשה מעין מחנה המתנה לגרעינים קודם לעלייתם על הקרקע, והפעילות הגלויה בה שימשה מסווה לזו הסודית. היו שם מאפייה, מכבסה וגם מסגרייה. במסגרייה ייצרו מיטות ברזל לסוכנות היהודית, ומסגרי קיבוץ בוכנוולד התחלקו אתם בהזמנות. לצורך זה הקימו מסגרייה משלהם ליד מפעל הלבנים סיליקט. הם שכרו שטח קטן, קנו כלי עבודה והחלו לייצר מיטות ברזל. מה שהחל בנחלת יהודה כמפעל קטן בשותפות עם מעגן מיכאל, הפך ברבות הימים למפעל ענק שזכה בתואר 'יצואן מצטיין'. על כך נהג אהרון לומר בלא מעט גאווה: "התושייה והיזמות שגילו החברים, ורצונם העז להתפרנס ללא ויתורים וללא הנחות הוכיחו לכול, כי אנו, יוצאי המחנות, יודעים לעבוד וליזום".

במאי 1948 הגיע מאמריקה לנמל חיפה הטרקטור שתרם 'הרוד סס'. ב־14.5.1948 הכריז בן גוריון על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, וכבר למחרת ההכרזה החלו ההפצצות על תל אביב. ארבעה ימים לאחר ההכרזה, ב־18 בחודש, יצאו יהודה לוקסמבורג הגזבר ואהרון לתל אביב. אהרון גויס על ידי הקיבוץ המאוחד לעזור בקליטת עולים, וליהודה היו סידורים בעיר. הם תפסו טרמפ במשאית שיצאה ממפעל הסיליקט וקבעו להיפגש בערב בתחנה המרכזית כדי לשוב הביתה ביחד. אהרון הגיע למקום המפגש בשעה היעודה ולא מצא את יהודה. בתוך שהוא ממתין לחברו, החלה הפצצה מהאוויר על התחנה. אהרון נמלט כל עוד נפשו בו לבית דודו שברחוב ארלינגר הסמוך לתחנה. ארבעים ואחד בני אדם נהרגו בהפצצה, וכמאה נפצעו. יהודה לוקסמבורג היה בין ההרוגים. בלילה חזר אהרון לתחנה. אוטובוס קומתיים בריטי עמד מפויח. נוסעיו ההרוגים כבר פונו משם. אנשים הסתובבו אנה ואנה מבוהלים, אך יהודה לא היה ביניהם. לרגע התנחם אהרון ברעיון שחברו נסע לחיפה לשחרר את הטרקטור. הוא עבר על כל רשימות הנפגעים. שמו של יהודה לא הופיע. למחרת נסע לחפש את חברו בין המתים בבית החולים 'הדסה' ברחוב מזא"ה.

ארבעים ואחד שקי יוטה לבנים פתח אהרון כדי לחפש את חברו ההרוג, אבל בין כל ההרוגים שהיו טמונים בשקים את יהודה לא מצא. פתאום נזכר שגזבר הקיבוץ היה מצויד תמיד בקופסת פח קטנה, ובה חותמת רשמית של הקיבוץ. "גם אם נשרפו כל חפציו באש שהתלקחה, שרידיה ודאי יזוהו", אמר לאחראי בבית החולים, וביקש ממנו לחפש את הקופסה. זו אכן נמצאה, ועמה גם תעודת הזהות של יהודה, אבל גופתו לא נמצאה. יהודה לוקסמבורג, בן 28 במותו, היה החלל הראשון של הקבוצה על אדמת ארץ ישראל. ואף שלא זכה לקבורה יהודית בנוכחות חבריו, למקום של כבוד בלבם זכה גם זכה. כשהקימו את יישוב הקבע, בנו חברי קיבוץ בוכנוולד אנדרטה לזכרו.

הטרגדיה שפקדה את הקבוצה אילצה את אהרון לשוב ולקבל עליו את תפקיד הגזבר. והימים ימי מלחמה. ירושלים הייתה עדיין במצור, ודרכי הגישה אליה חסומות. את הנסיעה האחרונה שלו לשם להוביל כמאה זוגות מכנסיים שנתפרו במתפרה נאלץ לעשות בדרכים עוקפות. באזור רמלה התמקמו חיילים עיראקים, וחלשו על הסביבה כולה. במסגרת מבצע דני החלה ב-9 ביולי מתקפה גדולה של טנקים ומשוריינים על רמלה ועל לוד. במקביל פשט גדוד 52 של חטיבת גבעתי על מפקדתו של חסן סלאמה, מראשי הכנופיות הערביות באזור, ומפקדתו שמוקמה ליד באר יעקב הושמדה. הערבים עזבו את האזור אחרי שספגו אבדות קשות. גם תל אביב שבה והותקפה פעמים אחדות על ידי מטוסים מצריים, ורק ביוני, אחרי ניסיון כושל לתקוף את העיר מהים, שבו בה החיים למסלולם. בנחלת יהודה עברו הבחורים אימונים בנשק חם. שמוליק אייל, אז מפקד גדוד 52 של גבעתי ובן נחלת יהודה, דאג להם לאימונים וצייד אותם בנשק.

ביוני 1948, כשנתיים וחצי מאז עלו ארצה, מנתה קבוצת קיבוץ בוכנוולד שמונים ושלושה חברים, יותר מעשרה מועמדים המתינו להצטרף אליה, מניין התינוקות שנולדו עמד על אחד עשר, והעודף בהכנסות הסתכם ב-3056 לירות. אהרון היה גאה בהישגים שהשיגה הקבוצה, ובמבט לאחור סבר שיפה עשו שבחרו לעבור תחילה תקופת מבחן במושבה קודם שיעלו על הקרקע להקים קיבוץ משלהם. עתה הייתה הקבוצה בשלה להשיג את היעד.

פרק חמישי

"נצר סרני, על בתיה ושדותיה,
פרדסיה ובתי החרושת שלה,
היא החלום שהוגשם."

בעיתון 'דבר' מ־22 ביוני 1948 הופיעה ידיעה קצרה שכותרתה: "התיישבות חדשה במחוז הדרום", וכך נכתב בה:

"קיבוץ 'בוכנוואלד' מראשון לציון עלה שלשום עם בוקר להתיישבות חדשה במחוז הדרום על שטח של שלושת אלפים דונם בקירוב, בחלקם נטועים הדורים ושאר עצי פרי.

קיבוץ 'בוכנוואלד' נוסד במחנה הריכוז בוכנוולד עם שחרורו על ידי הצבא האמריקני, ראשון לקיבוצי נוה"ם (נוער חלוצי מאוחד). את הכשרתם החקלאית קיבלו החברים באפיקים. בדצמבר 1947 עברו לראשון לציון... ותוך חודשים מעטים הצליחו להניח יסודות למשק בענפי הרפת, האורווה והלול. בכוחות עצמם רכשו מכונות והקימו בתי מלאכה. מספר חברי הקיבוץ כמאה, ולהם אחד עשר ילדים. הקיבוץ יקלוט חברים נוספים, הנמצאים כיום בקפריסין."

הרקע לעליית הקיבוץ על הקרקע היה ביטחוני. ירושלים ובן שמן היו תחת מצור, בערים רמלה ולוד שלטו עדיין הכוחות העיראקיים בסיועם של חסן סלאמה וכנופייתו, שדה התעופה היה בידיהם אף הוא, ואזור ביר סאלם הסמוך לבאר יעקב, שעליו ישבה חוות שפון ההיסטורית, היה נקודה קדמית מאוימת. עם הכרזת העצמאות ונטישת הבריטים השתלטו על החווה לוחמים בני המושבות מגדוד 52 ביגבעתי, ומפקדת היהגנה החליטה לבצר את האזור בדחיפות. ב־20 ביוני 1948 עלו שישה עשר מחברי קיבוץ בוכנוואלד על המשאית ונסעו לחוות שפון. שמחה אפלבוים פיקד על ביצוע ההגנה המרחבית – הנחת גדרות תיל, חפירת תעלות קשר והטמנת מוקשים.

"קשה כיום להעלות על הדעת שיישובנו, השוכן בלב הארץ, באזור נס ציונה, רחובות ורמלה, היה בעבר עמדת חזית. אולם באותה שעה חנה הלגיון מרחק כשלושה ק"מ מהמשק", כתב אהרון עשר שנים אחר כך.

כחודש ימים שכבו הבחורים בתעלות, עד שסולקו הכוחות העיראקיים וערביי הסביבה ברחו. ההיערכות הצבאית פורקה, הנשים והילדים שנשארו בנחלת יהודה הובאו כולם לכאן, וקיבוץ בוכנוואלד, עצמאי, תוסס ומאמין בעתידו, התיישב התיישבות של קבע בחוות שפון הנטושה. משפחת שארית הפלטה הגיעה אל המנוחה ואל הנחלה.

אהרון היה מאושר. הוא הרגיש חלק ממשפחה, ואת אושרו ביטא בעשייה למענה.

חזון חברי קיבוץ בוכנוולד היה להקים יישוב עצמאי של שארית הפלטה. מבין חברי תנועת נוח"ם, נושאי רעיון האחדות החלוצית, שהיו פזורים במשקי העמק (בדגניה, באשדות יעקב, בעין גב, במסדה ובאפיקים), שבעים חברי אפיקים היו הראשונים להחליט. כמו רוב חברי הקבוצה, גם אהרון ראה בהקמתו של קיבוץ עצמאי אופציה יחידה. העבר המשותף, קשה ככל שהיה, יהיה ערובה להבנה הדדית בין החברים, והעתיד המשותף, שבו יוקם מפעל תוסס וחי, יזקוף את קומתם וישמש גלעד חי ליהדות אירופה שנכחדה. הוצעו להם הצעות שונות להתיישבות מיידית, אבל הם בחרו בדרך הזהירה. הכול צריך להיעשות בשיקול דעת ובחוכמה. תחילה ייצאו לתקופת הכשרה במושבה, שם יעמיקו את הגיבוש החברתי וירכשו ניסיון בניהול חיי שיתוף עצמאיים, ורק אחר כך יעברו להתיישבות של קבע. המושבה שנבחרה הייתה ראשון לציון.

בספטמבר 1947 יצאה לשם קבוצת חלוץ בת חמישה עשר חברים. אהרון היה אחד מהם. במושבה הוכשרו בעת ההיא ארבע קבוצות: שתיים של 'השומר הצעיר', אחת של הקיבוץ המאוחד (קיבוץ רביבים), אחת של 'הפועל המזרחי', ולחדשים לא נמצא מקום. בלית ברירה שכרו בית בן שלושה חדרים ממשפחת ברנשטיין, ובחצר הקימו מחנה אוהלים מאולתר. עשרים וחמישה חברים נוספים הצטרפו. בחדרי הבית שוכנו הרווקות, ובאוהלים המשפחות. ארבע משפחות בכל אוהל. רוחות החורף עקרו את היתדות, מי השטפונות איימו להטביע את מעט החפצים שהביאו, וגם עבודה לא מצאו בקלות. פרדסני הסביבה העדיפו להעסיק פועלים ערבים שהשתכרו עשרים וחמישה גרושים ליום. נדרשו לא מעט דברי כיבושין כדי לשכנע אותם להחליפם בפועלים עבריים ששכרם פי שלושה.

חברי הקבוצה קיבלו כל הצעה, ובלבד שתימצא להם תעסוקה. כדי לחסוך כמה גרושים הלכו ברגל לפרדסי בית עובד, שם מצא להם אהרון עבודה קבלנית בזיבול ובגזים. חמישים גרושים ליום קיבל כל אחד מהם. זה היה אמנם כפול ממה ששולם לפועל ערבי, אבל בשבילם היה זה המעט העדיף על לא כלום. כשאהרון מצא עבודה לכמה מהם במפעל הלבנים 'סיליקט', שם שילמו לירה וחצי ליום עבודה, הרקיעה השמחה עד לשמים.

חוות שפון, שחלשה על כ־2600 דונמים, הייתה מוזנחת וקמלה כשקיבלו אותה לידיהם. שמה ניתן לה על שם מנהלה, הברון מתאוס פון שפון, חקלאי מגרמניה, שניהל אותה מסוף המאה ה־19 אל תוך המאה ה־20. תחילתה בבית יתומים קטן לילדים ערבים נוצרים שהקים יוהן לודוויג שנלר כדי להכשירם לעבודה חקלאית יצרנית. עם השנים נוספו חניכים, בית היתומים גדל והפך לפנימייה, וב־1897 מונה פון שפון למנהלה. בתוך עשרים שנה הפך את החווה החקלאית לגן פורח – פרדסים, עצי זית, עצי פרי למיניו לצד אורווה ורפת ודיר. תאודור, בנו של לודוויג שנלר, נפעם ממה שראה בעת שביקר במקום. בזיכרונותיו תיאר שלושה מבנים של אבן שהוקמו במקום הצריפים הישנים: שני מבנים דו קומתיים – האחד כנסייה (בית א') והאחר בית ספר ומגורים לתלמידים (בית ב') – ועוד מבנה אחד יפהפה שנבנה על ראש הגבעה והיה, כנראה, בית מגוריו של המנהל. בעיני תאודור היה זה אחד המבנים המרשימים בפלשתינה, ובכתביו כינה אותו 'בית המורה'.

במלחמת העולם הראשונה עברה החווה לידי הבריטים, והברון פון שפון נמלט מחשש שיבולע לו. באחד המבנים הללו קבע הגנרל אלנבי את מפקדתו ואת מגוריו – כנראה בבית המורה, שנקרא בפי חברי הקיבוץ 'בית אלנבי' עד היום הזה.

שנים אחדות אחרי המלחמה שבו הגרמנים אל החווה. תאודור שנלר ומתאוס פון שפון פתחו מחדש את בית היתומים, שיפצו את הבתים, והמקום שב לפרוח עד שפרצה מלחמת העולם השנייה. מתאוס פון שפון נפטר, והבריטים שבו ותפסו את המבנים כדי לשכן בהם את מפקדת הצבא ואת בית הספר לקצינים. המשק החקלאי הוזנח וקמל.

כשקבוצת בוכנוולד עלתה על הקרקע, שוכנו רבים מהחברים בבית אלנבי – כמה משפחות בכל חדר. רבקה ואהרון קיבלו חדר בקומה העליונה, ורק סדין לבן הפריד בינם לבין הזוג שליידס. אבל זה לא הפריע. אחרי שהשכיבו את הילדים לשנת הלילה, התפנו לפעילות חברתית משותפת. לפעמים היו יושבים על הספסל העגול סביב עץ החרוב, שרים, מתבדחים ומעלים חוויות. הגברים היו דנים בעניינים שברומו של עולמם, לרוב באידיש, וזר לו בא ביניהם, היה ודאי מתקשה להבין את עומק הקשר שקשר אותם זה לזה בעבותות של חברות ושותפות גורל.

בשנה הראשונה בחוות שפון עבד אהרון במסגרייה, שם ייצר ביחד עם חבריו המסגרים כמאה מיטות סוכנות ביום. רבקה נשאה ברחמה את בתם בכורתם והמשיכה להיות לולנית. החברים הביאו אתם מנחלת יהודה לא רק את רוב המפעלים שהקימו שם, אלא גם את מרצם ואת התלהבותם לעבוד וליזום.

אחרי כשנה במסגרייה, נבחר אהרון להנהלת המשק, ואחר כך לגזבר. באספה הכללית שהתקיימה ב-23.8.49 נבחרו אהרון בעיה, מוישה לריגשטיין ודוד פורמן להנהלת 'נצר' – זה השם שבחרו לקיבוצם, על פי הפסוק בישעיהו י"א: "וַיֵּצֵא הַטָּר מִגֹּזַע יִשְׂרָאֵל מִשְׂרָשׁוֹ יִפְרָה". חתימה של כל אחד מחברי ההנהלה, בצירוף החותמת הרשמית, חייבה את הקיבוץ. כחודש לאחר מכן, ב-15 בספטמבר, נבחר אהרון בעיה לגזבר וביא-כוח-חיוץ שלו.

שלוש בעיות גדולות עמדו בפניו כשנכנס לתפקיד: האחת – הצורך להסתגל לתנאים נתונים שלא תוכננו לפי מושגיו וצרכיו של משק קיבוצי מודרני. שלושת המבנים כבר עמדו שם ונזקקו לשיפוץ. המטעים, תעלות ההשקיה והבארות כבר היו שם, אבל הם היו מוזנחים ונטושים. החלום היה ליצור במלוא התנופה משק מבראשית, מתוכנן על פי דמותם, עקרונותיהם ומידותיהם, ואילו כאן נאלצו להתאים עצמם לקיים.

הבעיה השנייה הייתה בעיית המים. כדי להחיות את הפרדסים ושאר המטעים צריך היה להשקות השקיה אינטנסיבית, שפירושה מאגר גדול של מים. על הגבעה עמדה הבאר שחפרו ראשוני הגרמנים, זו 'באר הישועה', ובערבית 'ביר סאלם', שעל שמה נקרא המקום. באר זו, שהופעלה במשאבת קרויצלר, סיפקה את כל מי השתייה, אך הבאר השנייה, שהייתה בחלקת קומרוב, סמוך לפרדסיו של מאיר קומרוב מנס ציונה, הייתה מושבתת. מכיוון שלא הייתה לה משאבה, אי אפשר היה לשאוב ממנה מים. המטלה הדחופה הייתה אפוא למצוא את המשאבה, וכשזו נמצאה והורכבה, חפרו תעלות להוביל בהן את מי המאגר אל הפרדסים. המטלה הבאה הייתה להשיג כסף לשיקום הפרדסים, לפיתוח הרפת והלול ולעיבוד שטחי הפלחה שננטשו. בשנה הראשונה קיבלו תקציב התיישבותי מהסוכנות, אבל לא היה בו די. אהרון הציע ליתגובה עסקה: היא תיתן לו הלוואה, והוא יעביר אליהם את כל הפרי שיניבו העצים.

תנובה" הסכימה לעסקה, אבל התנתה אותה בקבלת ערבות.
על החוויה שחווה כשנזקק לראשונה בחייו לערבות בנקאית אהרון מספר:
לאחר הפגישה עם נציג 'תנובה אקספורט' ירדתי לקומת הקרקע, שם היה סניף של
בנק הפועלים. נכנסתי לבנק לבוש במכנסי חאקי קצרים, ולרגליי סנדלים. שלחו אותי
לפקיד ששמו פרץ נפתלי (שעתיד להיות שר בישראל). הוא נראה לי יקה טיפוסי.
כרסו הלכה לפניו, ואת מכנסיו אחזו כתפיות הקרויות 'שלייקעס'.
"יש לנו פרדסים שצריך להשקותם", ניסיתי לשכנעו, "ואנחנו זקוקים להלוואה. תנובה
נותנת לנו ערבות".
"הם נותנים ערבות מוחלטת?" שאל.
"ערבות זו ערבות. וכי יש ערבות אחרת?"
כאן זיכה אותי מר נפתלי בהסבר מלומד בנושא ערבויות בכלל, ואלה של 'תנובה'
בפרט: "הם נותנים לך מכתב ובו כתוב, שאם יגיע כסף הם ישלמו, ואם לא יגיע – לא
ישלמו."
ובכל זאת שכנעתי אותו. סיפרתי לו על קיבוץ בוכנוולד וקיבלתי את ההלוואה.

בזכות ההלוואה החל תהליך שיקום הפרדסים. גם שיקום המבנים לא איחר לבוא, ותחילתו
בשיקום השירותים דווקא. "בעת ההיא היו השירותים 'ציבוריים' – גם את הצרכים נהוג היה
לעשות בחברותא, ישבן אל ישבן. באחד הימים באה נציגה של מזכירות הקיבוץ המאוחד,
חברת עין חרוד, שהייתה בוועדת ביטחון. באמצע הפגישה הלכה לשירותים וחזרה משם נסערת
כולה. כמי שכספי הקיבוץ מופקדים בידי פנתה ישר אל אהרון:
'מה אתה עושה? מה זה, מחנה ריכוז?'
'זה לא מחנה ריכוז. זה מחנה צבאי בריטי, השיב לה.
'אז למה אתה לא עושה...'
הוא לא הניח לה לסיים את המשפט. 'יש לי כסף? אין לי כסף? מיהר לנמק.
'אני אסדר לך 300 לירות', אמרה."
זו ההלוואה הראשונה שקיבל מקרן הקיבוץ המאוחד. בכסף הזה נבנו מחיצות בשירותים,
כדי שכל נזקק להם יוכל להתייחד שם עם עצמו...

בנו רייפלד היה הפרדסן הראשון. הוא הציל את הפרדסים מהתייבשות, ואת התפוזים הראשונים שנקטפו שלח אהרון ליתנובה אקספורט, כמובטח. הבאר השופעת בחלקת קומרוב והמשאבה מתוצרת דויץ שהותקנה בה היו הצלה גדולה. וכאז כן גם היום, היא מספקת מים לשתייה ולהשקיה. בסמוך לבאר הזו נקבע בית הקברות של הקיבוץ. ניצולי מחנות המוות בחרו להרחיק את המתים אל פאתי המשק, ועם זאת – כמה סמלי – מקור החיים ובית המתים שוכנים בשכנות זה לזה.

ועוד באר אחת החיו בעת ההיא, את זו שעמדה בחלקתו של דג'ני, ערבי שבידיו הפקידו האנגלים את החווה בחכירה כדי שיעבד את האדמות שנטשו הגרמנים. אחרי שברח, ביחד עם כל ערביי הסביבה, עבר המבנה היפהפה שבנה, שסביבו חצר מוקפת חומה גבוהה, ובלבה עץ תות רחב פארות ובאר מים שמשאבה מסוג דויץ שואבת ממימיה, עבר כל זה לידי הבוכנוולדים. דג'ני צדיק גדול, כנראה, לא היה. חפירה אקראית שחפרו מתחת למבנה חשפה כמה עשרות סוליות חשיש טמונות בתוך חבית. אחת הסברות אומרת שחיילי הצבא העירקי הם שערכו את הסם. כך או כך, אהרון העמיס את הימטמון על הטנדר והוביל אותו אחר כבוד היישר למשטרת רחובות.

”יכולת להיות עשיר גדול”, אמר לו קצין המשטרה כשראה מה מסר לו אהרון למשמרת.

עוד בימי ההתלהבות הראשונים, כשאך עלו על הקרקע, ועוד קודם שהצטרפו הנשים והילדים, נפגש אהרון עם אברהם הרצפלד, מי שהיה ראש המרכז החקלאי בהסתדרות ואבי ההתיישבויות החדשות, וביקש לדעת אם חוות שפון תהיה שלהם לצמיתות.

”האדמה הזאת תהיה שייכת לכם, ניצולי השואה, זו חווה גרמנית, ואתם פליטי שואה. שלכם האדמה”, הבטיח לו הרצפלד, ואהרון האמין. שהרי המדינה ונצר כמוהם כאם ובנה. “אם האדמה שלנו”, שח בינו לבינו, “גם פירותיה יהיו שלנו”, ופירות הפרדס שהושב לתחייה אכן הכניסו לקיבוץ הכנסה נאה. אהרון היה אמון על הקופה הציבורית ודברים רבים ראה מבעד לחור שבגרוש, אבל כשזקף את עיניו, השכיל לראות למרחוק. הוא ביקש לנסוק, להרקיע, לבנות ולהיבנות, ולא שקט ולא נח עד שהשיג את התקציבים לשם כך.

הבעיה השלישית הייתה בעיית כוח האדם. עם בואם קבעו החברים כלל לעצמם – להתנזר כליל מעבודת חוץ – הם במו ידיהם יעשו את העבודות כולן. הרצון להוכיח לעצמם שהם יכולים לא ידע עדיין שובע. בספרו "מעגלי חיים" מספר דודיק פור, ידידו של אהרון, על המפגש הראשון שלו עם קיבוץ בוכנוולד, קודם שהחליט להצטרף אליו:

"ביום שישי השתתפנו בישיבת מזכירות מורחבת. המזכיר היה מאיר אהובאל [...] הדין היה מוזר בעיניי. הם נבהלו מן המספרים שייצגנו. הם נרתעו מלקבל 50-60 חברים חדשים [...]. השיקולים התנועתיים לא תפסו מקום חשוב בדיוניהם. גם לא היה יצר של גידול והתפתחות מהירים. היה להם נוח בקבוצה האינטימית וההומוגנית שלהם. הם הביעו נכונות לקלוט קבוצה קטנה של עשרה עד עשרים חברים." (שם, עמ' 100)

בצורך הזה להתכנס בתוך עצמם באינטימיות משפחתית הדוקה הייתה מידה לא מבוטלת של תמימות. מספר העובדים היה מועט והעבודה מרובה. אהרון בציה הבין שצריך להרחיב את המעגל. הגאווה על מה שכבר הושג במקומה הייתה מונחת, אבל אם רוצים להתפתח, לגדול, צריך לצרף אל השורות חברים נוספים. כך חשב וכך פעל. כשלושה חודשים אחרי שהצטרף נבחר דודיק למזכיר, ובכל מה שנוגע לגיוס חברים חדשים, ראו שניהם את הדברים עין בעין. על המפגש הראשון שלו עם אהרון ועל עבודתם המשותפת להרחבת הקיבוץ מספר דודיק בריאיון עם סיוון הנכדה:

"הגענו לקיבוץ בוכנוואלד, שישב בחוות שפון, היא נצר. נפגשנו עם המזכירות. הפגישה עם המזכירות השאירה אותנו בהרגשה אימה, כי להם לא היו ניסיון ותחושה תנועתית כמו שהייתה לנו, שהיינו בוגרים ומדריכים בתנועה להגשמה קיבוצית..."

פגשתי את אהרון בנצר. הוא היה שונה מכלל הקבוצה. אף שעבר כל מה שכולם עברו בשואה [...] הוא תפס את העניין. הוא תפס שצריך לבנות כאן קיבוץ, ולא איזה קבוצה קטנה של שארית הפלטה. לשם כך יש לצרף חבורה שעברה את השואה, זה חשוב, אבל קצת שונה, שתיתן גוון אחר לקבוצה [...] כשבאתי הנה מצאתי את שפה משותפת בנקודה התנועתית ובתפיסה של איך לבנות את הקיבוץ.

פרק חמישי

"נצר סרני, על בתיה ושדותיה,
פרדסיה ובתי החרושת שלה,
היא החלום שהוגשם."

יצא שאני הייתי מזכיר כשאהרון היה הגזבר. הייתה חלוקת תפקידים ברורה בינינו – אני האיש החברתי ואהרון האיש הכלכלי. אהרון כגזבר הבין שעם כל הכבוד לכלכלה, חשוב שתיבנה חברה, תרבות וחינוך. היה לי איתו הסכם פנימי שיש תקציב שעומד רק לרשות המזכיר, והוא הסכים לזה. גזברים אחרים לא הסכימו לזה. אחרים לא יכלו להעלות על הדעת שהמזכיר יהיה מוסמך להוציא כספים. מעבר לזה היחסים היו מאד חבריים... נרקמה ידידות אמיתית. כאשר ריכזתי את כיתות ההמשך בקיבוץ, אהרון עזר לבנות בית ספר ובו שתים עשרה כיתות. זו הייתה משימה בלתי אפשרית. כל החוכמה אז הייתה ליזום ולהקים בית ספר בקיבוץ שלנו. להשקיע כספים שלנו. אהרון תמך בזה. כל הגבעה טופלה ופרחה בעזרת התמיכה הכלכלית של נצר. היה צוות טוב של מורים ומטפלות ושיתוף פעולה עם אנשי הכלכלה בקיבוץ, שאהרון עמד בראשם."

ועוד אומר דודיק בריאיון: "הייתה לאהרון תכונה נפלאה: הוא היה חבר, כזה שאפשר לסמוך עליו. מסור לחבריו ולא ידיאה של קיבוץ בוכנוולד. מבחינות רבות נצר היה הוא, והוא היה נצר..."

אהרון יצא לקיבוצים וליישובים שהיו בהם חברי נוחים כדי לגייס חברים חדשים – לעין גב, לאשדוד, לקבוצות החדשות באפיקים, לקיבוצי העמק – בסך הכול כמה עשרות אנשים באו והצטרפו לקיבוץ, ומספר החברים כבר עבר את המאה.

ואז התעוררה מצוקה חדשה – מצוקת הדיור. שיטת היפרימוס' אמנם עוד פעלה, אבל היא יושמה רק לגבי רווקים. והזוגות? אהרון עמל לגייס כספים מן הגורן ומן היקב כדי להרחיב את מקורות ההכנסה. מכספי הלוואת טרומן (הלוואה שנתן הנשיא טרומן למדינת ישראל) הוקם מפעל 'בלטי' לייצור מבלטים. 'נצר' היה הקיבוץ היחיד שקיבל נתח מהכספים הללו. לוי אשכול, אז גזבר הסוכנות, ניאות להגדיל את החלקה שניתנה לעיבוד בשטחי רמלה. מכספי ההכנסות וההלוואות נקנו שני צריפים ושופץ מבנה הכנסייה – האולם הגדול בקומה השנייה חולק לחדרים. מכספי הלוואה מהסוכנות הוחל בבנייתן של כמה יחידות דיור בשיכון הבקעה, וגם למחיה היה צריך תקציב. הקיבוץ סיפק לחברים את כל צרכיהם. לא היו הורים שיתמכו מבחוץ, לא היו סבתא וסבא שיביאו מתנות לילדים, וגם לא היו ירושות שהשאירו קרובי משפחה, כי לאיש לא הייתה משפחה. הקיבוץ היה המשפחה.

בוניה שור היה המוסיקאי בקבוצה. לימים עתיד בוניה לנסוע עם משפחתו לארה"ב, לקבל פרופסורה במוסיקה, ולהיות לאחד המומחים הגדולים למוסיקה יהודית ליטורגית. אבל באותם ימים של קיבוץ בחיתוליו היה לו רק אקורדיון ישן שהביא אתו. בזכות אהרון שודרג האקורדיון לפסנתר. ומעשה שהיה כך היה:

"באחד הלילות", כך נהג אהרון לספר, "שמעתי צלילים של אקורדיון מהמקלחת הציבורית המרוחקת מהמבנים המרכזיים שעל הגבעה (בית א', בית ב' ובית אלנבי). למטה, סמוך לגדר, לא רחוק מעץ השקמה הגדול, באחד ממבני הבטון הישנים של הצבא המנדטורי, זה בעל גג הפח המעוגל שהשאירו בידינו האנגלים, הייתה המקלחת הציבורית של הקיבוץ. משם עלו צליליו של אקורדיון בשעת לילה. שאלתי את רבקה אם גם היא שומעת, וביחד הלכנו לטיול של לילה זרוע כוכבים לראות מי המנגן. נכנסתי וראיתי את בוניה יושב בתחתוניו שקוע כולו בנגינה.

שאלתי אותו: בוניה, מה זה? למה ככה?

ובוניה השיב: אין לי איפה לנגן. כאן אני לא מפריע לאף אחד.

המראה הזה שלו, יושב בתחתונים ומנגן באיזו התרוממות רוח שאולי רק המוסיקה יכולה להעניק, נגע ללבי."

מאז שמר אהרון פינה חמה בלבו למוסיקאים בכלל, ולבוניה בפרט. "אחרי שבועות אחדים של היותי בנצר", כותב בוניה בזיכרונותיו, "ביוני 1949, ניגשתי אל אהרון בעיה גזבר הקיבוץ, ביזנס-מן פיקח ואיש חזון, וביקשתי ממנו לתמוך בארגון תזמורת מתוך חברי הקיבוץ. אהרון הסכים להקצות מאה לירות לרכישת 15 מנדולינות ו-5 גיטרות. קנינו את הכלים ופרסמתי מודעה שאתן שיעורים לכל המעוניינים. להפתעתי, נענו לי."

כשמלאו עשור להקמתו של הקיבוץ, החליט בוניה לכתוב קנטטה לכבוד האירוע. בעוד הוא עובד על ההלחנה, נודע לו שעולה מפולין הביא עמו פסנתר ומוכן למכור אותו ב-3000 לירות. נלהב מהאפשרות שבחדר האוכל יעמוד לרשותו פסנתר ראוי לקונצרטים, סיפר על כך לאהרון, ששב לגזבר בשנית. "נמצא לזה תקציב", הגיב אהרון בלא היסוס. מאז הוצב הפסנתר בחדר האוכל שודרג הקיבוץ.

ב1951 העביר אהרון את שרביט הגזברות לאוסקר וסרמן ולפטר גיורא ועבר לרכז את ענף הבנייה. הפרויקט הראשון שלו היה בניית קומה שלישית בבית ב'. הקומה השנייה והגג היו עשויים פלדה, ומן הכספים שקיבל ממכירת הפלדה בנה את הקומה הנוספת. גם מגדל מים וארבעים חדרי דיור חדשים נבנו בזמנו. עיקר גאוותו הייתה על כך שדיירי הדירות האלה כבר נהנו משירותים צמודים, למרות שהרצפלד התנגד לרעיון נמרצות ולא הקציב לזה כספים. נצר מנתה כבר כמאה ועשרים חברים בעת שעברה על התנועה הקיבוצית טלטלת הפילוג.

בתחילת שנות החמישים עבר 'הקיבוץ המאוחד' משבר קשה שהסתיים בפילוג. הרקע היה הזיקה לברית המועצות לנוכח המלחמה הקרה בעולם. ממשלת ישראל בהנהגת מפא"י נטתה אל המערב, ואילו חברי מפ"ם נשארו בעלי אוריינטציה קומוניסטית. על רקע זה נקרעו משפחות ונחצו קיבוצים. מתוך שבעים ושמונה קבוצי המאוחד שלושה נחצו ל'איחוד' ול'מאוחד', כמה התפלגו, 21 פרשו, ובהם גם אפיקים ונצר. קיבוץ גבעת ברנר התפלג. כחמישים משפחות עברו לנצר, רובם בני דור הוותיקים והמייסדים. הטראומה של הנקלטים חִבְּרָה להיסוסיהם של הקולטים, ועל נצר עברה תקופת הסתגלות לא קלה.

דיונים ארוכים קדמו להחלטה לקלוט יותר ממאה חברים חדשים שאינם מ"אנשי שלומנו". החשש היה שיתמוסס הצביון האותנטי של קיבוץ יוצאי שואה עם הצטרפותה של קבוצה כה גדולה של זתיקים. חברי גבעת ברנר, שעלו על הקרקע בקיץ 1928, כולם יוצאי תנועות נוער חלוציות שבגרו הרחק מאדמת אירופה הכבושה, קידשו אידיאולוגיה קיבוצית נוקשה, בעוד שהבוכנוולדים קידשו את אחדות הגורל והיו נכונים 'לכופף' עקרונות מקודשים כאלה ואחרים לטובת היחוד המשפחתי ורווחתו של הפרט.

אהרון בקרב חבריו ישב, וחששותיהם היו גם חששותיו, ועם זאת תמך תמיכה בלתי מסויגת בצירוף הקבוצה. בעיניו, הייתה זו שעת כושר שהזדמנה להם, שתפיח רוח חדשה ותביא לתנופת עשייה. המשק גדל והתפתח עם השנים, אבל מספר החברים לא גדל. הפער בין תביעותיו של המשק ואפשרויותיו לבין יכולתה של החברה לעמוד בהן ולממשן הלך וגדל. מן הפילוג אפשר היה להוציא מתוק מעז.

חוות שפון, שחלשה על כ־2600 דונמים, הייתה מוזנחת וקמלה כשקיבלו אותה לידיהם. שמה ניתן לה על שם מנהלה, הברון מתאוס פון שפון, חקלאי מגרמניה, שניהל אותה מסוף המאה ה־19 אל תוך המאה ה־20. תחילתה בבית יתומים קטן לילדים ערבים נוצרים שהקים יוהן לודוויג שנלר כדי להכשירם לעבודה חקלאית יצרנית. עם השנים נוספו חניכים, בית היתומים גדל והפך לפנימייה, וב־1897 מונה פון שפון למנהלה. בתוך עשרים שנה הפך את החווה החקלאית לגן פורח – פרדסים, עצי זית, עצי פרי למיניו לצד אורווה ורפת ודיר. תאודור, בנו של לודוויג שנלר, נפעם ממה שראה בעת שביקר במקום. בזיכרונותיו תיאר שלושה מבנים של אבן שהוקמו במקום הצריפים הישנים: שני מבנים דו קומתיים – האחד כנסייה (בית א') והאחר בית ספר ומגורים לתלמידים (בית ב') – ועוד מבנה אחד יפהפה שנבנה על ראש הגבעה והיה, כנראה, בית מגוריו של המנהל. בעיני תאודור היה זה אחד המבנים המרשימים בפלשת'נה, ובכתביו כינה אותו 'בית המורה'.

במלחמת העולם הראשונה עברה החווה לידי הבריטים, והברון פון שפון נמלט מחשש שיבולע לו. באחד המבנים הללו קבע הגנרל אלנבי את מפקדתו ואת מגוריו – כנראה בבית המורה, שנקרא בפי חברי הקיבוץ 'בית אלנבי' עד היום הזה.

שנים אחדות אחרי המלחמה שבו הגרמנים אל החווה. תאודור שנלר ומתאוס פון שפון פתחו מחדש את בית היתומים, שיפצו את הבתים, והמקום שב לפרוח עד שפרצה מלחמת העולם השנייה. מתאוס פון שפון נפטר, והבריטים שבו ותפסו את המבנים כדי לשכן בהם את מפקדת הצבא ואת בית הספר לקצינים. המשק החקלאי הוזנח וקמל.

כשקבוצת בוכנוולד עלתה על הקרקע, שוכנו רבים מהחברים בבית אלנבי – כמה משפחות בכל חדר. רבקה ואהרון קיבלו חדר בקומה העליונה, ורק סדין לבן הפריד בינם לבין הזוג שליידם. אבל זה לא הפריע. אחרי שהשכיבו את הילדים לשנת הלילה, התפנו לפעילות חברתית משותפת. לפעמים היו יושבים על הספסל העגול סביב עץ החרוב, שרים, מתברחים ומעלים חוויות. הגברים היו דנים בעניינים שברומו של עולמם, לרוב באידיש, וזר לו בא ביניהם, היה ודאי מתקשה להבין את עומק הקשר שקשר אותם זה לזה בעבותות של חברות ושותפות גודל.

כ הרגלו, גם הפעם ראה אהרון למרחוק. הוא ביחד עם דודיק פור וטדיק פיק ניסו לשכנע את המתנגדים. נצר לא היה הקיבוץ היחיד שקלט קבוצות גדולות של פורשים, אבל כאן, כך סבר אהרון, מדובר באיחוד מיוחד במינו של ותיקי התנועה הקיבוצית עם שרידי המחנות. אלה וגם אלה יתרמו וייתרמו, כך האמין.

כמה שנים אחר כך, במלאת עשור ל'נצ'ר' כתב אהרון בעלון הקיבוץ:
"שלושה דורות – דור הוותיקים, דור שרידי השואה וראשוני הבנים – הצטרפו יחד לפיתוחו ולביסוסו של מפעל משותף. תוך שנים מספר קם יישוב גדול, מתפתח בסערה ובתנופה, מתרחב בלי הרף, קולט עשרות משפחות ובני משק החוזרים מהצבא, מבסס ענפים קיימים ומפתח מקורות קיום חדשים, ועומד איתן במפעלו המשקי ובבינוי החברתי."

בתשי"ב התבצע האיחוד, ובמרוצת השנים הבאות אכן חלו שינויים כבדי משקל. אהרון הציג נתונים: בין תשי"ב לתשי"ז גדלה האוכלוסייה ב־140 אחוזים. שטחי הגידול גדלו מ־4850 דונם ל־6415 דונם. השלחין גדל מ־132 דונם ל־1267 דונם. פרי ההדר גדל מכמה מאות טונות ל־2207 טונות. גם שני ענפי תעשייה התפתחו באופן מרשים: המסגרייה המכנית, שהוקמה עוד בנחלת יהודה והובאה לכאן, והנגרייה, שהוקמה ביוזמתו של צבי קרסל מגבעת ברנר ויוחדה לעבודות קבלניות בשיתוף עם מחלקת הבנייה של האיחוד.

בעת האיחוד היה אהרון רכו הבנייה, וידיו היו מלאות עבודה. בראש ובראשונה צריך היה לדאוג למגורים. מהסוכנות קיבל קבוצת צריפים, ובהם גם חדר האוכל. בניית ארבעים יחידות הדיור (עם השירותים הצמודים) זורזה. נבנה גן ילדים – הוא גן רימון – וגם מגדל מים הוקם כדי לספק מי שתייה לקיבוץ שאוכלוסייתו יותר מהוכפלה. בתוך יממה אחת הוקם מגדל המים. וילי יוגב היה אז מרכז המשק. הוא הביא אתו מגבעת ברנר ידע עשיר בבנייה, ובעזרתם של פועלים ממעברת באר יעקב הסמוכה בוצעה המשימה. הפועלים עבדו במשמרות, ואילו אהרון עבד שכס אל שכס עמם במרוצת היממה כולה. עד שלא ראה את המגדל עומד על תלו זקוף ונישא, לא זז משם.

וגם לצעירים צריך היה לדאוג. לקבוצת גבעת ברנר היו כבר ילדים גדולים, וצורכיהם היו שונים מאלה של הזאטוטים של קבוצת בוכנוולד.

ל יד גן 'רימון' החדש והמודרני עמד צריף העץ של גן 'תמר'. בין חניכיו הייתה גם ציפי, בתם הבכורה של רבקה ואהרון. היא נולדה בינואר 1949, זמן קצר לאחר עלייתם לחוות שפון, ואחותה הצעירה נורית נולדה במאי 1953 אל תוך קיבוץ גדול שהתאחד. זמן קצר אחרי שהקטנה נולדה הובהל אהרון לבית החולים בשל התקף אולקוס קשה. לצד האלונקה בדרך לחדר הניתוחים ליוו אותו שתי נשים בוכיות – רבקה אשתו וזויה האחות של הקיבוץ. רבקה חשבה שהוא עומד למות. אבל סוף טוב, הכול טוב. אהרון שב הביתה ונורית הקטנטנה זכתה באב מסור. אהרון חשב לקרוא לה חיה, על שם אמו, כשם שלבתו הבכורה קרא ציפורה, על שם אמה של רבקה. אבל ציפי התנגדה בכל התוקף.

"זה לא שם יפה", אמרה, והביאה מהגן את השם הצברי 'נורית'. הרעיון התקבל, אבל בתעודת הלידה דאג אהרון לרשום את שני השמות גם יחד – נורית חיה...

אהרון היה אבא דואג ואוהב, גם אם לא הרבה לבלות עם בנותיו. לא משום שלא רצה, אלא משום שהיה עסוק כל שנות ילדותן בעסקי הציבור. אין זה פשוט להיות בנות לאבא שכולם היו בניו. צורכי הקיבוץ קדמו לצורכי המשפחה, וההתמסרות הטוטאלית לכלל הותירה מעט פנאי לבנות. לפעמים היה לוקח אותן אתו למקומות שנסע, כדי לזכות בכמה שעות של איכות בחברתן. כך למשל, נהג לקחת את ציפי הקטנה לשיעורי הנהיגה שלו בחורשת האקליפטוס הסמוכה לקיבוץ. אחרי שלמד נהיגה הייתה לאהרון מכונית שעמדה רק לרשותו, וזאת לא מחמת המכובדות, אלא מחמת הדחיפות. תמיד היו לו נסיעות דחופות, וימיו הדחוסים חייבו ניידות זמינה. הבנות זוכרות את המכונית הזו לרעה. ילדים היו מקניטים אותן ואומרים דברים לא יפים על אבא שלהן. דברים כמו: "זה לא יפה שיש לו מכונית שהיא רק שלו והוא לא מתחלק בה עם כולם..." וזה כאב כל כך.

ועם זאת היו להן חברים הרבה, ואפילו דודים ודודות, מקצתם ביולוגיים, כמו דוד פישל ומשפחתו והדוד מאמריקה שהיה שולח חבילות עם שוקולדים, ורובם החברים הטובים של הוריהן שהיו להן למשפחה. אהרון יצר חברויות הדוקות עם קולגות לעבודה, ולרבקה היו חברותיה הטובות שהייתה אתן בברגן בלזן, ובהן רחל אולבסקי, שהיא ובני משפחתה היו 'הדודים' הקרובים ביותר של ציפי ונורית.

עם רחל ורפאל אולבסקי

אהרון גזבר

עם סיום תפקידו כרכז הבניין הלך אהרון לעבוד בפלחה. הוא ישב על ה-4D, הטרקטור הנע על שרשרות, וחרש בשדות. מה שמנע ממנו להמשיך ולהיות פלח היה אותו ניתוח פתאומי שנאלץ לעבור, שבו כרתו כשני שלישים מקיבתו. במשך תקופת ההחלמה נאלץ לבצע עבודות קלות בלבד. הוא הדביק בולי הסתדרות בפנקסים האדומים של החברים ועזר לגיטה לין בהנהלת החשבונות. אך לא אדם כאהרון יתענג על פעילות 'רכה'. בספטמבר 1953 כבר החליף את חיימקה נורקין ב'משקי הדרום'.

אגודת 'משקי הדרום' הייתה ארגון שנוסד כדי לארגן קניות במשותף לאגודות שיתופיות חקלאיות ב'התישבות העובדת' – קיבוצים ומושבים – ולקיים יחד חלק ניכר מפעילותם המסחרית כדי למצות את התועלת שבגוף גדול אחד. הם רכשו תשומות חקלאיות, חומרי גלם לתעשייה ומוצרי צריכה, ובמקביל היו מעורבים גם במכירת התוצרת החקלאית. שלוש שנים עבד אהרון במשקי הדרום. הוא יזם תחומי קנייה חדשים, כמו בשר וגבינות, ויצר קשרי עבודה טובים עם עמיתיו, קשרים שבבוא היום היו לתועלת לכלל ולקיבוצו הוא – נצר סרני.

זמן מה אחרי האיחוד עם קבוצת גבעת ברנר שונה שם הקיבוץ. לא עוד 'נצר' בלבד, אלא 'נצר סרני', לזכרו של חבר גבעת ברנר אנצו סרני, שצנח בשליחות היישוב באירופה הכבושה, נתפס בידי הנאצים והוצא להורג. כשאהרון נקרא לשוב לתפקיד הגזבר בקיבוץ, החותמת שהוטבעה על גבי חתימותיו הייתה כבר 'קיבוץ נצר סרני'. חיים אופק, היה הגזבר בעת שאהרון עבד במשקי הדרום, וכזה ביקש לעזוב את התפקיד, נקרא אהרון למלא את מקומו. במלחמת סיני מילא אהרון שני תפקידים במקביל – גזבר בקיבוץ וקניין במשקי הדרום – עד שנמצא לו מחליף.

זמן קצר אחרי ששב לגזבר כבר הניח, בלא שהתכוון לכך מלכתחילה, את המסד למפעל הענק שיעמוד בראשו. שתי יוזמות חדשות הביא לידי מימוש עם שובו: החליף את משאית הבדפורד הישנה במשאית ברוקווי משודרגת, ודאג לקרן פנסיה לחברי הקיבוץ.

פרק שישי

"אמי הייתה מוכנה לתת לי את לחמה האחרונה.
הייתה בי אהבה גדולה אליה, וזה גרם לי להיות מסור.
את המסירות שקיבלתי מאמי נתתי בכל מה שעשיתי
בחיי הציבוריים והפרטיים."

יצא שאני הייתי מזכיר כשאהרון היה הגזבר. הייתה חלוקת תפקידים ברורה בינינו – אני האיש החברתי ואהרון האיש הכלכלי. אהרון כגזבר הבין שעם כל הכבוד לכלכלה, חשוב שתיבנה חברה, תרבות וחינוך. היה לי איתו הסכם פנימי שיש תקציב שעומד רק לרשות המזכיר, והוא הסכים לזה. גזברים אחרים לא הסכימו לזה. אחרים לא יכלו להעלות על הדעת שהמזכיר יהיה מוסמך להוציא כספים. מעבר לזה היחסים היו מאד חבריים... נרקמה ידידות אמיתית. כאשר ריכזתי את כיתות ההמשך בקיבוץ, אהרון עזר לבנות בית ספר ובו שתים עשרה כיתות. זו הייתה משימה בלתי אפשרית. כל החוכמה אז הייתה ליזום ולהקים בית ספר בקיבוץ שלנו. להשקיע כספים שלנו. אהרון תמך בזה. כל הגבעה טופלה ופרחה בעזרת התמיכה הכלכלית של נצר. היה צוות טוב של מורים ומטפלות ושיתוף פעולה עם אנשי הכלכלה בקיבוץ, שאהרון עמד בראשם.

ועוד אומר דודיק בריאיון: "הייתה לאהרון תכונה נפלאה: הוא היה חבר, כזה שאפשר לסמוך עליו. מסור לחבריו ולא ידיאה של קיבוץ בוכנוולד. מבחינות רבות נצר היה הוא, והוא היה נצר..."

אהרון יצא לקיבוצים וליישובים שהיו בהם חברי נוחים כדי לגייס חברים חדשים – לעין גב, לאשדוד, לקבוצות החדשות באפיקים, לקיבוצי העמק – בסך הכול כמה עשרות אנשים באו והצטרפו לקיבוץ, ומספר החברים כבר עבר את המאה.

ואז התעוררה מצוקה חדשה – מצוקת הדיור. שיטת היפרימוס' אמנם עוד פעלה, אבל היא יושמה רק לגבי רווקים. והזוגות? אהרון עמל לגייס כספים מן הגורן ומן היקב כדי להרחיב את מקורות ההכנסה. מכספי הלוואת טרומן (הלוואה שנתן הנשיא טרומן למדינת ישראל) הוקם מפעל 'בלט' לייצור מבלטים. 'נצר' היה הקיבוץ היחיד שקיבל נתח מהכספים הללו. לוי אשכול, אז גזבר הסוכנות, ניאות להגדיל את החלקה שניתנה לעיבוד בשטחי רמלה. מכספי ההכנסות וההלוואות נקנו שני צריפים ושופץ מבנה הכנסייה – האולם הגדול בקומה השנייה חולק לחדרים. מכספי הלוואה מהסוכנות הוחל בבנייתן של כמה יחידות דיור בשיכון הבקעה, וגם למחיה היה צריך תקציב. הקיבוץ סיפק לחברים את כל צרכיהם. לא היו הורים שיתמכו מבחוץ, לא היו סבתא וסבא שיביאו מתנות לילדים, וגם לא היו ירושות שהשאירו קרובי משפחה, כי לאיש לא הייתה משפחה. הקיבוץ היה המשפחה.

נ"צ סרני – הקיבוץ היחיד שלחבריו מובטחת פנסיה" הכריזה כותרת בולטת בעיתון 'מעריב' מ־25 בפברואר 1971. הכתבה עסקה בהישגיו של מפעל המתכת, אבל דווקא נושא הפנסיה הוא שזכה להבלטה. בעיני העיתונאי הייתה זו, מן הסתם, חדשה מרעישתה. כבר ב־1957, ואהרון אז בן 31, לא קשיש כלל, על פי כל הדעות, הוא עורר ויכוח ציבורי סביב יוזמתו לפתוח קרן פנסיה לחברי הקיבוץ. לימים תהיה זו אחת הקרנות הראשונות בתנועה הקיבוצית, ותזכה לשם המעודד 'עוצמה'. אהרון הואשם על ידי "שומרי החומות", כלשונו, ב"הרס הקיבוץ", ושנים נמשכה ההידיינות עמו עד שהיוזמה הובאה לידי מימוש. הפלא הגדול הוא שהצליח לשכנע את הגזברים שבאו אחריו לא לגעת בקרן, אף על פי שעם השנים הצטברו בה סכומים נכבדים והיא הניבה רווחים נאים. כך עד השנים האחרונות של חייו, עת השתנו סדרי בראשית, ופני הקיבוץ לא היו עוד כתמול שלשום. וכך כתב העיתונאי אהרון פריאל באותה כתבה:

"הפילוסופיה של חברי קיבוץ נצר סרני גורסת, כי אידיאולוגיה לחוד והתפתחות משקית לחוד. הכסף לא סנוור ואינו מסנוור אותם. וראוי לציין ייחוד נוסף של קיבוץ זה על קיבוצים אחרים – נצר סרני הוא המשק היחיד בארץ שיש לו קרן פנסיה לחברים. כל שנה מפריש הקיבוץ סכום כסף עבור כל חבר וחבר. בגיל הפרישה יכול חבר להישאר בקיבוץ או לעזוב אותו. אמר יוסף כנרי: אנחנו רוצים למנוע מצב שבעוד עשר שנים יבוא איזה 'צוציק' ויאמר: 'מה עושה פה בקיבוץ הפאראזיט הזה?'"

יקבל אפוא "הפאראזיט הזה" את הקצבה המגיעה לו לכשיגיע לגיל ההישענות על הכלל, ולא ירגיש, חס ושלום, שהוא נטל על החברה. מתוך מחויבות להבטחת עתידם של אֶחיו, אהרון היה נכון לפרוץ גדרות ולהבקיע חומות.

צבִּיה מיניס, בת קיבוץ ותיקה, היטיבה להגדיר את תעוזתו ליזום ולבצע גם בניגוד למוסכמות. היא מצטטת משפט חכם ששמעה מפיה של הבמאית צופִּיה דבינסקה: "במקום שיש חוקים ויש אנשים, יש ללכת לפי האנשים", ומרחיבה: "במקום שהחוק מתנגש עם בן האדם, יש לכוּפף את החוק כדי להיטיב עם האדם, כי החיים חזקים יותר, והאנשים חשובים יותר, ובזה אהרון הצטיין."

שנים אחר כך, בעת שישבו בני משפחת בציה בסוף השבוע סביב קדרת מרק העוף עם הפולקס שרבקה בישראל (מפגש שבועי שזכה לכינוי 'פולקע צייט'), היה אהרון מספר כמה אנרגיות נדרשו לו כדי לשכנע את 'האיחוד', שמי שראו את המוות לנגד עיניהם יוסי ורגע-רגע זכאים להבטיח לעצמם הזדקנות בכבוד, "וזה לא היה פשוט", סיכם ואמר.

פשוטה הרבה יותר לביצוע הייתה היוזמה לקנות משאית חדשה לשירות הקיבוץ ולבנות לה ארגון. ארגון זה היה הסנונית הראשונה שבישרה את בואו של האביב. עם הצטרפותם של אנשי גבעת ברנר היתוסף כוח אדם מיומן למסגרייה המקורית. נבנה מבנה ראוי לשמו, מפעל 'בלט' הוטמע בתוך המסגרייה, נשכרו גם כמה פועלים שכירים, והמסגרייה הפכה למפעל בניהולו של ויקטור אילת. מייצור מיטות סוכנות ומבלטים עברו לייצור מבני מתכת ללולים ולרפתות.

ב-1956 החלו לייצר ארגזים למשאיות, אחריהם הגיע תורם של הטריילרים, ובתוך כך עלה הרעיון לייצר מטבחי שדה על פי דגם שנמצא נטוש במדבר אחרי מלחמת סיני. על הרחבת מפעל המתכת של נצר סרני לא הייתה התנגדות ב'איחוד', ההיפך, הייתה נחת רוח מופגנת. בן גוריון בכבודו ובעצמו בא לבקר במפעל ביחד עם סנטה יוספטל, מזכירת התנועה דאז, והביע קורת רוח מהעובדה שהקיבוץ מספק מקומות עבודה לא רק לקיבוצים אחרים, אלא גם לעולים חדשים תושבי המעברה הסמוכה. הוא החמיא לאהרון ואמר: "כך אתה יכול לפתור את בעיית העבודה השכירה".

מ-1956 ועד 1960 היה אהרון גזבר הקיבוץ. במרוצת השנים הללו הוקם בית ספר תיכון, התקבלו חברות נוער מעליית הנוער, נבנו צריפים למען אלה שהצטרפו, הושגו תקציבים לבניית דירות של קבע עבור השוכנים בצריפים, הנגרייה זכתה להזמנות גדולות, וגם המסגרייה גדלה מבית מלאכה קטן למפעל בעל מוניטין. את ראשית הפרסום קיבלו בזכות אותו ארגון ראשון שייצרו במסגרייה. כדי לזכות בעבודות שלח אהרון את המשאית רתומה לארגון היפהפה, נהוגה בידי האמונות של שלמה נאמן, אל 'משקי הדרום'. שם הציג את הארגון בפני גזברי הקיבוצים, הגזברים התלהבו והזמינו מיד עשרה ארגזים כאלה. אחריהם בא שטף של הזמנות, עד שנצר סרני הפך ליצרן ארגזי המשאיות הגדול ביותר בארץ.

בזניה שור והמקהלה
עשור לנצרת-סרני

נוסף על אלה יצר אהרון קשר עם שני גורמים כבדי משקל: משרד הביטחון ודוסייה קורן מאפיקים. זכייה בכמה מכרזים הפכה את משרד הביטחון ללקוח נאמן לאורך שנים, וההיכרות עם דוסייה הולידה את ייצור הטריילרים.

לדוסייה קורן התוודע אהרון באפיקים. הוא היה שם מזכיר וגזבר, ומבחינות רבות אהרון ראה עצמו כתלמידו. כשדוסייה התמנה למנהל 'תובלה', הייתה חברת 'מרכבים' הספקית העיקרית שלהם, עד שבא אהרון. הוא הציע להם טריילרים זולים יותר ובאיכות טובה יותר, "תפורים" על פי צורכיהם ודרישותיהם. ההצעה התקבלה. עשרים נגררים הוזמנו, ועמם החל עידן חדש במפעל המתכת. הוחל בייצור מאסיבי של נגררים (טריילרים), בתחילה לצורכי המשקים ואחר כך לצורכי הצבא, ובמקביל התקבלו גם הזמנות מסוגים אחרים, כגון סבכות עבור חברת החשמל, מטבחי שדה, מרכבים לכיבוי אש ועוד. וכך עקב בצד אגודל התרחבה הפעילות. נוספו אגפים חדשים, גויסו עובדים נוספים, רובם שכירים, וב-1960, כשאהרון נבחר לנהל את מפעל המתכת, כבר היה זה ענף רב משקל בקיבוץ.

ב-1960 מונה אהרון למנהלו של המפעל. ויקטור אילת היה אמון על הצד הטכני, ואהרון על הצד העסקי-כלכלי. עם כניסתו לתפקיד הבין שיש לפרוץ את גבולות הארץ ולחפש שווקים בחו"ל. מלחמת סיני הסתיימה, צורכי משרד הביטחון פחתו, וגם השוק האזרחי הגיע לאיזו שהיא רוויה. בסופו של דבר מדובר במוצרים עתירי הון שאינם פְּלִים מדי שנה וגם אינם נתונים לגחמות של אופנה. הנסיעה הראשונה לחו"ל הייתה לאנגליה. ויקטור ואהרון נפגשו שם עם מנהלי חברת 'דורמין' וחתמו עמם על חוזה לאספקת חומרי גלם לייצורם של שמונים נגררים להובלת תערובת. הנסיעה הבאה הייתה לפרס. הפעם ללא ויקטור, מפני שזה עזב בינתיים את הקיבוץ, ואהרון מונה למנהל כללי. הוא המשיך לייחד את המאמץ להגדלת היצוא והצליח בזה למעלה מהמשוער.

בעקבות רעידת אדמה שהתרחשה בפרס יצאה מהארץ משלחת, ובראשה ליובה אליאב, כדי לעזור בשיקום ההריסות. אהרון הצטרף למשלחת בתקווה שיצליח למכור לפרסים ציוד חקלאי. חמישים מטבחי שדה ייצר המפעל קודם לכן בעבור צה"ל, ואהרון קיווה לשווק עוד כמה עשרות כאלה לפרסים.

ל יד גן 'רימון' החדש והמודרני עמד צריף העץ של גן 'תמר'. בין חניכיו הייתה גם ציפי, בתם הבכורה של רבקה ואהרון. היא נולדה בינואר 1949, זמן קצר לאחר עלייתם לחוות שפון, ואחותה הצעירה נורית נולדה במאי 1953 אל תוך קיבוץ גדול שהתאחד. זמן קצר אחרי שהקטנה נולדה הובהל אהרון לבית החולים בשל התקף אולקוס קשה. לצד האלונקה בדרך לחדר הניתוחים ליוו אותו שתי נשים בוכיות – רבקה אשתו וזויה האחות של הקיבוץ. רבקה חשבה שהוא עומד למות. אבל סוף טוב, הכול טוב. אהרון שב הביתה ונורית הקטנטנה זכתה באב מסודר. אהרון חשב לקרוא לה חיה, על שם אמו, כשם שלבתו הבכורה קרא ציפורה, על שם אמה של רבקה. אבל ציפי התנגדה בכל התוקף.

"זה לא שם יפה", אמרה, והביאה מהגן את השם הצברי 'נורית'. הרעיון התקבל, אבל בתעודת הלידה דאג אהרון לרשום את שני השמות גם יחד – נורית חיה...

אהרון היה אבא דואג ואוהב, גם אם לא הרבה לבלות עם בנותיו. לא משום שלא רצה, אלא משום שהיה עסוק כל שנות ילדותן בעסקי הציבור. אין זה פשוט להיות בנות לאבא שכולם היו בניו. צורכי הקיבוץ קדמו לצורכי המשפחה, וההתמסרות הטוטאלית לכלל הותירה מעט פנאי לבנות. לפעמים היה לוקח אותן אתו למקומות שנסע, כדי לזכות בכמה שעות של איכות בחברתן. כך למשל, נהג לקחת את ציפי הקטנה לשיעורי הנהיגה שלו בחורשת האקליפטוס הסמוכה לקיבוץ. אחרי שלמד נהיגה הייתה לאהרון מכוננית שעמדה רק לרשותו, וזאת לא מחמת המכובדות, אלא מחמת הדחיפות. תמיד היו לו נסיעות דחופות, וימיו הדחוסים חייבו ניידות זמינה. הבנות זוכרות את המכוננית הזו לרעה. ילדים היו מקניטים אותן ואומרים דברים לא יפים על אבא שלהן. דברים כמו: "זה לא יפה שיש לו מכוננית שהיא רק שלו והוא לא מתחלק בה עם כולם..." וזה כאב כל כך.

ועם זאת היו להן חברים הרבה, ואפילו דודים ודודות, מקצתם ביולוגיים, כמו דוד פישל ומשפחתו והדוד מאמריקה שהיה שולח חבילות עם שוקולדים, ורובם החברים הטובים של הוריהן שהיו להן למשפחה. אהרון יצר חברויות הדוקות עם קולגות לעבודה, ולרבקה היו חברותיה הטובות שהייתה אתן בברגן בלזן, ובהן רחל אולבסקי, שהיא ובני משפחתה היו 'הדודים' הקרובים ביותר של ציפי ונורית.

תחילה נפגש עם צירה, הלא הוא צבי צור שהיה אתו במחנה המעצר ברפיח. צירה היה אחראי על פרויקט הקמתו של סכר ענק בפרס. הוא זיכה את אהרון בהזמנה של שנים עשר הייברים שייצרו בשיתוף עם חברת 'ליילנד', ובעניין מטבחי השדה הפנה את אהרון לשגריר, וזה הפנה אותו לנספח הצבאי בפרס. כך התוודע אהרון ליעקב נמרודי. ההיכרות עם נמרודי הולידה חוזה שמן וגם ידידות אמיצה. כבר במפגש הראשון נוצרה "כימיה טובה" בין השניים, ולאחר מכן נרקמה ידידות גם בין המשפחות. אהרון הוקסם מאישיותו של האיש. הוא ראה לפניו אדם לבבי, פתוח ומבין גדול בענייני פרס. אחרי שיחה קצרה הפקיד בידי תמונות של מוצרי המפעל כדי שיעניין בהם את הצבא הפרסי. נמרודי לקח את התמונות למקום שלקח, ואחרי ימים אחדים שב ונפגש עם אהרון. הוא הציע למכור בשבילו אלף מטבחי שדה. אהרון חשב שמדובר בגוזמה יס-תיכונית אופיינית.

"אם תמכור לי מאה מטבחים, ואפילו חמישים, אהיה אסיר תודה", אמר.
"או אלף או כלום", השיב לו נמרודי.

אהרון השתהה רגע אחד. מוחו כבר החל קודח. נדרשו לו דקות ארוכות לעכל את הדברים. לבסוף הציע הצעה של מי שאינו מאמין למשמע אוזניו:
"אם הם רוצים דגם, אשלח להם דגם בחינם".

"במדינה הזאת מה שלא עולה כסף, לא שווה כסף", אמר נמרודי.

אהרון טמן את העצה הזאת בעמקי מוחו. כששב ארצה שלח להם מטבח לדוגמה, תמורת תשלום, כמובן, וחצי שנה לא שמע מהם.

באחד הימים קיבל הזמנה בטלפון ממשה קשתי, מנכ"ל משרד הביטחון, לבוא לפגישה ביום שישי בצהריים במשרד. כשהגיע למקום מצא אותו שומם. הפקידים כבר יצאו לביתם, ורק שלום אהרוני, מנהל הרכש, ישב במשרדו.

אהרון הציג את עצמו.

"אתה נוסע אתי לפרס לחתום על חוזה להספקת אלף מטבחים", אמר אהרוני.

פשוט, קצר וקולע. אהרון לא הכביר מילים. וכי מה יש להוסיף על כגון זה? המשימה שנראתה בתחילה בלתי אפשרית החלה לרקום עור וגידים.

משלוח מטבחי השדה באילת

מטבח השדה הראשון
מורד בפרס

דמן קצר אחרי אותה פגישה במשרד הביטחון טסו שלום אהרוני ואהרון בציה לחתום על החוזה בין ממשלת ישראל לממשלת פרס. פנחס ספיר צלצל לקיבוץ קודם לנסיעה ואיחל לאהרון הצלחה. ממשלת ישראל העבירה את הביצוע לידי מפעלי המתכת של נצר סרני, ואהרון התחייב למועד האספקה שנקבע – "בתוך שמונה עשר חודשים". את חמישים המטבחים עבור צה"ל בנו בתוך שנה.

מיד עם חתימת החוזה שלח אהרון מברק הביתה ליוזק כנרי: "תכין מקום לייצור אלף מטבחים". כשחזר מצא את יוזק עסוק בפינוי המוסך לצורך הרחבת המפעל וכבר הספיק למסור את עבודת התכנון לתק"ס. אהרון החל בהיערכות קדחתנית. ברור היה שאי אפשר לייצר אלף מטבחי שדה במפעל בנצר סרני, גדול ומשוכלל ככל שיהיה. מהנדס המפעל היה משה מכלס, ואף שלא היה חבר קיבוץ, היה מסור למפעל מסירות שאין למעלה ממנה. הוא עבד עם אהרון בהרמוניה, ואהרון סמך עליו "בעיניים עצומות". הפתרון שנמצא היה לעבוד עם קבלני משנה. את הרעיון לקח אהרון מהאמריקאים, וסבר שהשעה כשרה ליישם אותו גם כאן.

כעשרים קבלני משנה גויסו, רובם קיבוצים. כל אחד מהם קיבל נתח בייצור, ובסה"כ הסתכם ערך העבודות שנמסרו במיליוני לירות. את השלדות ייצרו ברביבים – 1100 שלדות. את הסירים ייצרו בעין חרוד. עבודות נמסרו גם לתל יוסף, לרמת דוד, לאשדות יעקב איחוד, לבית השיטה, לצרעה ולקיבוצים אחרים. בד בבד המשיכו לייצר נגרדים לשוק המקומי. והשנים שנות מיתון בארץ. מפעלים פשטו את הרגל ועובדים רבים פוטרו. שלושה נגרדים עמדו בחצר המפעל מוכנים למסירה והמתינו ללקוח, פירמה גדולה וידועה, וזה לא בא. אהרון צלצל לברר מה פשר העיכוב.

"אין לי כסף", השיב לו הבעלים.

"בוא קח, וכשיהיה לך כסף, תשלם", הציע אהרון, ורכש לו עוד לקוח נאמן. לנוכח המצב במשק גם יו"ר ועד העובדים של המפעל היה מודאג. לפני הטיסה לפרס הוא ביקש להיפגש עם אהרון. "מה יהיה עלינו?" שטח בפני אהרון את דאגתו. "מה שיהיה אתנו, יהיה גם אתכם", השיב לו אהרון.

המיתון הקשה שהיה אז בארץ פסח על נצר סרני. בשנים 1967-1969 עמד היצוא על 2,687,000 דולר מתוך מחזור של 21,530,000 לירות. כ-10,000 מטבחי שדה נמכרו, ומהם 3000 לאירן. מפעלי המתכת ייצאו לחמש עשרה ארצות, והיד עוד הייתה נטויה.

ב-1970 נרכש מפעל מתחרה בהרצלייה שפשט את הרגל. פנחס ספיר, שר המסחר והתעשייה, ביקש מאהרון לקנותו, ואהרון נענה. יוזק מונה למנהלו ובמפעל ייצרו חלקים בשביל מפעל האם בקיבוץ, בעיקר מכלים לכיבוי אש, שלדות של מטבחי שדה ומכליות למלט. שלושים וחמישה עובדים עבדו שם, ובד בבד נמשכה ההתקשרות עם קבלני המשנה. באותה שנה קיבל מפעל המתכת של נצר סרני את פרס היצואן המצטיין. אהרון קיבל אותו מידי הנשיא שז"ר בירושלים.

שנה לאחר מכן החלו לייצר מובילי טנקים לצה"ל. הזמנה ראשונה של כמאה מובילים זיכתה אותם בפרס קפלן, הפרס הממלכתי החשוב ביותר שניתן באותם ימים על העלאת הפריזן והגברת היעול ועל הישגים בעלי חשיבות התורמים לקידום המשק ולעידוד חדשנות ויצירתיות. בעיני אהרון, מובילי הטנקים היו גולת הכותרת. הם עלו באיכותם עשרת מונים על אלה המיובאים, גרירתם הייתה חלקה יותר והתבצעה ללא תקלות, והקשירה למוביל הייתה נוחה ובטוחה. אהרון היה גאה על ההישגים. האם ראה בזה מעגל שנסגר? אם כן, הרי לא אמר זאת מפורשות. ובאמת, בין הטנקים הבריטים שהיו לסמל שחרורו של מחנה ברגן בלזן לבין אלה שהובלו על גבי הנגררים לא היה ולא כלום, ועם זאת הלב נתפס לסמלים. טנקים בשירות צבא ההגנה לישראל מובלים על גבי נגררים שאהרון אחראי לייצורם – גם אם רק יד המקרה היא, בכל זאת יש בזה כדי להפעים את הלב.

ועוד היו לו לאהרון רעיונות לייצר ציוד שדה שמטרתו להקל על הלוחם: מקלחות צבאיות, מאפיות שדה, מכבסות שדה – "כל הציוד הצבאי שאינו יורה ושנועד לשרת את האנשים". לא כל הרעיונות מומשו. הבעיה העיקרית הייתה מחסור בכוח אדם. אחד הפתרונות שזים היה הקמתו של בית ספר תעשייתי, שבו ישלבו התלמידים עבודה במפעל עם לימודי מקצוע.

מפעל המתכת נצר-סרני

בתוך זמן קצר נבנה מבנה לבית הספר למקצועות התעשייה, ואהרון היה מעורב אישית בכל שלבי הקמתו. בתום שנת הלימודים הראשונה נאם במסיבת הסיום, והביע תקווה גדולה לגבי ההמשך, אך בית הספר לא פתח את בעית המחסור בידיים עובדות. ואף על פי כן אהרון לא שקט על שמריו. מוצר חדש שבה את דמיונו – מכולות. בתחילת שנות השבעים השתנו פניה של ההובלה הימית. בעולם וגם בחברת 'צים' שלנו עברו לשיטת ההובלה במכולות. משה קשתי, מנכ"ל 'צים' בעת ההיא, יצר קשר עם מפעל אמריקני בבעלות יהודית, 'סטריק' שמו, שהתמחה בייצור מכולות, והציע לרכוש ממנו כמות נכבדה מתוצרתו, בתנאי שהייצור ייעשה בארץ.

וכך מספר סול כ"ץ, בעליה של חברת 'סטריק', שבא ארצה לחפש שותף: "באותו ערב סעדתי ארוחת ערב עם בחור ששמו מטי מורגנשטרן, שניהל את המחלקה הים-תיכונית של 'צים', ולמחרת הייתי אמור לטוס הביתה. תוך כדי שיחה אמרתי לו: 'ובכן, אני עוזב. אינני סבור שנוכל לעשות עסקים ביחד, וזאת מכיוון שבכל המפעלים שביקרתי בהם האנשים או שתו תה או היו בשביתה'. מטי קם ממקומו באמצע הארוחה ואמר: 'בוא אתי'. הוא צלצל למישהו ויצאנו לאחד הקיבוצים... סירתי בקיבוץ ולא האמנתי למראה עיניי. אנשים עבדו בכל המרץ. באותו לילה גמלה בי ההחלטה להתקשר עם מפעלי מתכת נצר סרני."

בחושי החדים הבחין אהרון מיד בפוטנציאל הטמון במכולות. "מי שישתלב בייצורן, ימכור גם את הנגררים הנושאים אותן", אמר, ולשם כך חברו מפעלי נצר סרני לחברת 'סטריק' האמריקנית, לאחר שזו הסכימה להקים מפעל משותף בארץ תחת השם 'גיפרי קורפוריישן'. המפעל למכולות התחלק בין שלושה שותפים – 50% ל'סטריק', 10% ל'צים', ו-40% לנצר – והוסיף מימד חדש לכלכלת הקיבוץ. נפתחו שווקים חדשים אל העולם, וגם בשוק המקומי הורחבה הפעילות. בתוך שנים אחדות רכשה 'צים' מאות נגררים עבור אניותיה, והיצוא התרחב לשלושים מדינות בארבע יבשות. הקיבוץ נהנה מרווחה כלכלית שרק קיבוצים מעטים זכו לה. "בחדר האוכל הגישו שמנת, חמאה, לחמניות ודבש, והמחסנים התמלאו בפרודוקטים", מספרת אסתר פורשר, מי שהייתה האקונומית של הקיבוץ.

שנים אחר כך, בעת שישבו בני משפחת בציה בסוף השבוע סביב קדרת מרק העוף עם הפולקס שרבקה בישראל (מפגש שבועי שזכה לכינוי 'פולקע צייט'), היה אהרון מספר כמה אנרגיות נדרשו לו כדי לשכנע את 'האיחוד', שמי שראו את המוות לנגד עיניהם יוסיים ורגע-רגע זכאים להבטיח לעצמם הזדקנות בכבוד, "וזה לא היה פשוט", סיכם ואמר.

פשוטה הרבה יותר לביצוע הייתה היוזמה לקנות משאית חדשה לשירות הקיבוץ ולבנות לה ארגון. ארגון זה היה הסנונית הראשונה שבישרה את בואו של האביב. עם הצטרפותם של אנשי גבעת ברנר היתוסף כוח אדם מיומן למסגרייה המקורית. נבנה מבנה ראוי לשמו, מפעל 'בלט' הוטמע בתוך המסגרייה, נשכרו גם כמה פועלים שכירים, והמסגרייה הפכה למפעל בניהולו של ויקטור אילת. מייצור מיטות סוכנות ומבלטים עברו לייצור מבני מתכת ללולים ולרפתות. ב-1956 החלו לייצר ארגזים למשאיות, אחריהם הגיע תורם של הטריילרים, ובתוך כך עלה הרעיון לייצר מטבחי שדה על פי דגם שנמצא נטוש במדבר אחרי מלחמת סיני. על הרחבת מפעל המתכת של נצר סרני לא הייתה התנגדות ב'איחוד', ההיפך, הייתה נחת רוח מופגנת. בן גוריון בכבודו ובעצמו בא לבקר במפעל ביחד עם סנטה יוספטל, מזכירת התנועה דאז, והביע קורת רוח מהעובדה שהקיבוץ מספק מקומות עבודה לא רק לקיבוצים אחרים, אלא גם לעולים חדשים תושבי המעברה הסמוכה. הוא החמיא לאהרון ואמר: "כך אתה יכול לפתור את בעיית העבודה השכירה".

מ-1956 ועד 1960 היה אהרון גזבר הקיבוץ. במרוצת השנים הללו הוקם בית ספר תיכון, התקבלו חברות נוער מעליית הנוער, נבנו צריפים למען אלה שהצטרפו, הושגו תקציבים לבניית דירות של קבע עבור השוכנים בצריפים, הנגרייה זכתה להזמנות גדולות, וגם המסגרייה גדלה מבית מלאכה קטן למפעל בעל מוניטין. את ראשית הפרסום קיבלו בזכות אותו ארגון ראשון שייצרו במסגרייה. כדי לזכות בעבודות שלח אהרון את המשאית רתומה לארגז היפהפה, נהוגה בידי האמונות של שלמה נאמן, אל 'משקי הדרום'. שם הציג את הארגז בפני גזברי הקיבוצים, הגזברים התלהבו והזמינו מיד עשרה ארגזים כאלה. אחריהם בא שטף של הזמנות, עד שנצר סרני הפך ליצרן ארגזי המשאיות הגדול ביותר בארץ.

נשות ארצות ישראל

מבקש את אר אבנן קציה

להאילן ולבוא אביו הנשיא

לעקם בזקת גזוניה איצ'אנום מצטיינים

בואב ל', ב' בניסן תשל, 1970. 4. 13 בשעה 11:00

ההחלטות אלו אינן חייבות

ע"י א"מ

נוסף על אלה יצר אהרון קשר עם שני גורמים כבדי משקל: משרד הביטחון ודוסייה קורן מאפיקים. זכייה בכמה מכרזים הפכה את משרד הביטחון ללקוח נאמן לאורך שנים, וההיכרות עם דוסייה הולידה את ייצור הטריילרים.

לדוסייה קורן התוודע אהרון באפיקים. הוא היה שם מזכיר וגזבר, ומבחינות רבות אהרון ראה עצמו כתלמידו. כשדוסייה התמנה למנהל 'תובלה', הייתה חברת 'מרכבים' הספקית העיקרית שלהם, עד שבא אהרון. הוא הציע להם טריילרים זולים יותר ובאיכות טובה יותר, "תפורים" על פי צורכיהם ודרישותיהם. ההצעה התקבלה. עשרים נגררים הוזמנו, ועמם החל עידן חדש במפעל המתכת. הוחל בייצור מאסיבי של נגררים (טריילרים), בתחילה לצורכי המשקים ואחר כך לצורכי הצבא, ובמקביל התקבלו גם הזמנות מסוגים אחרים, כגון סבכות עבור חברת החשמל, מטבחי שדה, מרכבים לכיבוי אש ועוד. וכך עקב בצד אגודל התרחבה הפעילות. נוספו אנפים חדשים, גויסו עובדים נוספים, רובם שכירים, וב-1960, כשאהרון נבחר לנהל את מפעל המתכת, כבר היה זה ענף רב משקל בקיבוץ.

ב-1960 מונה אהרון למנהלו של המפעל. ויקטור אילת היה אמון על הצד הטכני, ואהרון על הצד העסקי-כלכלי. עם כניסתו לתפקיד הבין שיש לפרוץ את גבולות הארץ ולחפש שווקים בחו"ל. מלחמת סיני הסתיימה, צורכי משרד הביטחון פחתו, וגם השוק האזרחי הגיע לאיזו שהיא רוויה. בסופו של דבר מדובר במוצרים עתירי הון שאינם פְּלִים מדי שנה וגם אינם נתונים לגחמות של אופנה. הנסיעה הראשונה לחו"ל הייתה לאנגליה. ויקטור ואהרון נפגשו שם עם מנהלי חברת 'דורמין' וחתמו עמם על חוזה לאספקת חומרי גלם לייצורם של שמונים נגררים להובלת תערובת. הנסיעה הבאה הייתה לפרס. הפעם ללא ויקטור, מפני שזה עזב בינתיים את הקיבוץ, ואהרון מונה למנהל כללי. הוא המשיך לייחד את המאמץ להגדלת היצוא והצליח בזה למעלה מהמשוער.

בעקבות רעידת אדמה שהתרחשה בפרס יצאה מהארץ משלחת, ובראשה ליובה אליאב, כדי לעזור בשיקום ההריסות. אהרון הצטרף למשלחת בתקווה שיצליח למכור לפרסים ציוד חקלאי. חמישים מטבחי שדה ייצר המפעל קודם לכן בעבור צה"ל, ואהרון קיווה לשווק עוד כמה עשרות כאלה לפרסים.

אחת העסקות הגדולות ביותר שנחתמו בענף הנגררים בעולם הייתה זו של 12,000 נגררים בין מפעל המתכת בנצר סרני לאירן. ידו המבורכת של יעקב נמרודי, שבעת ההיא היה כבר אזרח ופתח משרד פרטי באירן, הייתה גם בזה. לאחר ביקור של קבוצת קניינים במפעל המכולות בארץ, ובתמיכתו הבלתי מסויגת של נמרודי, נחתם ההסכם. החלטת הרכש של הפרסים מקורה בסתימת הנמלים בפרס ובצורך הדחוף להוציא משם את הסחורות. רק שלישי מזה היה אמור להיות מיוצר בארץ, והשאר במפעלי השותפים בארה"ב. אלא שמלחמת יום הכיפורים שינתה את התכניות. צה"ל הזמין כמות גדולה של מובילי טנקים ונגררים, ואהרון לא התלבט לרגע את מי להעדיף.

ככלל הקפיד אהרון לשמור על איזון בין השוק המקומי לבין השוק בחו"ל, לא רק מסיבות כלכליות, אלא גם, ואולי בעיקר, מסיבות ציוניות. אהרון לא שכח לרגע מאין הוא בא ולאן הוא הולך. הפרנסה שמביא כל אחד מהעובדים לביתו ופת הלחם שאוכלים ילדיו עמדו תמיד לנגד עיניו. בזה ראה את תרומתו הגדולה למדינה ולמפעל הציוני. ואם בציונות אנו עוסקים, זה המקום לציין את תרומתו להידוק הקשר בין יהודים אמריקנים למדינת ישראל, ובראשם סול כ"ץ וחבורה גדולה של אנשי עסקים יהודים שהתרועע עמם. סול כ"ץ היה איש עסקים ממולח וקשוח, ואף ששמר בלבו פינה חמה למפעל הציוני, לא היה מגדולי התורמים. מאז נרקמה העסקה, התהדק הקשר בין כל חברי צוותו לבין מדינת ישראל. בקיץ הזמין אהרון את ילדיהם להתארח בקיבוץ, ושתל בהם אהבה לארץ ולנופיה.

וכך מספר ברוס גינזבורג, בנו של מנהל המכירות ב'סטריק':

"באחת הפעמים שאהרון התארח בביתנו, כאשר הגיע לצורכי עסקים ב'סטריק', שוחחנו שיחה ארוכה. נראה שהתרשם ממני, בחור אמריקאי צעיר שמתעניין ביהדות, כי עוד באותו ערב הזמין אותי לבוא לארץ ולהתארח אצלו בקיבוץ. מאז אהרון ורבקה היו בשבילי הורים מאמצים. למדתי שנה אחת בארץ במסלול הסמכה לרבנות בירושלים, התחתנתי עם רחל, בת נצר סרני ובת להורים ניצולי שואה, וביחד אֶתה נסעתי לארצות הברית להמשך לימודי הרבנות שלי. נולדו לנו שלושה ילדים, שלושתם עלו ארצה, ואת כל זאת אני זוקף לזכותו של אהרון".

ב אוגוסט 1973 קיבל אהרון מכתב ממשרד המסחר והתעשייה, וזו לשונו:
מר בציה הנכבד,

שבוע היצוא תשל"ג מסכם השנה את הישגי התעשייה והיצוא במשך עשרים וחמש שנות
קיום המדינה.

בהזדמנות זו ברצוני לברך אותך ואת עובדי מפעלך על תרומתכם הנכבדה ליצוא הישראלי,
אשר זיכתה אתכם בתואר 'יצואן מצטיין'.

ראה נא בתשורה זאת הבעת הוקרה ותודה למפעלך על הישגיו המרשימים בתחום קידום
מוצרינו ברחבי תבל, אשר תרמו לביצור כלכלת ישראל.

בברכה,

חיים בר-לב

מפעלי המתכת של נצר סרני על כל שלוחותיהם היו מגדולי היצואנים של מדינת ישראל בעת
ההיא. תרומתה של השותפות החדשה עם סול כ"ץ הייתה ניכרת. שלמה נאמן מונה מטעם
הקיבוץ למנהל התפעולי של 'צפרי קורפוריישן', מפעל המכולות בשותפות עם 'סטריק' ועם
'צים', ועבד במסירות אין קץ. כבר בשנים הראשונות לפעילותו ייצא המפעל בסכום של כשבעה
מיליוני דולרים. שש מכולות הורכבו במפעל מדי יום ביומו, ודגמיהן גוונו ושופרו במרוצת הזמן.
בשל משבר הנפט ומלחמת יום הכיפורים עברו לייצר מכולות של פלדה במקום של אלומיניום
מטעמי כדאיות. אהרון, מתוקף היותו המנכ"ל, הקפיד להיות תמיד "עם היד על הדופק".
מפעלי המתכת, ובהם המפעל בהרצלייה ומפעל המכולות, הכניסו לקיבוץ למעלה משבעים
אחוזים מכלל ההכנסות של המשק. ולמרות ההצלחות אהרון לא שקט ולא נח. בדיווח לקיבוץ
מספטמבר 1977 הוא כותב:

"אם כל הציפיות תתגשמה, יהיה מחזור המכירות במפעל כמאה וארבעים ושלושה מיליוני
לירות ומספר שעות העבודה 274,100. הדברים הללו יספיקו לתקופה של כמעט שנה, אולם כל
עוד אין חוזים חתומים בידינו, אין אנו יכולים לשבת בשקט ולחשוב שבטוחים אנו. יש לעשות
מאמץ גדול ולבקר את כל הקונים הפוטנציאליים בחו"ל, לדפוק על כל דלת ודלת שלהם
ולהשתדל לגמור ולחתום על החוזים מהר ככל האפשר."

בסוף שנות השבעים עבדו שישים וחמישה מחברי הקיבוץ בתעשייה, וכשני שלישים מהם במפעלי המתכת. כל שאר העובדים כמאה במספר, היו שכירים. בתחילת אותו עשור התראיין אהרון אצל עודד הון, כתב לענייני כלכלה, וסיפר, בין היתר, על הרוח השוררת במפעל: "אצלנו מתקיים הלכה למעשה עקרון שיתוף העובדים בהנהלה בלי נאומים ארוכים והכרזות מפוצצות. בהנהלה יש נציגים גם לחברי הקיבוץ וגם לעובדים השכירים, והאווירה הטובה תורמת להצלחת המפעל. עם זאת מנסה המפעל לשמור על העיקרון הקיבוצי, לפיו יש להעסיק עד כמה שאפשר פחות עובדים שכירים..."

אך עם השנים התרחב המפעל בנצח. נבנו סככה ועוד סככה, מבנה ועוד מבנה, התרחבה הפעילות גם במפעלים האחרים, ומספר השכירים גדל. אף שכל ההחלטות וכל היוזמות עברו תמיד את אישור מוסדות הקיבוץ והאספה הכללית, היו מי שהדבר היה לענינים בעיניהם. לימים הודה גם אהרון בעצמו, בריאיון לעלון הקיבוץ, שהכנסת העבודה השכירה הייתה אולי משגה. "עמדתי בנושא הייתה רגשית ביסודה. היה אז הוויכוח הגדול של בן גוריון עם התנועה הקיבוצית, שהגיע לשיאו בוועידת תל יוסף, ואני תמכתי בבן גוריון. אני עצמי הייתי פליט, והיה לי קשה לראות אלפי אנשים מחוסרי עבודה. בעיניי היה חשוב יותר לתת ליהודים לחם בכבוד מאשר לשמור על טהרת האידיאולוגיה."

אך במבט לאחור, ספק אם השותפות הזאת הייתה טובה. ההסתדרות וגם האיגוד המקצועי ראו בקיבוץ מעביד. "הם חושבים שמאתנו ניתן לדרוש הכול, גם שנלך ערומים ויחפים. ביכור יבדקו היטב אם ענף מסוים מסוגל לעמוד בתביעות העובדים - שם יש מי שיצעק. התנועה הקיבוצית, לעומת זאת, יכולה הייתה לחתום על החוזים הכי סוציאליסטיים בלי לבדוק אם ניתן לעמוד בהם. התנועה כתנועה מעסיקה אלפי שכירים, אך כשזה נוגע למפעל כמו שלנו, היא מעדיפה לטמון את הראש בחול. כתוצאה מזה מרגישה ההסתדרות שכאן היא יכולה לעשות שרירים מבלי להתחשב ביכולת האובייקטיבית שלנו."

לכן עדיף היה אילו התפתחנו לאט, בממדים הרבה יותר צנועים. אז לא היינו צריכים גם לעשות מאמץ גדול גם לתת לעובדים תנאים כפולים מהמקובל בארץ, וגם להיות מוכתמים באות קלון כמעבידים נצלנים. בתנאים שנוצרו בארץ קיבוץ אינו יכול להעסיק עובדים בכמות

דמן קצר אחרי אותה פגישה במשרד הביטחון טסו שלום אהרוני ואהרון בציה לחתום על החוזה בין ממשלת ישראל לממשלת פרס. פנחס ספיר צלצל לקיבוץ קודם לנסיעה ואיחל לאהרון הצלחה. ממשלת ישראל העבירה את הביצוע לידי מפעלי המתכת של נצר סרני, ואהרון התחייב למועד האספקה שנקבע – "בתוך שמונה עשר חודשים". את חמישים המטבחים עבור צה"ל בנו בתוך שנה.

מיד עם חתימת החוזה שלח אהרון מברק הביתה ליוזק כנרי: "תכין מקום לייצור אלף מטבחים". כשחזר מצא את יוזק עסוק בפינוי המוסך לצורך הרחבת המפעל וכבר הספיק למסור את עבודת התכנון לתק"ם. אהרון החל בהיערכות קדחתנית. ברור היה שאי אפשר לייצר אלף מטבחי שדה במפעל בנצר סרני, גדול ומשוכלל ככל שיהיה. מהנדס המפעל היה משה מכלס, ואף שלא היה חבר קיבוץ, היה מסור למפעל מסירות שאין למעלה ממנה. הוא עבד עם אהרון בהרמוניה, ואהרון סמך עליו "בעיניים עצומות". הפתרון שנמצא היה לעבוד עם קבלני משנה. את הרעיון לקח אהרון מהאמריקאים, וסבר שהשעה כשרה ליישם אותו גם כאן.

כעשרים קבלני משנה גויסו, רובם קיבוצים. כל אחד מהם קיבל נתח בייצור, ובסה"כ הסתכם ערך העבודות שנמסרו במיליוני לירות. את השלדות ייצרו ברביבים – 1100 שלדות. את הסירים ייצרו בעין חרוד. עבודות נמסרו גם לתל יוסף, לרמת דוד, לאשדות יעקב איחוד, לבית השיטה, לצרעה ולקיבוצים אחרים. בד בבד המשיכו לייצר נגררים לשוק המקומי. והשנים שנות מיתון בארץ. מפעלים פשטו את הרגל ועובדים רבים פוטרו. שלושה נגררים עמדו בחצר המפעל מוכנים למסירה והמתינו ללקוח, פירמה גדולה וידועה, וזה לא בא. אהרון צלצל לברר מה פשר העיכוב.

"אין לי כסף", השיב לו הבעלים.

"בוא קח, וכשיהיה לך כסף, תשלם", הציע אהרון, ורכש לו עוד לקוח נאמן. לנוכח המצב במשק גם יו"ר ועד העובדים של המפעל היה מודאג. לפני הטיסה לפרס הוא ביקש להיפגש עם אהרון. "מה יהיה עלינו?" שטח בפני אהרון את דאגתו. "מה שיהיה אתנו, יהיה גם אתכם", השיב לו אהרון.

גדולה, אלא רק כוחות עזר מקצועיים, כמו מהנדסים וטכנאים. העובדים צריכים להיות חברי קיבוץ. אלא שאנחנו בחרנו בענפים עתירי עבודה קשה, ולנוכח התהליך שקרה בחברה שלנו הם הוכחו כבלתי מתאימים לדור הצעיר. איזה בן משק רוצה לעמוד שעות ולרתך? כיום לא הייתי מקים מפעל לריתוך, לתעשייה כבדה שכזאת.”

הריאיון הזה התקיים ב־1985, זמן קצר לאחר שפרש מניהול מפעלי המתכת. למרות הפרידה המרגשת ממנו, הפרישה הייתה מלווה בעגמת נפש והותירה משקעים מרירים. אולי לא כך קיווה לעזוב מפעל חיים, כזה שהחל בבניית עגלה למשאית אחת והסתיים אחרי עשרים וחמש שנים במחזור מכירות של מאות מיליוני דולרים. מה שהכאיב יותר מכול היו שבידת העובדים השכירים והעובדה שמאז עזב את תפקידו ועד שנקרא לשוב אליו, שלוש שנים אחר כך, איש לא ביקש להתייעץ אתו בעניין כלשהו הנוגע למפעל.

השביתה נפלה על אהרון כרעם ביום בהיר. כמעט שלושים שנה הועסקו עובדים שכירים במפעל המתכת, ומעולם לא הכריזו על שביתה, “ולפתע זה פָּרץ, ובצורה מכוערת למדיי”. תהיינה הסיבות אשר תהיינה, אהרון היה בטוח, שהסיבה העיקרית הייתה האווירה ששררה בעת ההיא בארץ. “כאשר הקיבוצניקים מתוארים כמיליונרים מתנשאים על ידי חוגי השלטון, מדוע לא ינסו אלה הבוחרים לראות עצמם כיקרבנות נצלנותם של הקיבוצניקים לסחוט מהם ככל האפשר? כאשר יש לגיטימציה מלמעלה להתקפות ברוטאליות כלפי מפגינים המזוהים עם ‘הקיבוצים’ מדוע לא ישרפו צמיגים וינבלו את פיהם בתביעות לשיפור דרגות שכר?”

בפברואר 1983 פרצה השביתה, ואת מראה הצמיגים הבוערים אהרון לא שכח שנים רבות אחר כך. למען הסר ספק מלבם של חברי קיבוץ שהשביתה הזאת אולי העיקה על מצפונם, אהרון הציג נתונים. הוא השווה בין שכרם של עובדים במפעל לזה של בעלי תפקידים במדינה והראה שרתכים ומסגרים השתכרו כמו מרצים בכירים באוניברסיטה וטייסים בצבא הקבע. משכורתם של מנהלי העבודה הייתה גבוהה הרבה יותר משל כל אלה ואף משל פקידים בכירים בממשלה. יראו חברי הקיבוץ את הנתונים הללו וישפטו, האם לזה ייקרא “משכורות רעב” ו“ניצול מחפיר”.

בוועדת 'כלכלה ומשק' בקיבוץ הוקדשה ישיבה שלמה לשביתת השכירים. אהרון יצא ממנה מעודר. שבעים איש השתתפו בה, והרוח הייתה תומכת. נראה היה שכל הקיבוץ ניצב מאחוריו ומאחורי החברים המטפלים בנושא, אבל הטעם המר לא פג.

באותם ימים חגגה המושבה באר יעקב שבעים וחמש שנים להיווסדה. נשיא המדינה הוזמן אף הוא לחגיגות, וועד העובדים נפגש עמו. המפגש אתו נוצל להעלאת טענות ולהשמעת הקיבוץ. בעקבות זאת הוזמן נציג של המפעל לפגישה עם הנשיא ב-24 במרץ. אהרון הקדים וכתב לנשיא מכתב הסבר, ובו פירט את הרקע האידיאולוגי והאנושי להעסקת העובדים השכירים במפעל קיבוצי ואת רשימת כל משכורות העובדים לחודש ינואר, כדי שיראה הנשיא וישפוט.

"עצוב לי, כבוד הנשיא", כתב אהרון במכתבו. "חשבנו כי בדאגתנו לפרנסת העובדים אנו עושים מעשה טוב. היום כבר אין זה חשוב, לא כל שכן כשמדובר בקיבוץ. הקיבוצים, כידוע לכול, בחרו להתיישב בתוך הפארקים היפים ביותר שהיו בארץ. אפשר להסית עובדים, להעלות דרישות דמיוניות, וכשאנו אומרים כי ההיענות לדרישות אלה תגרום לסגירת המפעל, יכולים העובדים להשיב, כי מבחינתם זה יהיה אולי לברכה, כיוון שיזכו בפיצויים על פי התקדים (ברמת השופט שילמו לחמישה עובדים פיצויי פיטורין בשיעור של 350%, על פי דרישת ההסתדרות). ואחר כך לא יגועו ברעב, כי יש הרי דמי אבטלה.

הגעת ליארץ הזאת אחרי השואה עם עדה של מאות אלפים. באנו בספינות רעועות, בחוסר כול, אותנו לא קיפחו. גרנו בעמק הירדן באוהלים ובצריפים עם גגות פח. את הפיצויים שהגיעו לנו מגרמניה לקחה המדינה להקמת תשתית. את הפיצויים האישיים מממשלת גרמניה לא קיבלנו. אם היו כאלה שקיבלו, היה זה בשיעורים נמוכים כדי שליש לעומת אלה שבאו אחרינו. ובכל זאת אין לנו טענות. רק כואב, כואב הלב, שכאלה הם פני המדינה. לא לכזאת חלמנו ופיללנו.

הייה נא סמוך ובטוח, כי חבריי ואני עשינו ונמשיך לעשות כמיטב יכולתנו למען שמירה על ערכיותנו כחברי התנועה הקיבוצית."

אהרון היה נסער. הוא חתם על המכתב ושלח אותו בשמו הוא.

בתוך זמן קצר נבנה מבנה לבית הספר למקצועות התעשייה, ואהרון היה מעורב אישית בכל שלבי הקמתו. בתום שנת הלימודים הראשונה נאם במסיבת הסיום, והביע תקווה גדולה לגבי ההמשך, אך בית הספר לא פתח את בעית המחסור בידיים עובדות. ואף על פי כן אהרון לא שקט על שמריו. מוצר חדש שבה את דמיונו – מכולות. בתחילת שנות השבעים השתנו פניה של ההובלה הימית. בעולם וגם בחברת 'צים' שלנו עברו לשיטת ההובלה במכולות. משה קשתי, מנכ"ל 'צים' בעת ההיא, יצר קשר עם מפעל אמריקני בבעלות יהודית, 'סטריק' שמו, שהתמחה בייצור מכולות, והציע לרכוש ממנו כמות נכבדה מתוצרתו, בתנאי שהייצור ייעשה בארץ.

וכך מספר סול כ"ץ, בעליה של חברת 'סטריק', שבא ארצה לחפש שותף: "באותו ערב סעדתי ארוחת ערב עם בחור ששמו מטי מורגנשטרן, שניהל את המחלקה הים-תיכונית של 'צים', ולמחרת הייתי אמור לטוס הביתה. תוך כדי שיחה אמרתי לו: 'ובכן, אני עוזב. אינני סבור שנוכל לעשות עסקים ביחד, וזאת מכיוון שבכל המפעלים שביקרתי בהם האנשים או שתו תה או היו בשביתה'. מטי קם ממקומו באמצע הארוחה ואמר: 'בוא אתי'. הוא צלצל למישהו ויצאנו לאחד הקיבוצים... סירתו בקיבוץ ולא האמנתי למראה עיניי. אנשים עבדו בכל המרץ. באותו לילה גמלה בי ההחלטה להתקשר עם מפעלי מתכת נצר סרני."

בחושי החדים הבחין אהרון מיד בפוטנציאל הטמון במכולות. "מי שישתלב בייצורן, ימכור גם את הנגררים הנושאים אותן", אמר, ולשם כך חברו מפעלי נצר סרני לחברת 'סטריק' האמריקנית, לאחר שזו הסכימה להקים מפעל משותף בארץ תחת השם 'גיפרי קורפוריישן'. המפעל למכולות התחלק בין שלושה שותפים – 50% ל'סטריק', 10% ל'צים', ו-40% לנצר – והוסיף מימד חדש לכלכלת הקיבוץ. נפתחו שווקים חדשים אל העולם, וגם בשוק המקומי הורחבה הפעילות. בתוך שנים אחדות רכשה 'צים' מאות נגררים עבור אניותיה, והיצוא התרחב לשלושים מדינות בארבע יבשות. הקיבוץ נהנה מרווחה כלכלית שרק קיבוצים מעטים זכו לה. "בחדר האוכל הגישו שמנת, חמאה, לחמניות ודבש, והמחסנים התמלאו בפרודוקטים", מספרת אסתר פורשר, מי שהייתה האקונומית של הקיבוץ.

בתחילת שנות השמונים נקלעו המפעלים למצוקה כלכלית. באירן התחלף המשטר, לאחר חתימת הסכמי השלום עם מצרים מיעט משרד הביטחון להזמין, ובעולם כולו היה מצב הענף בעייתי מאוד בשל תחרות קשה. עוד קודם לשביתה אהרון הגיש תכנית התייעלות שכללה הקפאת משכורות, העברת עובדי אדמיניסטרציה לייצור ועוד צעדים כגון אלה. רק פיטורים לא הוציעו. קטיעת מקור פרנסתן של משפחות הייתה קשה לו מנשוא. אלא שאז פרצה השביתה, וההסתדרות התנגדה לכל ההצעות הללו.

ב־1984 פנתה אליו התנועה בבקשה שייצא לשליחות. נציגיה ביצרו את הבקשה בטענה, שחייבים לקיים רוטציה. "אין עוד חבר בכל התנועה הקיבוצית שכיהן בתפקיד ניהולי כל כך הרבה שנים", אמרו, והפעם הקיבוץ נאות.

אהרון מעולם לא הוציע עצמו לתפקיד כלשהו, אבל גם לא זרק את המפתחות על השולחן והסתלק. בימים טובים, כמו בימים קשים, קיבל עליו אחריות כבדה ועשה את המרב. לא אחת הוציעה לו התנועה לצאת לשליחות מטעמה, והקיבוץ התנגד. גם פניות רבות מגורמים אחרים קיבל במרוצת השנים, וגם לזה התנגדו. אבל "הפעם התנועה התעקשה, באה לאספה, והעניין עבר."

נושא העבודה השכירה הועלה גם בעבר. לעתים נשמעו על כך השגות בקיבוץ, אך הן היו מינוריות נוכח השגשוג הכלכלי שהמפעלים הביאו. והנה "לפתע פתאום התעוררה ב־1980 האידיאולוגיה, בעיקר בקרב דור ההמשך". אהרון סבר שהעובדים הם משאב חיוני. הוא אהב אותם ודאג לרווחתם. "לכל אחד מהם יש משפחה וילדים", נהג לומר.

שנים רבות תעבורנה מאז סיים אהרון את תפקידו במפעלי המתכת, ובתו נורית תירתם לכתוב ספר לזכרו. היא תתמסר לאיסוף חומר ארכיוני, תראיין חברים ומכרים ותלקט דברים שכתב ואמר בהזדמנויות שונות. הצורך לתעד את סיפור חייו של אביה יבער כאש בעצמותיה. ואז, מתוך אותה הסתכלות לאחור, תיראה תקופה זו של שינוי עתים ורעיונות כאחת הקשות בחייו של אהרון. בעיקר משום שכל ימיו נשאר מאמין גדול באידיאלים של ראשית הקיבוץ – אידיאלים של עבודה קשה, של יוזמה ותעוזה ושל עשייה למען הכלל.

ש"ט אלה: לאורך שנים 'כיסה' מפעל המתכת כ-70%-75% מהכנסותיו המכובדות של המשק. אין ספק שמפרספקטיבה רחבה זה היה סיפור הצלחה במישור הכלכלי. מה היו, לדעתך, גורמי היסוד להצלחה זו?

תשובה: א) התנאים האובייקטיביים. אנחנו ממוקמים היטב, ממש במרכז הארץ, והעובדה שסבלנו ממחסור בשטח חקלאי דחפה אותנו מוקדם יחסית לכיוון התעשייה. ב) האיכות המעולה של קבוצת בעלי המקצוע הראשונים, אותם עשרה מסגרים-חברים שאַתם התחיל הסיפור. ג) הצלחה בריכוז קבוצה מסורה ונאמנה של עובדים שכירים, כמו משה, צבי ואחרים. ד) גישת יסוד שקבעה כי כל התפתחות, השקעה וגידול ייעשו תמיד כחלק מההכנסה והרווח. לא לקחנו הלוואות ובנינו מפעל מצוחצח ומצועצע ורק אחר כך התחלנו לייצר, כמקובל היום. קודם ייצרנו, ורק אחר כך הרחבנו. התחלנו מסככה של 500 מטר מרובע, עבדנו בחוץ בשמש, ובהדרגה צמחנו עד שהגענו ל-20,000 מטרים מרובעים. בכל הזמנה שביצענו חלק גדול מהרווח הושקע במפעל, תוך הקפדה שלא להיכנס להתחייבויות ולא לצבור חובות. זו הייתה גישה קונסטרוקטיבית שאיננה מקובלת היום."

המראיין היה אהרונזי פיק, המשיב היה אהרון בעיה, והזמן – כחודש לאחר סיום התפקיד וקודם ליציאה להולנד. אהרון נשלח להקים את סניף 'תואס' (מחלקת היצוא של מוצרי התנועה הקיבוצית) באירופה, והקיבוץ נפרד ממנו בטיול נחמד שארגנו לו חבריו. כל עובדי המפעל, ובהם הוותיקים עם בנות זוגם, יצאו צפונה אל עבר הגליל. בדרך הוגש כיבוד ונישאו נאומים. ראשון הדוברים היה נחום פור, מי שהיה סגנו של אהרון ונבחר לנהל את המפעל במקומו. אחריו דיברו גם אחרים. כולם הרעיפו שבחים. פיזה, ידידו משכבר הימים, בירך על גדלות הנפש שנמצאה לדוברים באותו מעמד לומר שבחי אדם בפניו, ובכך לחרוג "מההרגל הנפסד לשומרם עד לאחר הסתלקותו של האיש". אהרון השיב בנאום קצר וענייני, כהרגלו. הוא סיכם בקצרה את העבר, והצר על כך שהעברת המפעל לידי דור ההמשך נעשית באחת התקופות הקשות בתולדותיו. מבחינה זו, אולי עדיף היה להקדים ולפרוש. אבל הקשיים מחשלים, ומוליכים אל דרך המלך – כך אמר, ואחר שאיחל הצלחה למחליפו, הבטיח לסייע בכל מה שיתבקש גם בעתיד.

רבים ראו באהרון איש עסקים ממולח וקשוח. אבל מי שהכירו מקרוב פגש אהרון רגשן, בעל לב רחב ואהבה גדולה לאדם באשר הוא אדם. את הרחימאות ירש מאמו. מעולם לא נפרד ממנה פרדה של ממש. הינף היד ההחלטי, ששלח אותה אל המשרפות ואותו אל השורדים, היה התמונה האחרונה שנשארה לו ממנה בתודעתו. הוא לא הרבה לדבר אודותיה, אבל היא ליוותה אותו כל חייו. כשאנה פורמן, אמו של דודיק פור, באה להתגורר בקיבוץ לצד בנה ומשפחתו, אהרון ראה בה "אם המייצגת את האם היהודייה מהדור הישן, אשר למרבה הצער, נעלמה מהנוף האנושי שלנו". בקיבוץ שכל מייסדיו שכלו את הוריהם בנסיבות מחרידות, הייתה היא בעיניו, מי שעברה את התופת ושרדה, לסמל האימהות שלא זכו.

חודשים אחדים לפני שיצא להולנד נפטרה אנה פורמן בשיבה טובה. אהרון ספד לה, ובהספרו נראה היה שאין הוא נפרד רק ממנה אלא גם מאמו שלו:

"...אמא פורמן, כשתעמדי לפני כיסא הכבוד ותפגשי את האימהות שלנו, אנא ממך, מסרי להן שייצגת אותן בכבוד ובאמונה, ואנו אהבנו אותך, דאגנו לך והתגאינו בך. ראינו בך נציגת כל האימהות שלא זכו להיות עמנו. היית לנו דמות מופת של אם, סבתא וסבתא-רבה."

כך סגר אהרון מעגל, והביא אולי לידי איחוי את מה שנקטע בעודו באבו.

פרק זה נפתח עם אמו של אהרון ועמה גם נחתם. היה זה אחד הפרקים המשמעותיים בחייו, ואילו זכתה אמו ללוותו לאורכו, הייתה ודאי גאה בו, ממש כמו שהייתה אז, כשהיה עדיין תינוק בעל עיניים בורקות וסקרניות ושלחה את תמונתו לבני הדודים באמריקה להרשימם ב'מזיניקי' יפה התואר שיש להם במשפחה.

פרק שביעי

"אלוהים ברא אותנו בדמותו ובצלמו,
ובצלם הזה אין שתי אופציות. יש רק אחת.
אי אפשר גם לגדל תלתלים וגם להיות קירח.
אי אפשר לקבל ולא לתת. לחסוך וגם לבזבז."

הנסיעה להולנד פתחה בפני אהרון אופקים חדשים, אף על פי שגם שם הנושא המרכזי היה יצוא, יבוא ומימון. מערך הקשרים המסועף שכבר היה לו ברחבי העולם סייע לו בתפקידו החדש. אהרון רקם חברויות עם עשרות, אם לא מאות, אנשים במרוצת השנים. ציפי, בתו הבכורה, זוכרת אנשים רבים שבאו לבקר בקיבוץ והתקבלו בחום בביתם. כזה היה, למשל, בובי סילבר, סוכן של חברת 'דוראמין' באנגליה, מוסא יאנור, רב חובל ב'צים', ואפילו הסופר יגאל מוסינזון, שהגה רעיון להקים מגרשי חנייה על גבי נגדרים.

אהרון נשלח להולנד מטעם התק"ם להקים משרד של 'תואם יצוא' באירופה. ב-1985 יצא לשם, ורבקה הצטרפה אליו. קדם לזה סיור הכנה בבלגיה ובאמסטרדם. לאחר התלבטות בין שתי הביירות הוחלט להקים את המשרד באמסטרדם ולשכור שם דירה שתהיה בה קומת מגורים וקומת משרד. אהרון לא רצה להשאיר את רבקה לבד בעיר זרה.

סימן השאלה הגדול היה אלו מוצרים אפשר יהיה למכור, אלו קיבוצים מקיבוצי התנועה יחפצו בשירות הזה ובאיזו מידה. למפעלים בקיבוצים רבים היו כבר נציגים מטעמם על אדמת אירופה, ואחרים עבדו עם 'כור סחר' שהתמחתה בשיווק לחו"ל. בתוך כל המערך הזה אהרון אמור היה להקים מאחו שיווקי חדש ולהצדיק את קיומו. בסך הכול השקיעה התנועה הקיבוצית מעט מאוד בשיווק, ואת החסר הזה ביקשה להשלים. אהרון, סבר, כתמיד, שיש לאחד כוחות ולא לפזרם. הוא התכונן לשתף פעולה עם 'כור', עם 'השומר הצעיר' ועם גורמים אחרים בעלי עניין. זה לא היה פשוט, אבל כהרגלו, גייס את כל ניסיונו והשקיע את שפע מאמציו לטובת הצלחת המשימה שהוטלה עליו.

התנאים לא היו נוחים. כזכור, שנות השמונים מתחילתן היו שנות אינפלציה אימתנית בישראל. היא התחילה עוד באמצע שנות השבעים והגיעה לשיאה ב-1985 בעליית המחירים המסחררת (450 אחוזי אינפלציה), שהובילה לגירעון כלכלי עצום בתקציב המדינה. גם שער הדולר הקפוא לא הקל על המשימה. קשה היה ליצא, ולעתים המאמץ לא השתלם כלל בשל התמורה המזערית. ועם כל זאת כבר בשנה הראשונה התקשרו למשרד בהולנד עשרות קיבוצים, ואהרון פתח בפניהם צוהר רחב למרכז אירופה, ואפילו למזרחה. אוסטריה והונגריה, למשל, היו יעדים חדשים שעמם נרקמו עסקי יצוא פורים.

שלמה שילוח, המנכ"ל של 'תואם סחר', ראה בהקמת המשרד באירופה מעשה בעתו. עיקר חשיבותו הייתה בריכוז מאמצי היצוא תחת קורת גג אחת, במתן אפשרות למפעלים חדשים או קטנים, יחסית, להשתלב באפיקי יצוא, ובמתן מענה למפעלים המבקשים לייצא לאירופה דווקא, ולא לארה"ב (שם היה משרד ותיק של תואם). המשרד באמסטרדם לא היה גדול. אהרון סבר שדי במזכירה אחת ובעובד אחד לשם התחלה. ומכיוון שמדובר בהקמת יחידה יש מאין, היו ידיו של אהרון מלאות עבודה.

שלוש שנים נפלאות עשו אהרון ורבקה באמסטרדם. הוא שכר בית בן שלוש קומות. בקומת החנייה הקים את המשרד כדי להיות קרוב לרבקה, הקומה העליונה בעלת שלושת חדרי השינה שימשה למגורים, ובקומת הביניים, שם היו הסלון, המטבח ופינת האוכל, התארחו האורחים. עשרות רבות מחברי נצר סרני וחברים אחרים סעדו אצלם ואף לנו. רבקה אירחה בביתם במאור פנים ובנדיבות לב. היא בישלה ממטעמיה ואפתה ממאפיה, עד שלאורחים לא היה חשק לעזוב. באחת השיחות עם שלמה שילוח אמר לו אהרון בנעימה ספק מבודחת ספק רצינית: "אותי תחליפו, אבל את רבקה לא תחליפו".

אחד האורחים היה מוישיק לין, שבא לאמסטרדם מפריז ביחד עם בת זוגו לבלות בעיר התעלות ימים אחדים. אהרון המתין להם בתחנת הרכבת והסיע אותם אל ביתו. אמו של מוישיק ואהרון נולדו באותו היום, וחגגו לא פעם במשותף, אבל באמסטרדם מוישיק גילה אהרון חדש, כזה שלא הזדמן לו להכיר. וכך הוא מספר על אותה חוויה:

"במשך רוב השנים הצעירות שלי כילד וכנער בנצר ראיתי באהרון אדם מאוד מאוד חשוב מדור המייסדים. בעיניי היו אלה אנשים כמעט מיתולוגיים בזכות היכולת הבלתי רגילה שלהם לשרוד את המלחמה ולהקים את הקיבוץ. אהרון הצטייר בעיניי כסמל של מצליחן. גם בסביבה שבאותם ימים דיברה פחות על כסף ידעתי להעריך את המפעל הגדול. חשתי גאווה עצומה כבן של נצר סרני כאשר בכל מקום שהגעתי אליו אמרו לי: 'אה, אתה מנצר, הקיבוץ של המשאיות'. ידעתי שהוא היה האחראי להצלחה הזאת, וזה נתן לי הרבה כבוד אליו. במידה רבה הכבוד הזה היה סוג של ריחוק. ידעתי שהוא שייך לשכבה של אנשים שאין לי שיג ושיח איתם. משהו שהוא למעלה, גבוה מעליי, מעין מנהל שמנהל את העולם הזה.

כשבגרתי, אחד הקטעים הקשים בשבילי היו כשהתחלתי להשתתף באספות הכלליות של הקיבוץ. גיליתי שעם כל ההצלחה והעוצמה אהרון עורר לא מעט התנגדות בקרב הצעירים. הרבה פעמים ההתנגדות שלהם באספה עברה את גבולות הטעם הטוב. לא היה כבוד, ולפעמים עברו להשמצות אישיות. לא עצם הביקורת הפריעה לי, אלא הטון שהיה מאוד קיצוני ועלה על פסים אישיים. אמנם גם לאהרון הייתה לשון חדה, ולא פעם פרובוקטיבית, אבל לי, כמי שהשתייך לחבורה הצעירה הזאת, הפריע מאוד שלא היה די כבוד. לי היה הרבה כבוד לעשייה שלו, ואילו אצל חלק מהצעירים הכבוד הלך לאיבוד.

כשבאנו להולנד, אהרון ורבקה אירחו אותנו בצורה בלתי רגילה. פינקו אותנו במטעמים ולקחו אותנו למקומות שונים בסוף השבוע. תחילה לעיירת דייגים וולנדאם, אחר כך לִדְלֶפְט, ולגבי כל מקום שהצענו אהרון אמר: 'אין בעיה' והסיע אותנו לשם, כשהקפה והאוכל על חשבוננו. רצינו לבקר בבורסת הפרחים באלסמיר. אהרון לקח יום חופשה מהעבודה והסיע אותנו לשם בעצמו. באמת הייתה זאת הכנסת אורחים בלתי רגילה.

מאז הביקור היחסיים בינינו השתנו. הפכנו לידידים, למכרים ותיקים."

את הדברים הללו אמר מוישיק אחרי שאהרון נפטר. לזכרו אמר אותם, בנעימה מאוד מפויסת. בסוף דבריו קרא לצעירים להביט לאחור בהערכה ולגלות פייסנות והבנה. לא מעט מהאמפתיה הזו כלפי דור המייסדים נרקמה באותו ביקור באמסטרדם. מוישיק הצר על שלא ירד לעומקן של תופעות שראו בקיבוץ במרוצת השנים:

"...ככה זה, אדם שהוא אישיות עם נוכחות מאוד בולטת מקבל תגובות חיוביות קיצוניות יחד עם תגובות שליליות קיצוניות. מצד אחד זרי פרחים ומצד שני ביצים רקובות. הוא היה אישיות גדולה, שונה מהבינוניות הקיבוצית, אבל אנחנו חברה שלא יודעת לפרגן. לדעתי, ההיסטוריה תשפוט אותנו על שלא ידענו לפרגן לאנשים שייצרו ויצרו את הדברים הטובים, ואהרון הוא אחד מהם. הפער בין הדורות היה גדול. דור המייסדים לא ידע להכשיר את דור בניו. בניהם של ותיקי גבעת ברנר עזבו, ועליהם היה מוטל להיות החוליה המקשרת. היום יש להביט לאחור בצורה מפויסת. גם כשנוכחים בשגיאות שנעשו, יש לזכור מאין הן באו, להיות יותר מפויסים, להשאיר יותר מקום להערכה ולכבוד לאלה שמגיע להם. ולאהרון היו ודאי פי כמה וכמה יותר הישגים מאשר טעויות. הוא זכאי להערכה."

גדולה, אלא רק כוחות עזר מקצועיים, כמו מהנדסים וטכנאים. העובדים צריכים להיות חברי קיבוץ. אלא שאנחנו בחרנו בענפים עתירי עבודה קשה, ולנוכח התהליך שקרה בחברה שלנו הם הוכחו כבלתי מתאימים לדור הצעיר. איזה בן משק רוצה לעמוד שעות ולדתך? כיום לא הייתי מקים מפעל לריתוך, לתעשייה כבדה שכזאת.”

הריאיון הזה התקיים ב־1985, זמן קצר לאחר שפרש מניהול מפעלי המתכת. למרות הפרידה המרגשת ממנו, הפרישה הייתה מלווה בעגמת נפש והותירה משקעים מרירים. אולי לא כך קיווה לעזוב מפעל חיים, כזה שהחל בבניית עגלה למשאית אחת והסתיים אחרי עשרים וחמש שנים במחזור מכירות של מאות מיליוני דולרים. מה שהכאיב יותר מכול היו שבידת העובדים השכירים והעובדה שמאז עזב את תפקידו ועד שנקרא לשוב אליו, שלוש שנים אחר כך, איש לא ביקש להתייעץ אתו בעניין כלשהו הנוגע למפעל.

השביתה נפלה על אהרון כרעם ביום בהיר. כמעט שלושים שנה הועסקו עובדים שכירים במפעל המתכת, ומעולם לא הכריזו על שביתה, “ולפתע זה פרץ, ובצורה מכוערת למדי”.

תהיינה הסיבות אשר תהיינה, אהרון היה בטוח, שהסיבה העיקרית הייתה האווירה ששררה בעת ההיא בארץ. “כאשר הקיבוצניקים מתוארים כמיליונרים מתנשאים על ידי חוגי השלטון, מדוע לא ינסו אלה הבוחרים לראות עצמם כיקרבנות נצלנותם של הקיבוצניקים לסחוט מהם ככל האפשר? כאשר יש לגיטימציה מלמעלה להתקפות ברוטאליות כלפי מפגינים המזוהים עם ‘הקיבוצים’ מדוע לא ישרפו צמיגים וינבלו את פיהם בתביעות לשיפור דרגות שכר?”

בפברואר 1983 פרצה השביתה, ואת מראה הצמיגים הבוטרים אהרון לא שכח שנים רבות אחר כך. למען הסר ספק מלבם של חברי קיבוץ שהשביתה הזאת אולי העיקה על מצפונם, אהרון הציג נתונים. הוא השווה בין שכרם של עובדים במפעל לזה של בעלי תפקידים במדינה והראה שרתכים ומסגרים השתכרו כמו מרצים בכירים באוניברסיטה וטייסים בצבא הקבע. משכורתם של מנהלי העבודה הייתה גבוהה הרבה יותר משל כל אלה ואף משל פקידים בכירים בממשלה. יראו חברי הקיבוץ את הנתונים הללו וישפטו, האם לזה ייקרא “משכורות רעב” ו“ניצול מחפיר”.

בוועדת 'כלכלה ומשק' בקיבוץ הוקדשה ישיבה שלמה לשביתת השכירים. אהרון יצא ממנה מעורר. שבעים איש השתתפו בה, והרוח הייתה תומכת. נראה היה שכל הקיבוץ ניצב מאחוריו ומאחורי החברים המטפלים בנושא, אבל הטעם המר לא פג.

באותם ימים חגגה המושבה באר יעקב שבעים וחמש שנים להיווסדה. נשיא המדינה הוזמן אף הוא לחגיגות, וועד העובדים נפגש עמו. המפגש אתו נוצל להעלאת טענות ולהשמעת הקיבוץ. בעקבות זאת הוזמן נציג של המפעל לפגישה עם הנשיא ב־24 במרץ. אהרון הקדים וכתב לנשיא מכתב הסבר, ובו פירט את הרקע האידיאולוגי והאנושי להעסקת העובדים השכירים במפעל קיבוצי ואת רשימת כל משכורות העובדים לחודש ינואר, כדי שיראה הנשיא וישפוט. "עצוב לי, כבוד הנשיא", כתב אהרון במכתבו. "חשבנו כי בדאגתנו לפרנסת העובדים אנו עושים מעשה טוב. היום כבר אין זה חשוב, לא כל שכן כשמדובר בקיבוץ. הקיבוצים, כידוע לכול, בחרו להתיישב בתוך הפארקים היפים ביותר שהיו בארץ. אפשר להסית עובדים, להעלות דרישות דמיוניות, וכשאנו אומרים כי ההיענות לדרישות אלה תגרום לסגירת המפעל, יכולים העובדים להשיב, כי מבחינתם זה יהיה אולי לברכה, כיוון שיזכו בפיצויים על פי התקדים (ברמת השופט שילמו לחמישה עובדים פיצויי פיטורין בשיעור של 350%, על פי דרישת ההסתדרות). ואחר כך לא יגועו ברעב, כי יש הרי דמי אבטלה.

הגעתי לארץ הזאת אחרי השואה עם עדה של מאות אלפים. באנו בספינות רעועות, בחוסר כול, אותנו לא קיפחו. גרנו בעמק הירדן באוהלים ובצריפים עם גגות פת. את הפיצויים שהגיעו לנו מגרמניה לקחה המדינה להקמת תשתית. את הפיצויים האישיים מממשלת גרמניה לא קיבלנו. אם היו כאלה שקיבלו, היה זה בשיעורים נמוכים כדי שליש לעומת אלה שבאו אחרינו. ובכל זאת אין לנו טענות. רק כואב, כואב הלב, שכאלה הם פני המדינה. לא לכזאת חלמנו ופיללנו.

הייה נא סמוך ובטוח, כי חבריי ואני עשינו ונמשיך לעשות כמיטב יכולתנו למען שמירה על ערכיותנו כחברי התנועה הקיבוצית." אהרון היה נסער. הוא חתם על המכתב ושלח אותו בשמו הוא.

ר בקה ואהרון חידשו את ימיהם כקדם. תקופת הולנד הייתה להם מעין ירח דבש במהדורה שנייה. אהרון היה חופשי מההילה שהייתה סביבו בעת שניהל את המפעל, רבקה ראתה אותו בכל עת שחפצה, וביחד יצרו קשרים הדוקים עם הקהילה היהודית במקום ועם ישראלים ששהו שם לצורכי עבודה. יותר ממאה אורחים התארחו בביתם, מי ליום-יומיים ומי ליותר, והתענוג היה כולו שלהם. המכרים הביאו אתם את ניחוח הבית, ובחברתם הרגישו קרובים אליו. אריה אולבסקי, בנם של רחלה ורפאל, בא גם הוא לבקר עם אשתו מיד אחרי נישואיו. זה היה להם מעין ירח דבש. רחלה ורפאל היו המשפחה. הידידות בין משפחת בציה למשפחת אולבסקי הייתה אמיצה יותר מקרבת דם. "מאז שאני זוכר את עצמי", כך סיפר אריה, "רבקה ואהרון היו חלק בלתי נפרד ממשפחתי, שגרה ברמת-גן. הקטע הפולני הזה של 'דודים ודודות' בא לי באופן טבעי, בעיקר בגלל האהבה שהם הרעיפו עליי, כאילו הייתי בנם. רק היום אני יכול להבין את העובדה שהייתי בעיניהם אוצר שהגיע לאחר תלאות איזמות, ושיש לשמור עליו ולטפח אותו."

בליל שבת, רבקה הגישה לשולחן חלה ויין ודגים. פתאום פנה אליו אהרון ואמר: "קח כיפה וקדש על היין."

אריה נרתע. מעולם לא קידש על היין, ומה פתאום עכשיו? אהרון לא ויתר: "אמור את הקידוש בדיוק כמו שהיה בבית הוריד, שם אביך היה מקדש בכל ליל שבת. אל תדאג. תתחיל, וזה ילך מעצמו." אריה התחיל לומר את הקידוש, והמילים זרמו כמו מאליהן. את הערב ההוא אריה לא ישכח. "הקידוש הזה היה המתנה הגדולה ביותר שקיבלתי בחיי מאהרון. הזכרתי לו את זה בכל פעם, ואני אסיר תודה לו על כך עד היום."

כשאריה ביקר באמסטרדם רחלה אמו כבר לא הייתה בחיים. היא נפטרה זמן קצר אחרי בעלה, בעת שאהרון ורבקה היו בהולנד. אהרון שלח מכתב תנחומים.

בתחילת שנות השמונים נקלעו המפעלים למצוקה כלכלית. באירן התחלף המשטר, לאחר חתימת הסכמי השלום עם מצרים מיעט משרד הביטחון להזמין, ובעולם כולו היה מצב הענף בעייתי מאוד בשל תחרות קשה. עוד קודם לשביתה אהרון הגיש תכנית התייעלות שכללה הקפאת משכורות, העברת עובדי אדמיניסטרציה לייצור ועוד צעדים כגון אלה. רק פיטורים לא הוצעו. קטיעת מקור פרנסתן של משפחות הייתה קשה לו מנשוא. אלא שאז פרצה השביתה, וההסתדרות התנגדה לכל ההצעות הללו.

ב־1984 פנתה אליו התנועה בבקשה שייצא לשליחות. נציגיה ביצרו את הבקשה בטענה, שחייבים לקיים רוטציה. "אין עוד חבר בכל התנועה הקיבוצית שכיהן בתפקיד ניהולי כל כך הרבה שנים", אמרו, והפעם הקיבוץ נאות.

אהרון מעולם לא הציע עצמו לתפקיד כלשהו, אבל גם לא זרק את המפתחות על השולחן והסתלק. בימים טובים, כמו בימים קשים, קיבל עליו אחריות כבדה ועשה את המרב. לא אחת הציעה לו התנועה לצאת לשליחות מטעמה, והקיבוץ התנגד. גם פניות רבות מגורמים אחרים קיבל במרוצת השנים, וגם לזה התנגדו. אבל "הפעם התנועה התעקשה, באה לאספה, והעניין עבר".

נושא העבודה השכירה הועלה גם בעבר. לעתים נשמעו על כך השגות בקיבוץ, אך הן היו מינוריות נוכח השגשוג הכלכלי שהמפעלים הביאו. והנה "לפתע פתאום התעוררה ב־1980 האידיאולוגיה, בעיקר בקרב דור ההמשך". אהרון סבר שהעובדים הם משאב חיוני. הוא אהב אותם ודאג לרווחתם. "לכל אחד מהם יש משפחה וילדים", נהג לומר.

שנים רבות תעבורנה מאז סיים אהרון את תפקידו במפעלי המתכת, ובתו נורית תירתם לכתוב ספר לזכרו. היא תתמסר לאיסוף חומר ארכיוני, תראיין חברים ומכרים ותלקט דברים שכתב ואמר בהזדמנויות שונות. הצורך לתעד את סיפור חייו של אביה יבער כאש בעצמותיה. ואז, מתוך אותה הסתכלות לאחור, תיראה תקופה זו של שינוי עתים ורעיונות כאחת הקשות בחייו של אהרון. בעיקר משום שכל ימיו נשאר מאמין גדול באידיאלים של ראשית הקיבוץ – אידיאלים של עבודה קשה, של יוזמה ותעוזה ושל עשייה למען הכלל.

ב מרוצת כל שנות השהייה באמסטרדם כתב אהרון מכתבים לבנותיו, והן השיבו לו באדיקות. לבנות כבר הייתה משפחה משלהן, והגעגועים לנכדים מילאו דפים רבים. כשנסעו מהקיבוץ הייתה אילת, הבת הבכורה של ציפי, בת עשר. אהרון נהג לכנות אותה "בכורה שלי" כי הייתה בכורת הדור השלישי. נטע האמצעית הייתה בת שמונה ואביתר תינוק שרק נולד. לימים יכנה אותו אהרון בכינוי הפולני "מייסטר קלעפקא", וזאת בזכות החוש הטכני המפותח שלו. כבר מקטנות תיקן בביתם של סבא וסבתא את כל מה שהתקלקל. מורן, הבת הבכורה של נורית, הייתה בת שש, סיוון האמצעית בת שלוש, וגיל טרם נולד.

הבנות ביקרו, כמובן, עם בני משפחתן אצל ההורים באמסטרדם. על אחד הביקורים האלה כתב אהרון שנים אחר כך כשאביתר הגיע למצוות:

"כאשר ביקרו אצלנו באמסטרדם, נהייתי להוביל את אביתר בעגלה ברחובות העיר ובגניה, ולהראות לו את הפלא של טחנות הרוח. הוא היה ילד נוח ורק התחיל לדבר. אני זוכר שעמד בקומה האמצעית של הבית ושאל: 'סבא, אתה מלמעלה או מלמטה?' וכשחזרנו מהולנד הקשר בינינו התהדק מאוד... נתברכנו בנכד נעים הליכות שעוזר בכל מה שנחוץ, ואני תוהה מה היינו עושים בלעדיו. אכן זכינו בנכד שהוא לנו כמו בן."

סיוון הייתה בת חמש כשביקרה עם בני משפחתה אצל סבא וסבתא בהולנד. מכיוון שלא אהבה ללכת לבית הספר, סבא היה לה תחליף למורים. ממנו למדה גיאוגרפיה והיסטוריה ופילוסופיית חיים, לא כמו שלומדים בבית הספר, אלא באופן מעניין הרבה יותר, כי סבא שלה סיפר על עצמו. כל אימת שפתח בסיפור חדש הייתה פוערת זוג עיניים סקרניות ובולעת כל מילה בשקיקה.

אף על פי שהיו רחוקים, מבחינת אהרון, למערכת היחסים עם בני המשפחה הייתה עדנה. המילים החמות, תשומת הלב הרבה, ההתעניינות בפרטים הקטנים, המכתבים הארוכים שופעי האהבה, כל אלה היו פיצוי על שנים ארוכות שבהן חייו של אהרון היו קודש למפעל הקיבוצי, ורבקה מילאה גם את מקום האב.

שלוש שנים נעדרו אהרון ורבקה מהקיבוץ, ובמשך הזמן הזה חלו בו שינויים דרמטיים. 'הדף הירוק' התמלא בהשמצות הדדיות, כאלה שאהרון לא היה מורגל אליהן. אהרון קרא את הדברים, ולא יכול היה להבליג. הוא שלח מכתבי תגובה תחת הכותרת 'הדף הצהוב'. קשה היה לו להתנתק. איש אמנם לא צלצל אליו להתייעץ אתו בנושא כזה או אחר הקשור במפעלים, אבל מה שהתרחש בהם הטריד את מנוחתו. בסתיו 1988 נקרא לשוב הביתה, כי הבית בצרות. כששב לקיבוץ מצא שהשתנו בו סדרי בראשית. מה שהחל עוד בזמנו בטפטופים דלילים הפך לסופת ברד. קראו לו לעזור בשיקום ההריסות. אהרון סירב לשוב ולנהל – לא את המפעל ולא את הקיבוץ. הוא הסתפק בתפקיד המזכיר הכלכלי, והתנה את קבלתו באישור של רוב הציבור. משהושג האישור, הוטל עליו להיות אחראי באופן ישיר על המפעלים ובשלב הראשון לאתר אפשרויות להכנסה נוספת. רני נבחר למנהל המפעל, והביאו את שייקה גביש לעמוד בראש מועצת המנהלים.

“אבל יש לכם את בעיה, מה אתם צריכים אותי?” אמר לרני כשהוזמן לתפקיד.

“אין נביא בעירו”, השיב לו רני.

וגם אילו היה, ספק אם אהרון היה שב להתנבא. הוא היה כבר בן שישים וחמש, וביקש לעצמו מעט שלושה. אך השלווה הייתה ממנו והלאה. מצב מפעל המתכת היה בכי רע, ובעקבותיו גם מצב המשק כולו. זמן קצר לפני שיצא להולנד נפגש באנגליה בנושא חדש שביקש להכניס – הובלת אשפה במכולות, ובגרמניה היו לו מגעים למכירת מכולות לכמה לקוחות. השוק היה חלש מאוד, בעולם הצטבר עודף של מוצרים, ומתחרים שקמו העסיקו עובדים זמניים בשכר מינימום. ואף על פי כן השיג כמה הזמנות שהיה בהן כדי לספק תעסוקה לשנה. בכל מה שהתחולל אחר כך אהרון כבר לא היה מעורב, ועתה, משנקרא לשוב, נרתם להציל את המפעל. בעזרתו של משה מכלים, שהיה עדיין המהנדס הראשי, הוא גם הצליח, אבל ההצלחה הייתה מוגבלת. דברים רבים השתנו, וקשה היה להחזיר את הגלגל לאחור. רק משה מכלים לא השתנה. בעיני אהרון הוא היה קרן השפע. שפע רעיונותיו ונאמנותו הבלתי מסויגת נותרו כשם שהיו.

משה מכלים גויס למפעל בסוף שנות החמישים, כשהמפעל היה עדיין מסגרייה. אביו, יהודי דתי, איש יהפועל המזרחי, עבד במשרד הביטחון, וממנו שמע אהרון אודות בנו המוצלח, שהיה קצין גבוה בצה"ל וסיים זה עתה את הפקולטה להנדסת מכונות בטכניון. אהרון החליט לגייס אותו למפעל בסטטוס של מהנדס שכיר, ומאז השלימו השניים זה את זה ועבדו ברעות ובהבנה. משה מכלים פיתח את רוב מוצרי התעבורה הלא מוטוריים, ובהם גם מוביל הטנקים, ואהרון הוקיר את יכולותיו ואת כישרונו. ביחד חצו חלקי תבל – מאירן למדגסקר, מלאגוס לטורונטו, מחבש לקוריאה – והפכו חלומות למציאות. ביחד חוו הצלחות, התמודדו עם כישלונות ועשו את הקשיים למנוף של הפקת לקחים בונה.

אהרון שמח לשוב ולעבוד אתו. בשנה האחרונה, משהחלו גלי העלייה מברית המועצות, החליטו להיכנס לתחום הבנייה המתועשת, ונראה היה שעולים על פסים של התחדשות. בתוך זמן קצר נבנה קו ייצור, ובניצוחו של משה ייצרו בו שני בתים ליום. אבל ב-1991 נפטר משה מסרטן, ואהרון לא ידע את נפשו מצער. בהספד שספד לו קשר לו כתרים של גבורה, של כישרון ושל אחריות, ובין שאר הדברים אמר: "יכולת להתמודד עם אלפי טונות של פלדה, עם רעיונות, היה בכך הכוח להתגאות בהישגים וגם להתמודד עם קשיים... אבל כוח הרצון האדיר שלך לא עמד לך בהתמודדות עם המחלה האיומה שתקפה אותך, למרות שהאמנת שתוכל לה."

אחרי מותו של משה מכלים נבחר ציון כהן, חתנו של אהרון, למלא את מקומו. אהרון המשיך במאמציו להציל את המפעל. שלא כמו בעבר, כמה מהלקוחות הגדולים, ובהם התעשייה האווירית, לא עמדו בהתחייבויותיהם. מסורבי תשלום הלכו ורבו, והמצב במשק היה מסובך. אהרון כאב את החובות שהצטברו, והחובות היו כבדים מאוד. הוא אכל לעצמו את הלב, והלב הגיב בהתקף. שמונה שנים אחרי ששב מהולנד אושפז במצב קשה.

ב-3 בספטמבר 1996, בעת ששכב בבית החולים, התקבלה החלטה במועצת המנהלים למכור את מפעל המתכת בנצר סרני. ארבעה ימים לאחר מכן אושרה ההחלטה באספת הקיבוץ. אריה שחר, שנקרא להחליף את ישעיהו גביש, שכנע ארבעים מחברי האספה שאין מזה מנוס. רק שמונה התנגדו. כולם עובדי המפעל.

פרק שביעי

"אלוהים ברא אותנו בדמותו ובצלמו,
ובצלם הזה אין שתי אופציות. יש רק אחת.
אי אפשר גם לגדל תלתלים וגם להיות קירח.
אי אפשר לקבל ולא לתת. לחסוך וגם לבזבז."

א הרון נאלץ לעבור ניתוח לב מסובך. ימים אחדים לפני כן, באמצע חודש אוקטובר אותה שנה, התראיין לעיתון 'הקיבוץ'. הוא היה משוכנע, שאילו נכח באותה אספת חברים אומללה, הייתה ההצבעה מסתיימת אחרת. "סיפרו לחברים סיפור והם השתכנעו. עשו מהלך מטופש, ועוד בערב ראש השנה. הכול צ'יק צ'ק. ניצלו את זה שהייתי בבית החולים ולא היה מי שיתנגד" ('הקיבוץ' 24.10.96).

לאהרון היו טיעונים משלו כנגד הטענות "כבודות המשקל" שהועלו באספה: "איזה טיעונים ואיזה כבדי משקל. אני דוחה הכול. מהי האופציה, נדל"ן? קיבוץ הרי לא יכול לחיות רק מבעלבתיות. מה רוצים, שיתוף פעולה או למכור את המפעל? לדעתך, ניתן היה לפטר מיידית את מי שעבד בחוזה אישי, ואז הבעיה הייתה מצטמצמת לעשרים וחמישה פועלים. אפשר היה לסגור עניין בפחות מהומה. היום רק פושטי נבלות יבואו לרכוש עסק כזה בלא יותר מרבע מחיר. לא זורקים ככה פתאום פצצה על אנשים העובדים במפעל עשרות שנים. זה נגד כל מה שאני מאמין בו." (שם)

אהרון עבר ניתוח מעקפים בלבו ונזקק לשיקום ארוך. זמן מה אחר כך נאלצו לכרות את חלק הקיבה שהשאירו בניתוח הקודם, ולמעשה נותר בלא קיבה. מאז לא שב להיות מה שהיה. ההחלמה הייתה איטית, הוא השיל קילוגרמים רבים ממשקלו, וכוחות העבר כבר לא שבו אליו. מפעל חייו נמכר "לכל מי שמוכן היה לשלם עבור שחיטה מהירה וחפוזה". ונמצא קונה כזה. מפעל 'התכוף' בניהולו של מהרשק, מפעל מתחרה קטן בבעלות פרטית, קנה את המפעל. אחר כך פורקו כל המנופים הגדולים והועברו צפונה לציפורי. הסככות הגדולות ומגרשי האספלט הושכרו לעשרות מפעלים בעבור שכר דירה. גם מפעל המכולות הושכר, עמו גם בית הספר התעשייתי שאהרון בנה כדי להכשיר בו נערים לעבודה יצרנית, וכך חלפה לה תהילת עולם. אהרון ראה את תפקידו במשפחת ניצולי השואה לשמור על הבית ועל יכולותיו הכלכליות, ובנקודה זו תם תפקידו.

עוד כמה נושאים קיווה אהרון לקדם בתקופה שהיה מזכיר כלכלי. אחד מהם היה לרתום את הדור הצעיר לקבל עליו את עול ההנהגה באותה התלהבות שנרתמו הוא וחבריו בראשית הדרך. במקביל לתהפוכות שעבר מפעל המתכת עבר גם הקיבוץ שינויים רבי משמעות. אהרון הבין שאין מנוס משינוי פני הקיבוץ. הזמנים השתנו, ועמם גם הערכים. אבל היו לו קווים אדומים משלו. עוד בספטמבר 1990, בישיבה של ועדת הכלכלה, התריע מפני שינויים שחורגים מן היכולת הריאלית המשק:

"אני בעד שינוי – שינוי בגודל ה'סלסלה'. לא ייתכן לשקוע בשגרה של חיי שפע. השינוי הנדרש הוא שכל אדם, בין בגיל מאה ובין בגיל שמונה עשרה, צריך לחשוב מאין יבוא הלחם אל שולחנו. כך חונכתי. יש לחיות ממה שמרוויחים. כל הצעירים עובדים ומתפרנסים... יש לנו סיכוי לחזור ולהיות כפי שהיינו, אם תקום קבוצה צעירה ומובילה. אני ממליץ לבחור לא מזכיר אחד, אלא חמישה אנשים, אשר ינהלו בזמן הקרוב בצורה מסודרת חברה שבה כל אחד ירוויח את לחמו."

הלבטים באשר לעתידו של הקיבוץ ואופיו לא היו נחלת נצר סרני בלבד. כל התנועה הקיבוצית התלבטה. בקיבוצים שונים הוצעו תכניות הפרטה שונות ומגוונות. אהרון הבין את הלכי הרוח הקוראים לשינוי, אך על עקרונות יסוד לא הסכים להתפשר והתנגד נמרצות לאימוץ של חוקים חדשים חדשות לבקרים בהתאם לצרכים משתנים.

הנושא האחר שלא נתן לו מנוח היה הבעלות על אדמת הקיבוץ. עם השתנות העתים והתחלפות המחליטים נשתכחה מלב ההבטחה שנתן אברהם הרצפלד ב-1949 לעולים על הקרקע: "האדמה הזאת תהיה שייכת לכם, ניצולי השואה, זו חווה גרמנית, ואתם פליטי שואה. שלכם האדמה", אמר אז נחרצות, ואהרון לא חשב שיכול להיות אחרת. אך במרוצת השנים המובן מאליו איבד ממובנותו. אהרון ביקש לקבל את המגיע:

"במו"מ שיש לנו עם משרדי הממשלה וגורמים עסקיים יש להדגיש את ערך הקרקע של הקיבוץ כביתם של ניצולי השואה וכמקום שהוגשמה בו חלוציות ציונית. לגבי המייסדים ערך הקרקע אינו כלכלי בלבד, ולא ניתן להתייחס אליו באופן שרירותי או פיזי."
מי שהזדהה עם הקיבוץ הזדהה כה עמוקה, לא יכול היה לעמוד מנגד גם כשתם תפקידו.

שלמה שילוח, המנכ"ל של 'תואם סחר', ראה בהקמת המשרד באירופה מעשה בעתו. עיקר חשיבותו הייתה בריכוז מאמצי היצוא תחת קורת גג אחת, במתן אפשרות למפעלים חדשים או קטנים, יחסית, להשתלב באפיקי יצוא, ובמתן מענה למפעלים המבקשים לייצא לאירופה דווקא, ולא לארה"ב (שם היה משרד ותיק של תואם). המשרד באמסטרדם לא היה גדול. אהרון סבר שדי במזכירה אחת ובעובד אחד לשם התחלה. ומכיוון שמדובר בהקמת יחידה יש מאין, היו ידיו של אהרון מלאות עבודה.

שלוש שנים נפלאות עשו אהרון ורבקה באמסטרדם. הוא שכר בית בן שלוש קומות. בקומת החנייה הקים את המשרד כדי להיות קרוב לרבקה, הקומה העליונה בעלת שלושת חדרי השינה שימשה למגורים, ובקומת הביניים, שם היו הסלון, המטבח ופינת האוכל, התארחו האורחים. עשרות רבות מחברי נצר סרני וחברים אחרים סעדו אצלם ואף לנו. רבקה אירחה בביתם במאור פנים ובנדיבות לב. היא בישלה ממטעמיה ואפתה ממאפיה, עד שלאורחים לא היה חשק לעזוב. באחת השיחות עם שלמה שילוח אמר לו אהרון בנעימה ספק מבודחת ספק רצינית: "אותי תחליפו, אבל את רבקה לא תחליפו".

אחד האורחים היה מוישיק לין, שבא לאמסטרדם מפריז ביחד עם בת זוגו לבלות בעיר התעלות ימים אחדים. אהרון המתין להם בתחנת הרכבת והסיע אותם אל ביתו. אמו של מוישיק ואהרון נולדו באותו היום, וחגגו לא פעם במשותף, אבל באמסטרדם מוישיק גילה אהרון חדש, כזה שלא הזדמן לו להכיר. וכך הוא מספר על אותה חוויה:

"במשך רוב השנים הצעירות שלי כילד וכנער בנצר ראיתי באהרון אדם מאוד מאוד חשוב מדור המייסדים. בעיניי היו אלה אנשים כמעט מיתולוגיים בזכות היכולת הבלתי רגילה שלהם לשרוד את המלחמה ולהקים את הקיבוץ. אהרון הצטייר בעיניי כסמל של מצליחן. גם בסביבה שבאותם ימים דיברה פחות על כסף ידעתי להעריך את המפעל הגדול. חשתי גאווה עצומה כבן של נצר סרני כאשר בכל מקום שהגעתי אליו אמרו לי: 'אה, אתה מנצר, הקיבוץ של המשאיות'. ידעתי שהוא היה האחראי להצלחה הזאת, וזה נתן לי הרבה כבוד אליו. במידה רבה הכבוד הזה היה סוג של ריחוק. ידעתי שהוא שייך לשכבה של אנשים שאין לי שיג ושיח איתם. משהו שהוא למעלה, גבוה מעליי, מעין מנהל שמנהל את העולם הזה.

כשבגרת, אחד הקטעים הקשים בשבילי היו כשהתחלתי להשתתף באספות הכלליות של הקיבוץ. גיליתי שעם כל ההצלחה והעוצמה אהרון עורר לא מעט התנגדות בקרב הצעירים. הרבה פעמים ההתנגדות שלהם באספה עברה את גבולות הטעם הטוב. לא היה כבוד, ולפעמים עברו להשמצות אישיות. לא עצם הביקורת הפריעה לי, אלא הטון שהיה מאוד קיצוני ועלה על פסים אישיים.

אמנם גם לאהרון הייתה לשון חדה, ולא פעם פרובוקטיבית, אבל לי, כמי שהשתייך לחבורה הצעירה הזאת, הפריע מאוד שלא היה די כבוד. לי היה הרבה כבוד לעשייה שלו, ואילו אצל חלק מהצעירים הכבוד הלך לאיבוד.

כשבאנו להולנד, אהרון ורבקה אירחו אותנו בצורה בלתי רגילה. פינקו אותנו במטעמים ולקחו אותנו למקומות שונים בסוף השבוע. תחילה לעיירת דייגים וולנדאם, אחר כך לִדְלֶפְט, ולגבי כל מקום שהצענו אהרון אמר: 'אין בעיה' והסיע אותנו לשם, כשהקפה והאוכל על חשבוננו. רצינו לבקר בבורסת הפרחים באלסמיר. אהרון לקח יום חופשה מהעבודה והסיע אותנו לשם בעצמו. באמת הייתה זאת הכנסת אורחים בלתי רגילה.

מאז הביקור היחסי בינינו השתנו. הפכנו לידידים, למכרים ותיקים."

את הדברים הללו אמר מוישיק אחרי שאהרון נפטר. לזכרו אמר אותם, בנעימה מאוד מפויסת. בסוף דבריו קרא לצעירים להביט לאחור בהערכה ולגלות פייסנות והבנה. לא מעט מהאמפתיה הזו כלפי דור המייסדים נרקמה באותו ביקור באמסטרדם. מוישיק הצר על שלא ירד לעומקן של תופעות שראו בקיבוץ במרוצת השנים:

"...ככה זה, אדם שהוא אישיות עם נוכחות מאוד בולטת מקבל תגובות חיוביות קיצוניות יחד עם תגובות שליליות קיצוניות. מצד אחד זרי פרחים ומצד שני ביצים רקובות. הוא היה אישיות גדולה, שונה מהבינוניות הקיבוצית, אבל אנחנו חברה שלא יודעת לפרגן. לדעתי, ההיסטוריה תשפוט אותנו על שלא ידענו לפרגן לאנשים שייצרו ויצרו את הדברים הטובים, ואהרון הוא אחד מהם. הפער בין הדורות היה גדול. דור המייסדים לא ידע להכשיר את דור בניו. בנייהם של ותיקי גבעת ברנר עזבו, ועליהם היה מוטל להיות החוליה המקשרת. היום יש להביט לאחור בצורה מפויסת. גם כשנוכחים בשגיאות שנעשו, יש לזכור מאין הן באו, להיות יותר מפויסים, להשאיר יותר מקום להערכה ולכבוד לאלה שמגיע להם. ולאהרון היו ודאי פי כמה וכמה יותר הישגים מאשר טעויות. הוא זכאי להערכה."

ביקור בהולנד אצל סבא וסבתא

כשציפי הבת הבכורה הייתה פעוטה עדיין, היה אהרון יוצא אותה לטיול של שבת אחר-הצהריים בשדות המשק. הייתה זו שעת איכות בין האב הידען לבתו הסקרנית. על כל דא והא הייתה שואלת "מה זה?" ואהרון היה משיב באריכות.

פעם אחת ראתה ציפור מתה מוטלת על האדמה.

"מה זה?" שאלה הקטנה.

"זה קפוט", השיב לה אביה בתוך שהוא מניף את ידיו באוויר בתנועת הצלבה המסמנת 'סוף'. את המילה מהשורש מ'ו'ית' נמנע מלהשמיע. מי שראה את המוות לנגד עיניו, אינו ממחר להפגיש את בתו הפעוטה עם המושג הזה.

"מה זה 'קפוט'?", הקשתה הבת.

"קפוט זה לא שווה כלום", השיב.

כך יצא האב ידי חובתו, ונפש הבת, כך האמין, לא ניזוקה.

כשגדלה מעט הייתה ציפי ממתינה לאביה בשער הקיבוץ שיבוא במכוניתו ממקום שיצא אליו. לפעמים זכתה, ולפעמים לא זכתה. לפעמים הקדים לשוב, ולפעמים התאחר מאוד.

הזכייה הגדולה באמת הייתה טיול שלה אתו לחו"ל. כשסיימה את שירותה הצבאי, התלוותה אליו לאחת מנסיעותיו לאירופה. בשש ארצות ביקרו, ובכל אחת מהן היה לו עניין עסקי כלשהו – באנגליה הייתה תערוכה, בהולנד התגוררו כמה אנשי עסקים שהיה עמם בקשרי מסחר, בגרמניה הייתה חברה שסיפקה צירים לנגררים וכן הלאה. בעת שהיה הוא עסוק בענייניו, הייתה היא מסיירת במוזיאונים מקומיים. קודם לנסיעה קראה ציפי חומר רב אודות כל אחת מהארצות, ובכל מקום שהתארחו גילתה בקיאות מופלאה שהרשימה את מארחיהם. אהרון היה גאה בייאן זבון' שלו. בפולקלור הפולני היה יאן זבון המוציא והמביא. הוא נהג לעבור מבית לבית, לצלצל בפעמון שבידו וליידע את התושבים במה שהתחדש. אהרון כינה אותה בשם הזה עוד בילדותה. בארוחת ליל שבת, לאחר שסיימו לשתות את המרק, היה מספר על קורותיו באותו שבוע ולא מדלג על מספרים ונתונים. ציפי קלטה הכול וזכרה הכול. היא הייתה הייאן זבון' שלו, ונורית הייתה הבת הרגישה, הדואגת, זו שאבא כינה אותה בשם החיבה 'נוני'.

את שנותיו האחרונות הקדיש אהרון למשפחתו, ובעיקר לנכדיו. על תקופה זו בחייו אומרת נורית: "בעת ההיא, כשכל העשייה הייתה מאחוריו, המשפחה הייתה משמעותית להמשכיותו. היא הניצחון והפיצוי על האובדן בשואה, כשם שהיא התקומה מבחינת הקמת דורות המשך למשפחה מתחדשת."

שנים רבות התנהלו חיי המשפחה בצל פעילותו הציבורית. לא פשוט היה להיות דור שני לשואה בקיבוץ של שורדי שואה, תחת כנפיו של מי שהרגיש את משא כלכלת הקיבוץ רובץ כולו על כתפיו. השילוב בין כל אלה היה לעתים קשה ומכביד.

כשנולדו הנכדות – שתיים לציפי ושתיים לנורית – היה אהרון שקוע עדיין רובו ככולו בענייני המפעל, ומשרש מניהולו מילאו הנכדים את מצברי חייו. לעת זקנה מצאה לה אהבת הנתינה שלו אפיקים חדשים לזרום בהם – אפיקי הדור השלישי. בכל מוצאי שבת, כשכל הנכדים יצאו מבתם של סבא וסבתא, איש מהם לא יצא בידיים ריקות: לזה נתן לחמנייה, לזה שוקולד ולזה גבינה צהובה. הכול לפי העדפתם. ומי שלא חפץ אף באחד מאלה, קיבל מסבא קופסת שפרוטים. סיוון העדיפה את השפרוטים. לימים נסעה לפולין להתחקות אחר שורשי משפחתה, וכל שביקשה לאכול שם היה... שפרוטים, כמובן.

סיוון הייתה קשורה לסבא בכל נימי נפשה. אם בתקופת התיכון היה לה מורה לחיים, הרי בבגרותה היה לה "גלגל הצלה".

"אחרי שסבא עבר ניתוח לב קשה ולא חזר לעבודה, היה לי קשה לדמיין אותו לא עובד עוד במפעל. תמיד היה כל כך עסוק, ופתאום היה בבית, פנוי. אבל כל זה עבד לטובתי, כי במקום לבוא לסבא וסבתא פעם בשבוע, התחלתי לבוא יום יום. סבא ואני היינו יושבים ומדברים שעות, ואני בתור היפר-אקטיבית, שלא יכולה לשבת דקה אחת על הישבן, ובטח ובטח לא להקשיב למישהו מדבר, ישבתי אתו שעות בכל יום, לפעמים כל היום, אני שואלת שאלות וסבא עונה תשובות טבולות בסיפורים, בבדיחות, ובאמרות פולניות. הוא היה המורה הפרטי שלי.

כשיצאתי למסעות בעולם, חמושה בכל הידע שצברתי ממנו על מקומות ואנשים, לא שכחתי לרגע ש'מטעויות לומדים'. כשביפן עם היקוזה מסתבכים, וכשבלונדון נתקעים בלי פאונד בכיסים, מיד לסבא מצלצלים ועצה מקבלים... וכך לכל מקום שאני הולכת, ועם כל האנשים שאני פוגשת, ולכל הצרות שאני נכנסת (והן רבות), אני מנסה לחשוב מה סבא היה עושה, וזה תמיד עוזר."

קשר מיוחד במינו היה לאהרון עם נכדו אביתר, בנם הצעיר של ציפי ועוזי. אחרי ארבע נכדות נולד לו נכד ראשון – חוליה נכבדה בשרשרת הדורות שהובאו בבריתו של אברהם. התמזל מזלו של אביתר ונולד כשסבא אהרון כבר לא ניהל את המפעל. כך זכה שסבו ילווה את התפתחותו מלידה ועד בגרות. כבר הזכרנו שכישרויו הטכניים של אביתר עשו אותו ליאב הבית של סבא וסבתא. ממטרה שהתקלקלה בחצר ועד מתלה לתמונה שנפל מהקיר – כל התיקונים היו מופקדים בידי. כשמלאו לו י"ג שנים, היה סבא אהרון אסיר תודה לבורא עולם על שזכה לראות את נכדו הראשון מגיע למצוות. בברכה שבירך אותו סיפר על אותה בקשה שביקשו ממנו אביו וסבו קודם מותם: "הייה יהודי והייה אדם".

"כל חיי השתדלתי למלא בקשה זו. הייתי ועודני יהודי נאמן לעמו ולארצו, השתדלתי תמיד לעזור לזולת, להיות חבר טוב, נאמן ומסור, ונראה לי שלך, אביתר, זה יבוא ביתר קלות. אין לי ספק שתהיה נאמן בכל לבך לעמך ולארצך ותהיה א מענטש. יש לך התכונות האלה, ואני בטוח שתהיה גם אתה חבר נאמן ומסור, ותעזור תמיד לזולת."

וכמו כל הסבים הדואגים איחל גם אהרון לנכדו, שבעוד חמש שנים, כשיגיע יומו להתגייס לצבא, יתגשמו דברי הנחמה של הנביא ישעיה "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות", וישכון שלום בארץ. השלום שאהרון ייחל לו בושש עדיין מלבוא, אבל הוא זכה לראות את נכדו מתגייס לצבא ותורם למען המדינה שאותה כל כך אהב.

אילת, הנכדה הבכורה, זיכתה את אהרון בנינה ראשונה. נטע נישאה ועזבה את הקיבוץ. כשנה וחצי לאחר מותו נסעה עם משפחתה לארה"ב ללמוד באוניברסיטת פרינסטון, ודווקא שם, כשילדיה היו רחוקים מסבא וסבתא שלהם, תקפו אותה געגועים לסבא שלה שכבר לא היה בין החיים:

"...נסעתי רחוק לכמה שנים והדבר העצוב לי ביותר מכל הנסיעה הוא שלקחתי מהילדים שלי סבא וסבתא לכמה שנים. אני שבה ונוכרת בך כמעט מדי יום, בכל כך הרבה חוויות משותפות שעברנו יחד: במשחקים, בטיולים, בשיחות ובארוחות. היית סבא כמו שאני מאחלת לכל ילד: סבא שאוהב בלי גבול, שמלמד ומשקיע. סבא שרצים אליו ביום שבת בבוקר לשוק, סבא שבאים אליו עם תעודה מבית הספר, עם שאלה על מלחמת האזרחים בספרד, עם הזמנה למופע חלילית של נגן אחד

בתחילת דרכו, עם הצגה רשמית של החבר (בתחילת דרכו....) עם תוצאות בדיקת ההיריון... סבא של עצה טובה והקשבה. סבא של חוויה ושל אהבה. סבא שמבין, סבא שמקשיב, סבא שנותן וסבא שמשיב. ומעבר לכל מה שהשארית לנו, מעבר לכל הידע, הכריזמה, הנחישות, התעוזה, מעבר לכל הדברים ששיקפת ולכל הערכים שרצית להנחיל, מעבר לכל אלה תמיד היית ותמיד תישאר הסבא שאליו אתגעגע.

אחרי שפרש וכל עתותיו היו בידיו, נענה אהרון לכל בקשה של המשפחה להתראיין. לפעמים רק רשמו, ולפעמים גם צילמו. בעיקר ביקשו שיספר על עברו, "על מה שהיה". באחד הראיונות פונה נורית אל רבקה בשאלות, אבל רבקה ממעטת לדבר. אהרון משלים את מה שהחסירה. נורית מבקשת מאמה לשוב ולספר על הספרון שבמגרה בחדר השינה. אהרון קם, יוצא לרגע וחוזר עם ספרון קטן בידו. אולי 3X4 ס"מ כל גודלו. כריכתו עשויה פיסות בד תפורות בדמות דגל ישראל. רבקה היא שתפרה וגם כתבה. בדף הראשון רשמה בכתב ידה היפהפה "אם תרצו אין זו אגדה", ומתחת לזה ציירה ציור בהמשכים: מימין אדם מאחורי סורג, באמצע אנייה מפליגה בלב ים, ומשמאל נוף ארץ-ישראל. זה ספר השירים שהכינה לאהרון ליום הולדתו ה-21 כשהיו עדיין על אדמת גרמניה. אהרון מחזיק בספר ומספר את קורותיהם. פתאום החלה רבקה לשיר: "בחשאי ספינה גוששת". סיוון הנכדה ניגשת לסבתה ומחבקת אותה בחום. בכלל, מאז גדלו הנכדות והנכדים זכה אהרון לחגיגות יום הולדת מגוונות ולברכות מלבבות גם מהם, לא רק מהבנות. הם כתבו מילים של טעם עם ניחוח של פעם, והוא התמוגג בדרכו שלו. כך למשל, ליום הולדתו ה-74 כתבו לו הנכדים הסרבים:

"אחרי שבעים וארבע שנים, בהן עזרת בגידול נכדים, שלפעמים 'רק לסבתא רוצים', שנים בהן הבטחת לתת את הירח אם את האצבע נפסיק למצוץ, ובין הריבים של הנכדות תמיד דאגת לחצוץ, שהקשבת ויעצת וסיפרת סיפורי חיים תמיד בזמן הנכון ובמקום המתאים, שידעת לעזור בלי שהתבקשת, ולעזוב בלי שנדרשת, סבא בלי יותר מדי מלל ודיבור מיותר, והעיקר, כמו שסבתא אומרת, שתהיה מאושר, שיהיה לך מזל טוב עד מאה ועשרים, המון בריאות ואריכות ימים."

וגם אם לפעמים הרגיש קצת נבוך מהחגיגות שחגגו לו, בסתר לבו ודאי ריחם נחת.

שלוש שנים נעדרו אהרון ורבקה מהקיבוץ, ובמשך הזמן הזה חלו בו שינויים דרמטיים. 'הדף הירוק' התמלא בהשמצות הדדיות, כאלה שאהרון לא היה מורגל אליהן. אהרון קרא את הדברים, ולא יכול היה להבליג. הוא שלח מכתבי תגובה תחת הכותרת 'הדף הצהוב'. קשה היה לו להתנתק. איש אמנם לא צלצל אליו להתייעץ אתו בנושא כזה או אחר הקשור במפעלים, אבל מה שהתרחש בהם הטריד את מנוחתו. בסתיו 1988 נקרא לשוב הביתה, כי הבית בצרות. כששב לקיבוץ מצא שהשתנו בו סדרי בראשית. מה שהחל עוד בזמנו בטפטופים דלילים הפך לסופת ברד. קראו לו לעזור בשיקום ההריסות. אהרון סירב לשוב ולנהל – לא את המפעל ולא את הקיבוץ. הוא הסתפק בתפקיד המזכיר הכלכלי, והתנה את קבלתו באישור של רוב הציבור. משהושג האישור, הוטל עליו להיות אחראי באופן ישיר על המפעלים ובשלב הראשון לאתר אפשרויות להכנסה נוספת. רני נבחר למנהל המפעל, והביאו את שייקה גביש לעמוד בראש מועצת המנהלים.

”אבל יש לכם את בעיה, מה אתם צריכים אותי?” אמר לרני כשהוזמן לתפקיד.

”אין נביא בעירו”, השיב לו רני.

וגם אילו היה, ספק אם אהרון היה שב להתנבא. הוא היה כבר בן שישים וחמש, וביקש לעצמו מעט שלושה. אך השלושה הייתה ממנו והלאה. מצב מפעל המתכת היה בכי רע, ובעקבותיו גם מצב המשק כולו. זמן קצר לפני שיצא להולנד נפגש באנגליה בנושא חדש שביקש להכניס – הובלת אשפה במכולות, ובגרמניה היו לו מגעים למכירת מכולות לכמה לקוחות. השוק היה חלש מאוד, בעולם הצטבר עודף של מוצרים, ומתחרים שקמו העסיקו עובדים זמניים בשכר מינימום. ואף על פי כן השיג כמה הזמנות שהיה בהן כדי לספק תעסוקה לשנה. בכל מה שהתחולל אחר כך אהרון כבר לא היה מעורב, ועתה, משנקרא לשוב, נרתם להציל את המפעל. בעזרתו של משה מכלים, שהיה עדיין המהנדס הראשי, הוא גם הצליח, אבל ההצלחה הייתה מוגבלת. דברים רבים השתנו, וקשה היה להחזיר את הגלגל לאחור. רק משה מכלים לא השתנה. בעיני אהרון הוא היה קרן השפע. שפע רעיונותיו ונאמנותו הבלתי מסויגת נותרו כשם שהיו.

משה מכלים גויס למפעל בסוף שנות החמישים, כשהמפעל היה עדיין מסגרייה. אביו, יהודי דתי, איש הפועל המזרחי, עבד במשרד הביטחון, וממנו שמע אהרון אודות בנו המוצלח, שהיה קצין גבוה בצה"ל וסיים זה עתה את הפקולטה להנדסת מכונות בטכניון. אהרון החליט לגייס אותו למפעל בסטטוס של מהנדס שכיר, ומאז השלימו השניים זה את זה ועברו ברעות ובהבנה. משה מכלים פיתח את רוב מוצרי התעבורה הלא מוטוריים, ובהם גם מוביל הטנקים, ואהרון הוקיר את יכולותיו ואת כישרונו. ביחד חצו חלקי תבל – מאירן למדגסקר, מלאגוס לטורונטו, מחבש לקוריאא – והפכו חלומות למציאות. ביחד חוו הצלחות, התמודדו עם כישלונות ועשו את הקשיים למנוף של הפקת לקחים בונה.

אהרון שמח לשוב ולעבוד אתו. בשנה האחרונה, משהחלו גלי העלייה מברית המועצות, החליטו להיכנס לתחום הבנייה המתועשת, ונראה היה שעולים על פסים של התחדשות. בתוך זמן קצר נבנה קו ייצור, ובניצוחו של משה ייצרו בו שני בתים ליום. אבל ב־1991 נפטר משה מסרטן, ואהרון לא ידע את נפשו מצער. בהספד שספד לו קשר לו כתרים של גבורה, של כישרון ושל אחריות, ובין שאר הדברים אמר: "יכולת להתמודד עם אלפי טונות של פלדה, עם רעיונות, היה בכך הכוח להתגאות בהישגים וגם להתמודד עם קשיים... אבל כוח הרצון האדיר שלך לא עמד לך בהתמודדות עם המחלה האיומה שתקפה אותך, למרות שהאמנת שתוכל לה."

אחרי מותו של משה מכלים נבחר ציון כהן, חתנו של אהרון, למלא את מקומו. אהרון המשיך במאמציו להציל את המפעל. שלא כמו בעבר, כמה מהלקוחות הגדולים, ובהם התעשייה האווירית, לא עמדו בהתחייבויותיהם. מסורבי תשלום הלכו ורבו, והמצב במשק היה מסובך. אהרון כאב את החובות שהצטברו, והחובות היו כבדים מאוד. הוא אכל לעצמו את הלב, והלב הגיב בהתקף. שמונה שנים אחרי ששב מהולנד אושפז במצב קשה.

ב־3 בספטמבר 1996, בעת ששכב בבית החולים, התקבלה החלטה במועצת המנהלים למכור את מפעל המתכת בנצר סרני. ארבעה ימים לאחר מכן אושרה ההחלטה באספת הקיבוץ. אריה שחר, שנקרא להחליף את ישעיהו גביש, שכנע ארבעים מחברי האספה שאין מזה מנוס. רק שמונה התנגדו. כולם עובדי המפעל.

בין השנים 2000-2005 אהרון עבד בעיתון "מעריב" והיה אחד מחברי הדירקטוריון. גם כאן תרם תרומה נכבדה מניסיונו ומחכמתו. "מבין עשרים ושישה חברי הדירקטוריון היה אהרון הבולט שבהם." כך העיד עליו יעקב נמרודי. כל אותן שנים התרחשו בקיבוץ שינויים רבים. לא כולם היו לרוחו, רובם לא היו, אבל זו הייתה כבר שעתם של הצעירים. דעתו של אהרון נרשמה, ספק אם נחשבה. "צריך להתאים את עצמך ליכולת" נהג לומר, ולמרות יכולתו המוגבלת היה נכון להמשיך ולתרום.

בדצמבר 2004 מלאו לו שמונים שנה. המשפחה הכינה לכבודו מסיבה גדולה עם נאומים וברכות. אהרון הודה למשפחתו, למארגנים ולכל המברכים והעיד על עצמו שכלל אינו מרגיש גיבור, אף שהגיע ל"גבורות". ואם קבעו חכמינו שבן שמונים לגבורות, ודאי התכוונו שמי שחי כל כך הרבה שנים הוא גיבור. הסבר אחר אפשרי: אולי מאגר כה גדול של ניסיון חיים הוא הגבורה. כך או כך הוא וחבריו בני גילו, שרידים אחרונים למיליונים שהוכחדו, זכו לבנות בית בארץ הזאת, יישוב פורח שבו הקימו משפחות, גידלו ילדים ונכדים בתוך גנים ודשאים – מה עוד מבקש לו אדם?

בינואר 2005 מלאו שישים שנה לשחרור מהמחנות. לא ייאמן, שישים שנה חלפו מאז, והכול כמו היה אתמול. כך זה בחיים, מעגלים נפתחים ומעגלים נסגרים, ואלה הנסגרים מחזירים אל נקודת ההתחלה. במבט לאחור, האם החלומות שחלם עם הקמת הקיבוץ התגשמו? נשאל. אהרון השיב במשפט קצר: "החלומות לא התגשמו", אבל מיד הוסיף לזה הסבר של בעל ניסיון: "אך מעטים החלומות שמתגשמים אצל כל החולמים". החלום היה להקים יישוב של שרידי השואה, אסירי מחנות הריכוז, שרעבו ביחד, עונו והושפלו. יישוב הבנוי על חברות, על אחריות משותפת, על דאגה לחבר ועל ערבות הדדית. השינויים בתנועה הקיבוצית, שהם תוצאה של תמורות בעולם שאחרי נפילת חומת ברלין, עולם שבו הסוציאליזם יצא לגמרי מהאופנה, היו, כנראה, בלתי נמנעים. "האופנה החדשה ושמה הפרטה, הפרטה ושוב הפרטה הגיעה גם אלינו." אז מה עוד מבקש לו אדם? אדם מבקש שלא לשכוח את החברות ואת הדאגה לחבר. "אסור שרק החשבון הכלכלי יהיה הקובע."

כשהוחמר מצבו, ביקש אהרון מסיוון נכדתו לשוב ארצה. הוא רצה שכל אהוביו יהיו לידו, בטווח גאוגרפי קצר. סיוון כבר לא ילדה. זה מכבר מלאו לה עשרים וחמש שנים ויש לה חיים משלה. ועם זאת היא שבה ומתמסרת בכל מאודה לטיפול באהרון ולעזרה לרבקה. אשרי האיש שזכה בערוב ימיו לסעד שכזה. כמה אהבה, כמה מסירות, כמה הבנה – אהרון היה, כנראה, ראוי לזה.

אסיה נינתו הקטנה אוהבת לשחק במשקפיים של 'סבא' אנו'. סבא 'אנו' אינו כועס. אדרבא, שתשחק לה הקטנה במשקפיו. מה שהוא ראה מבעדן, היא הרי לא רואה. עולמה שלה רצוף חוויות טובות, רק טובות. הדור הרביעי במשפחה מספק לו לאהרון הרבה שמחה, ושמחה היא ערובה לאריכות ימים. בחודשים האחרונים היה זה אהרון שהכין את האוכל לבני המשפחה שהתאספו, כרגיל, בכל מוצאי שבת בביתם של סבא וסבתא. מאז שבה סיוון, עשו שניהם ביחד במלאכת ההכנות. בליל שבת נהגו להתארח אצל נורית. אהרון היה מצטייד תמיד באיזה ממתק או שוקולד בשביל גיל "שיזכור שיש לו סבא".

ביולי 2006 השתתף אהרון בתערוכת סיום מסלול הלימודים של מורן במכללת שנקר. הוא אהב להתלוות לנכדיו בטקסי סיום הלימודים שלהם, וכך נהג גם הפעם. זה היה מקור לא אכזב לנחת רוח. פרויקט הגמר של מורן בלימודי העיצוב נקרא 'זיכרונות', ואהרון גילה בו עניין רב. בעיקרון, הוא לא נמנה עם אלה המתרפקים התרפקות נוסטלגית על עברם. כל ימיו הביט קדימה אל עבר העתיד, ובו שם את מבטחו. פרויקט הסיום של מורן, אף שנשא את השם 'זיכרונות', סימל בעיניו את החוליה המקשרת בין העבר לעתיד המוצאת את ביטויה בעשייה וביצירתיות עמלנית.

אהרון ראה עצמו אדם יוצר, ופאר היצירה שלו היה בעיניו קיבוצו נצר סרני. במלאת ארבעים שנה לעלייה לחוות שפון, העיד על עצמו ואמר:

"גדלתי בבית שבו נאלצתי לפרנס את עצמי כבר מגיל ארבע עשרה, ועל בשרי למדתי מילדות ערכם של פרנסה, חיסכון, ושמירת ערך-העמל. דומני כי ערכים אלה תאמו לא מעט לבניית אותה יצירה נפלאה שהיא נצר-סרני, להפיכת יישוב הספר שהוקם לפני ארבעים שנה מול עמדות הלגיון הירדני ברמלה לבית קיבוצי מפואר."

עם הרצפלד
מודדים את שיכון ה"בקעה"

השכם בבוקר אותו יום ראשון של חודש מרץ 2007 הזעיקה רבקה את השכנים. היא קמה משנתה, ניסתה להעיר את אהרון, ואהרון לא התעורר. כשהתבררה הסיבה רבקה לא בכתה. באושוויץ למדה לכלוא את דמעותיה. סבא קלמן, סבו של אהרון, מת אף הוא מיתת נשיקה. הוא המתין לאהרון נכדו שישוב מהעבודה אל חדרם בגטו, ומיד כשראה אותו נכנס, הסב את ראשו ומת. בן שמונים וארבע היה סבא קלמן במותו, ואהרון בן שמונים ושלוש. מה הספיק סבא קלמן בחייו? בהשוואה לאהרון – לא הרבה. קציר הישגיו של אהרון יכול היה למלא עגלות רבות.

אהרון לא מיהר לסכם את חייו, היו לו עוד תכניות באמתחתו. אבל בנאום התודה באותה מסיבת גבורות שערכו הבנות לכבודו, אמר כמה מילים של סיכום. לא מפיו אמר, אלא מפי גיבור הספר האהוב עליו:

"בספר הראשון שקראתי בעברית, 'מעגלות' של מלץ מעין חרוד, בהיותי שבוי ברפיח אחרי השבת השחורה, קראתי ביקורת נוקבת על הקיבוץ. אולם בסוף עומד הסופר על גבעה ומסתכל על העמק הירוק והפורח ואומר: 'בכל זאת היה כדאי'."

אילו קרא אהרון ספר זה, שנכתב באהבה כה גדולה לזכרו, אולי היה מסכם אף הוא ואומר: ובכל זאת היה כדאי.

אהרון בעיה הלך לעולמו בכ"א באדר תשס"ז (11.3.2007)
והובא למנוחות בכ"ב באדר תשס"ז (12.3.2007)
בבית הקברות של קיבוצו נצר סרני, הקיבוץ שכה אהב.
יהי זכרו ברוך.

אבא עם הבנות

סבא,

אני חושבת לעצמי, מה מכל הזיכרונות המתוקים ממך ראוי להיאמר על הקבר. איזה פן מתוך כל קשת האישיות שלך אני רוצה להדגיש. את הסבא החם והאהוב, שדאג תמיד ולפני הכול למשפחה, את הסבא המנהל הגדול, אשר היווה מודל להערצה, את הסבא המשכיל, המתעניין, שתמיד מחזיק ביד ספר חדש ובכל שבת בערב מעביר לי מאמרים לקריאה, או את הסבא הפרטי שלי, שהיה קרוב ויקר כל כך, אהוב וקשוב, תומך ורגיש, חם וחכם. יש מי שהכיר את אהרון בציה המנהל, ויספר פה על הכריזמה, היזמות, ההנהגה, עמוד האש לפני המחנה. אחרים הכירו את אהרון החבר הנאמן, הנדיב, שזוכר להגיד מילה טובה ונמצא תמיד בעת צרה. לסבתא היית תמיד בעל מסור, דואג ונאמן, ובשנים האחרונות הפכת להיות לה האוזניים, העיניים והפה. אבל עבורי, סבא, היית שילוב מנצח של חכמה, תבונה ודאגת אין קץ, תמיכה, גאווה וחום.

אני עומדת פה וכל כך מצטערת שלא יצא לי לראות אותך רק עוד פעם אחת, לספר לך את כל זה, את כל האהבה שלי אליך, כמה היית חשוב בחיי וכמה תחסר לי; כמה אני אתגעגע, וכמה אני שמחה שזכית לראות עוד את עומר הקטן שלי, ולהחזיק גיין בידיים.

לא הספקתי להיפרד ממך, סבא. לא הספקתי להגיד שלום אחרון. לא הספקתי לקבל עוד חיבוק אחרון של פרידה. לא הספקתי הרבה דברים, סבא, אבל הספקתי להכיר אותך וללמוד לאהוב אותך. הספקתי וזכיתי לחיות לידך ולקבל מהחום, מהאהבה, מהתבונה, התמיכה, הרגישות והעצה שלך. הספקתי לראות אותך ביום חתונתי וביום הולדתו של בני. אתה לא האמנת שתספיק, אבל הספקת.

אני יודעת, סבא, שחששת מפני ימים שבהם תיאלץ להסתמך עלינו לעת זקנה, ופחדת להיות לנטל. אולי בגלל זה בחרת להיפרד בחטף, יש שיאמרו: מות צדיקים. סבא שלנו, לא יכולת לבקש לעצמך סוף רך ונעים מזה, אם כי מוקדם מהצפוי. מוקף במשפחה גדולה ואוהבת שהקמת: בנות, חתנים, נכדים ושני נינים, ליד סבתא נפרדת מאתנו בשקט, בעצם בלי להגיד שלום, בלי דרמה, בלי דמעות, בנשיקה רכה באמצע הלילה.

אם יש גן עדן איפה שהוא, אני בטוחה שאתה נמצא בו עכשיו, מביט מלמעלה ומתגעגע. אוהבת תמיד,

נטע

סבא שלי,

שרולקה, בן הדוד מארגנטינה, כתב לי היום, שהוא קיבל את הבשורה המרה, ושעכשיו, אם אצטרך עצה ממך, אני יכולה לפנות אליו, והוא יהיה סבא שלי כשאני אצטרך.

סול כ"ץ מארה"ב, חבר ותיק של סבא, שמכיר אותו מאז שעשו עסקים ביחד בימי המפעל, כתב לי:

He was a remarkable, wonderful gifted man. I loved him like a brother. It was a privilege to know Aaron.

וגם לי הייתה הזכות להכיר את סבא ולהיות חלק מהחיים שלו, והוא חלק מהחיים שלי.

סבא שלי, מורה הדרך שלי, אתה היית גלגל ההצלה שלי.

לא רק שהיית סבא אוהב ותומך, היית לי גם ידיד נפש אמיתי.

היה בינינו קשר חזק ומיוחד, שהתחזק במיוחד כשנשרתי מבית הספר, ובמקום ללכת לבית הספר הייתי באה אליך, ותמיד מצאתי פינה חמה, תומכת ואוהבת אצלך ואצל סבתא.

אהבתי כל כך לשבת, להקשיב וללמוד מהסיפורים שסיפרת ומחכמת החיים שלך. למדתי כל כך הרבה ממך. תמיד אמרת לי לחשוב מהראש, ולא מהבטן.

סבא, אתה מילאת את התפקיד הראשי בעיצוב האישיות שלי, ואתה עדיין – כי כל צעד שאצעד בחיים, אתה תצעד אותו ביחד אתי, לעולמים.

סבא, נוח בשלום על משכבך ואל תדאג לסבתא. אתה הרי יודע שהיא בידיים טובות. אנחנו, כל המשפחה, שומרים עליה וממשיכים קדימה.

נוח לך, סבא. אתה תהיה אתי בלב, ואני אוהבת אותך כל כך.

שלך,

סיון

אהרונצ'יק ידידי וחברי הטוב,

לא ציפיתי ולא חשבתי שיהיה עליי לומר היום מילים ליד קברך הרענן. הפתעת אותנו, את כל ידידיך וחבריך, בהסתלקותך בטרם עת.

במשך למעלה משישים שנה זכיתי להיות שרוי עמך בחברות ובידידות אמת, לחיות ולעבוד ולהקים אתך ועם חברינו לדרך קיבוץ לתפארת, בידיעה שיש על מי לסמוך ובהכרה שכך נוכל להתגבר על הקשיים שבדרך.

היה לנו – לשנינו ולחברים שעמנו – אותו חזון כשהכרנו לפני כשישים ושתיים שנים בברגן-בלזן. הבטחנו להגשים את חלומנו לאחר השואה הנוראה, בה איבדנו את יקירינו, משפחותינו, ביתנו וכל רכושנו. בטחנו בכוחנו והאמנו כי נוכל למשימה הזו.

לפני כשלוש שנים, בהגיעך לגבורות, איחלתי לך בשם נעמי ובשמי: "עוד הרבה שנים בריאות ביחד עם רעייתך רבקה. שיהיו לך הכוחות הפיזיים והנפשיים להמשיך להתווכח בלהט ולהיות מעורב בעשייה בחיי המשפחה והקהילה, ושעוד הרבה שנים ניהנה מעצותיך החכמות והקונסטרוקטיביות".

מעט מדי זמן נשארתי בינינו אחרי ברכתי זו. רק שלוש שנים ורבע... צר לנו מאוד על שנלקחת מאתנו בטרם עת, בטרם השלמנו את משימתנו – ביסוס השינויים בקיבוץ המתחדש לטובת בנינו ונכדינו אחרינו.

אהרונצ'יק ידידי וחברי הטוב, היישוב הזה שהוקם על ידי כמה עשרות חברים, שרובם נחים לצדך כעת, וחלקם, ייבדלו לחיים ארוכים, עומדים סביב קברך הרענן, ואני ביניהם, חולקים לך כבוד אחרון ומצדיעים לך על שהיית אחד המובילים, אחד המנצחים הגדולים על העשייה האמיתית. אמנם קטן-קומה ברא אותך האל, אך עם ראש גדול, מנהיג גדול, עם מוח אנאליטי וראיית הנולד, חכם, בעל חזון, תבונה ותעוזה מעבר למידות אנוש רגילות.

... היישוב הזה חב לך חוב עצום, באשר היית אחד הבנאים הגדולים שלו, וביחד, תחת הנהגתך, יצרנו את היש מאין, תרתי משמע.

לרבקה, לבנות, לחתנים, לנכדים, לנינים ולכל המשפחה – היו גאים בבעל ובאב הטוב, הדואג והמסור. הוא יחסר לכם ולכולנו.

שמחה אפלבוים

אהרון,

קשה להאמין, קשה לתפוס, שאהרון איננו בין החיים.

אהרון האיש, אהרון האדם, אהרון איננו.

זה פשוט לא נתפס, לא יאומן.

אהרון כחבר אשר תמיד ידע

להושיט עזרה לזולת ביד חמה.

אהרון החשב במלוא מובן המילה.

אהרון שתמיד נמצא בחברה במרכז העניינים,

האיש שבמשך השנים הוביל במשק את הכלכלה

ביצירתיות מסחרית וביוזמה ברוכה,

בהרבה הרבה תבונה.

את המסגרייה הפך למפעל,

מובילי טנקים, מטבחי שדה אשר שווקו לפרס

ולעוד הרבה מדינות אחרות,

טרלרים ענקיים שנראו בכבישי הארץ,

ובחברה הורגשה רווחה.

משק פורח ומשגשג.

קבוצת נצר סרני בארצנו על המפה.

יהיה זכרך ברוך.

זיוה ריינפלד

קטעים מדברים לזכרו של אהרון בציה ז"ל שכתב בן הדוד, עמנואל בציא:

כשאני נזכר באהרון ז"ל, שאיננו אתנו, ניצבים לנגד עיניי גם משפחתו הקרובה, עצם מעצמי, אביו ר' זישיא דודי ואמו ז"ל, ד' ינקום דמם, שניספו בשואה.

אהרון היה איש שיחה, אך לא דיבר על התלאות שפקדו אותו בימי השואה ומלחמת העולם השנייה וגם לא הזדמן לדבר איתו על כך. ואף על פי כן היה תמיד פתוח לשיחה כמעט על כל נושא, לאומי, סוציאלי או אחר, וכשנפגשנו יחד היו הדברים קולחים בנעימות, ולרוב מקוצר זמן נאלצנו להשאיר שאלות רבות לבירור לפגישה הבאה. עם אהרון אפשר היה גם להתווכח על נושאים שונים ולהסכים שלא להסכים, כדברי מאמר חז"ל: "כשם שפרצופיהם שונים, כך דעותיהם שונות". אולם הידידות והאחוה התמידו גם כשהדעות היו לעתים חלוקות.

...קשה לתאר את נחת הרוח שהתחוללה בנו כשנודע לאבי, הדוד פישל ז"ל, כי אהרון בחיים. השמחה היתה רבה ממש כמו שאחי יוסף הודיעו לאביהם, יעקב אבינו, כי יוסף חי. וכשהגיע אהרון ארצה, תחילה לקבוץ אפיקים ואחר כך לנצר סרני, נהג אבא ז"ל לבקר אותו ואת רבקה אשתו והבנות לעתים קרובות מאד.

...אהרון התחבב עלינו ואהבנו אותו לא רק משום היותו קרוב כאח, אלא גם בשל הליכותיו - איש שיחה עניו וצנוע, בעל מידות תרומיות, שמח בחלקו, טוב לב ורוחש כבוד לזולת. שמחנו להיות בקרבתו והתגעגענו להיפגש אתו בכל עת ובכל שמחה משפחתית שלנו או שלו, לשהות בצוותא ולחוות יחד את הנעשה והנשמע. הוא שפע חיבה וסובלנות לגבי כל אדם, ואף ידע לכבד את מסורת ישראל כיאה וכיאות, כפי שראה ולמד בבית אביו.

אהרון יישאר בעינינו כאיש מיוחד, חבר מסור ונאמן בעל אופקים ואמונה, שלמרות תלאות השואה ומלחמת העולם השנייה שעברו עליו, התחזק ברוחו והיה למופת באהבת האדם, החיים והעבודה, עניו ותמים.

זכרו לא ימוש מאתנו לעד.

חבל על דאבדין ולא משתכחין!

מה היה אהרון בציה עבורי

אהרון בציה היה עבורי במידה רבה "דוד" שלא היה לי. היה לי יחס מיוחד אליו והרגשתי עד כמה הוא ורבקה אוהבים את הוריי, את אחי ואותי. אהרון תמיד קיבל את פניי במאור פנים, בלבביות, בשמחה ובחום. גם כשנפגשנו וגם כששוחחנו בטלפון, תמיד העלה חיוך על שפתיי. אהבתי את אהרון, הערכתיו וכיבדתי אותו. הרגשתי קרבה רבה אליו ואל רבקה ואהבתי מאוד לבקר בביתם.

נצר סרני היה לי בית שני. חופשות קיץ רבות ביליתי אצל אהרון ורבקה ועם הבנות ציפי ונורית. כאן למדתי לרכוב על אופניים בשבילי המשק – רכיבה שנאסרה עליי בעיר... זכורים לי עדיין היטב בית הילדים בבית אלנבי והסיפורים של רבקה על "ילדי החוץ" שהייתה אחראית עליהם...

השיחות שניהלנו בצל עץ הפקאן הגדול...
הוויכוחים הפוליטיים בין אבא שלי לאהרון...
הטיולים לעת ערב במשק ורבקה הכועסת ש"שוב לא כיבו את האור בחדר האוכל" והולכת אתי לכבות את האור...

את ליל הסדר, החג האהוב עליי, שחגגנו תמיד יחד עם משפחת בציה, בדרך כלל בקיבוץ, ושנים אחדות בביתנו ברמת גן, וההתרגשות שאחזה בי לאחר שתם הסדר, השולחנות פונו, הכיסאות הוזזו, וחדר האוכל היה מוכן ומזומן לריקודים...

את חג השבועות בנצר סרני שבמרכזו טקס הבאת הביכורים...
רבקה ואהרון זכרו תמיד את יום הולדתי, ואיך נשאו אותי על כפיים כשנולדתי. לא היה יום הולדת אחד בימי חיי שלא התקשרו במיוחד לברך אותי – גם כששהו בהולנד וגם כשהיו בחופשה בטבריה – מכל מקום בארץ ובעולם היו מתקשרים ומברכים.

בשנה שעברה שוחחתי עם אהרון שיחה ארוכה בטלפון, מספר ימים לפני יום הולדתי שחל ב-15 במרץ. הוא הבטיח שיתקשר אליי בעוד כמה ימים לברך אותי ליום הולדתי, אבל הפעם זאת הייתה הפעם היחידה שהוא כבר לא התקשר...

יוכי רייץ (אולבסקי)

על אהרון בציה

אהרון עשה גדולות ונצורות למען הקיבוץ, והליכתו מאיתנו אכן הייתה כהתמוטטות המוט המרכזי של האוהל בשביל רבים. על כך יש אנשים רבים שיעידו. אני מבקש להוסיף כאן על אהרון השכן, אהרון האדם, אהרון השומר ותומך את אשתו רבקה, שתיבדל לחיים ארוכים, אהרון המדריך את נכדתו לפני נסיעה לחו"ל, דברים שלהם הייתי עד בשנותיו האחרונות, מנקודת השקפתי כשכן, כאשר לא היה כבר מנהל המפעל, כאשר השקיף על החיים מנקודת מבט חדשה, לא רק כבונה חזון להגשמה בעתיד, אלא גם כמביט מן העתיד לאחור וצופה בפעולותיו והשפעתן, באכזבות ובהצלחות, בחלומות ובהגשמתם. בנקל אפשר להתגעגע אל האיש הזה, שישב כאן במרפסת, חייכן, קשוב, מדריך, מסביר. גם כאשר היה מדבר אל בני שיחו מקרוב, היה קולו רועם, ודבריו מרתקים את כל הנוכחים בסביבתו, משל היה הוא מעביר אצבע על עמוד השדרה של הדברים, מאיר ומחייה אותם. כך זכיתי להכירו, כפי שלא הכרתי בעבר, ואולי כפי שמעט אנשים סביבו הכירוהו, כי נדמה לי שלגבי רובנו הוא היה קצת יותר "מוסד", המנהיג והמנהל שעל פיו יישק דבר...

כן, לרבים הוא היה כמו כוכב הצפון, ואילו אני זכיתי להכיר צד קצת שונה: זה שמרגיע ומסביר ונותן לאחרים נושאים ורעיונות, דרכי התמודדות ודעות, ושהיה מוכן לתת מעצמו ברצון, בסבלנות, בחיוך ובשמחה. לא רבים מבני דורי, או מן הסובבים והנוכחים שלא היו חלק מן הקבוצה הזאת, שחוכרה לה בחישולי הזוועות והתקווה להיחלצות, הכירו את הצד הזה, כך נדמה לי. לא הייתי מתנגד כלל לצאת עכשיו למרפסת ולדבר איתו, או סתם לשמוע אותו.

ואני שמעתי דברים נוספים, רק מתוך עדות שמיעה, דרך הקיר הדק המפריד לכאורה בין הבתים. ולא הייתי מעלה אותם על הכתב כלל, אלמלא ההערכה העמוקה ביותר לדברים אלו, ותחושת החובה והרצון להעלות על נס דברים שהם מעוררי כבוד והערצה לגדולתו של האדם, למידת מסירותו, לנתינת העצמית שבהיחבא. שמעתי איך היה מסביר בכל בוקר, לפני עלות השחר, את כל פרטי יומן החדשות, את כל מה שקורה, ולמה ואיך זה קורה, הסברים מופלאים שהיו באים מפיו, ולו רק כדי לתקוע טריז בין זיכרונותיה המאיימים להתפרץ של רעייתו מן הזוועות שתקפו אותה, ולמען שחרר אותה מצללי העבר אל חיי היום הזה ואל העתיד, כמו היה שולה אותה בכל בוקר מחדש מעולם של רוע בלתי נתפס ונורא, שאין דומה לו בהיסטוריה האנושית, ומניחה בבטחה על קרקע בהירה ואנושית, שלווה ובטוחה, הגיונית ומפורשת היטב, אותה ואת עצמו, ואת חבריו, וכך גם ניהל את קיבוצו מחוסר לשפע, מהשפלה לגאווה, זה היה האיש וזה פועלו.

דב לסלרוט

אהרון בציה ז"ל - איש ציבור וחבר אישי

"כבר בתחילת דרכנו הבנו שללא יוזמה עצמית לא נפרוץ קדימה. והרי אנו, יוצאי השואה, ידענו כמה נחוצים יוזמה ואלתור לשם הישרדות" - כתב אהרון ברשימה "50 שנות התפתחות כלכלית של נצר-סרני". גם אם מודעים לכך שדבריו ברשימתו זו, המשתרעת על יובל שנים, מבטאת את עמדותיו הסובייקטיביות, נראה שעשויים הם לזכות בהסכמה כללית.

בחברתנו הקיבוצית מקובל היה להדגיש שכל הצלחה היא פרי של כלל החברים בשל הנסיבות המיוחדות של חיינו, אולם במבט לאחור על התקופה ההיא, ראוי לציין את אותם החברים המעטים שאחזו בהגה ההנהגה הכלכלית, ובכללם אהרון "הראשון בין השווים". התבססותו כ"משקיסט" כמעט מראשית דרכו, לאחר שלא יכול היה להגשים את רצונו "לעבוד בשדה", תנאי הזמן המיוחדים בעת ייסודו של נצר, הציבו אותו במקום הראוי לו. רווחיותו של "מפעל המתכת נצר-סרני" כמקור כלכלי ראשוני לאורך שנים רבות עומדת ללא עוררין.

כחברים שהצטרפו לנצר רק עם הפילוג בגבעת-ברנר לא חוינו את תקופת הראשונות של קיבוץ נצר, כשהרכבם האישי המיוחד של חבריה הכתיב במידה רבה את סדרי החיים וביטא את רצונם העז להוכיח את כוחם ויכולתם לבנות קיבוץ, מציאות שאהרון האיר אותה היטב. עם הגיענו לכאן הכרנו את אהרון בין החברים הפעילים הבולטים והמרכזיים, היכרות "שגרתית" בימים שכולם הכירו את כולם, בניגוד למצב העכשווי. בהיותנו רחוקים מתחום פעילותו, ובמיוחד בשלב בו הוא הקדיש את רוב זמנו ומרצו למפעל המתכת המתפתח.

אהרון היה חבר רוע שתמיד נכון לעזור ולסייע. יחסינו הקרובים עם רבקה ואהרון התפתחו בינינו רק בעת פעילותו בהולנד, בה אנחנו היינו "הוותיקים" ונהגנו בנסיעותינו הספורות "הטרנס-אטלנטיות" לעצור באמסטרדם. שם ביקרנו אצל רבקה ואהרון וזכינו לקבלת פנים חמה. עוד לפני כן אהרון התארח אצלנו באמסטרדם בשהותו בענייני מפעל המתכת...

בשנים האחרונות לחייו, עת שהה זמן רב בביתו יחד עם רבקה, ועקב, כהרגלו, אחרי ההתפתחות הכללית, חשתי שאהרון הפעלתן, שעמד ברוב שנותיו בקיבוץ באור הזרקורים של הפעילות הציבורית והכלכלית ממלוא הבנתו השכלית והחלטיות דעותיו, מתקשה להתמודד במצבו האובייקטיבי השונה, מצב שהנו בוודאי נחלתם של לא מעטים מבני דורו.

עם הליכתו של אהרון נוצר חלל ריק שמורגש בנוף חברתנו.

סידי ופימה

אהרון בציה – שלושים למותו

עם פטירתו של אהרון ז"ל נתלשה אבן יסוד מבניין הקיבוץ. אהרון היה ממניחי היסודות והטפחות של קיבוצנו וממנהיגיו המובילים.

תארו לעצמכם לרגע קבוצה של כמה עשרות צעירות וצעירים, כולם שרידי שואה, לא מכבר יצאו מן התופת והגיעו לארץ ישראל אל החוף הנכסף, החליטו להקים ביחד קיבוץ, ואפילו שם הקיבוץ נשא את שם מחנה הריכוז 'בוכנוולד'!

לרובם לא היה ברור כיצד ייבנה הקיבוץ, כיצד יתפתח, לאלו כיוונים, מה יהיו הקשיים והבעיות. מה שאפיין את הקבוצה הזאת הוא יצר החיים – הרצון לבנות מחדש בית, משפחה. קבוצה כזאת ללא מנהיגות מובילה, ללא אנשים נחושים בדעתם, המשקיפים קדימה ומסורים בכל שאת לחברה ולמטרותיה – ספק אם הייתה מתקיימת.

אהרון היה אחד ומיוחד בקבוצה המובילה. הוא היה מעשי, רגליו נטועות בקרקע המציאות, מבין היטב את בעיות הפרנסה והכלכלה ועושה כמיטב יכולתו לקדם ולפתור בעיות אלו. אך המיוחד בו היה שלא הצטמצם בגבולות הכלכלה והעניינים החומריים, אלא הבין בחושיו הבריאים שיש לבנות חברה, חינוך, תרבות וכל מה שנחוץ לרווחה של החברה, ולא רק לגופה.

אין זה מקרה שבוגיה שור מזכיר בזיכרונותיו כי רק בעזרתו של אהרון נרכש הפסנתר הראשון של הקיבוץ. בימי מצוקה כלכלית בארץ ובקיבוץ גזבר המתמודד עם בעיות קיום וימיומיות מבין שיש לרכוש פסנתר ולעודד פעילות מוסיקלית ענפה.

וכך גם בתחום החינוך – בסיוע, בעצה ובתמיכה בהקמת בתי ילדים, גנים, בית ספר יסודי וכיתות המשך. וכך בתחום התרבות – ביוזמה ובהשתתפות מלאה בהקמת בית הנצחה, שהוא בית התרבות של הקיבוץ, ובו מועדון, ספרייה, חוגים וכיו"ב.

בעתות משבר, במצבים קריטיים, בקבלת החלטות שקבעו את גורלו ואת עתידו של הקיבוץ הזה – אהרון היה אחד הנווטים החשובים ביותר.

ולי הוא היה חבר. יחד גידלנו את ילדינו, יחד בנינו את הקיבוץ, יחד הלכנו דרך ארוכה ויפה. לא נשכח אותך, חבר. ננצור את דמותך לעד.

דודיק פור

שלושים יום ללכתו של אבא

אבא, שלושים יום בלעדיך. גם אחרי שלושים יום עדיין הפאולוניות פורחות בשיא תפארתן ויופיין בדרכנו אל הקבר הטרי, כאילו במיוחד בשבילך. אתה כאן שוכב שליו, נח בשקט אחרי חיים מלאים במאבקי הישרדות ובמאבקי קיום, בנייה ועשייה רבה בארץ ובקיבוץ שלנו.

עסקת בעשייה וביצירה במשך עשרות שנים, וזכית ליהנות ממשפחה שבה שישה נכדים ושני נינים. בסוף חיך ידעת ליהנות מגינה יפהפיה שעשתה סיוון עבורכם, ממשפחה חמה ואוהבת, ומטיינל'ה, הכלבה האהובה שלנו ושלך, שהרעפת עליה חום ואהבה וקיבלת ממנה כפל כפליים. היום הגינה כולה פורחת בשבילך ובשביל אמא.

גם עץ השסק שלנו בן החמישים פלוס שנטעת עם אמא, שגדלנו עליו וגידלנו עליו את ילדינו, נותן עכשיו את פירותיו החמצמצים-מתוקים כדבש. גם אסיה, נינתך הקטנה והמתוקה, טעמה את טעמו ועָרַב לה. וכך דור הולך ודור בא, ועץ השסק עומד כחלק מהמורשת המשפחתית. בשנותיך האחרונות הסתפקת בניהול הבית הקטן שלך, עזרת לאמא בבישול, ובסוף גם בישלת כמעט הכול בעצמך.

אדם הולך אל העפר, והסיפורים אֶתְנוּ, ואנחנו מייצגים אותך כאן, אנחנו דורות ההמשך שלך. האנשים הולכים ונגמרים, ורק הסיפורים נשארים. ואותם אנחנו אוספים אל לבנו, והם תמיד שמורים אֶתְנוּ. נצר סרני נהנה היום מפירותיך, וגם אנחנו. הייה בטוח שנייצג אותך בכבוד בכל מקום.

הייה שלום 'קברניט'. האנייה שלנו ממשיכה להפליג בים הגדול והסוער לפעמים, וגם אם אינך יותר על הסיפון, הייה בטוח שתמצא את דרכה... אנחנו לצדה של אמא, מנסים להקל עליה את הפרידה והכאב כמה שאפשר, והיא לא לבד.

אוהבת אותך,

נורית

השכם בבוקר אותו יום ראשון של חודש מרץ 2007 הזעיקה רבקה את השכנים. היא קמה משנתה, ניסתה להעיר את אהרון, ואהרון לא התעורר. כשהתבררה הסיבה רבקה לא בכתה. באושוויץ למדה לכלוא את דמעותיה. סבא קלמן, סבו של אהרון, מת אף הוא מיתת נשיקה. הוא המתין לאהרון נכדו שישוב מהעבודה אל חדרם בגטו, ומיד כשראה אותו נכנס, הסב את ראשו ומת. בן שמונים וארבע היה סבא קלמן במותו, ואהרון בן שמונים ושלוש. מה הספיק סבא קלמן בחייו? בהשוואה לאהרון – לא הרבה. קציר הישגיו של אהרון יכול היה למלא עגלות רבות.

אהרון לא מיהר לסכם את חייו, היו לו עוד תכניות באמתחתו. אבל בנאום התודה באותה מסיבת גבורות שערכו הבנות לכבודו, אמר כמה מילים של סיכום. לא מפיו אמר, אלא מפי גיבור הספר האהוב עליו:

"בספר הראשון שקראתי בעברית, 'מעגלות' של מלץ מעין חרוד, בהיותי שבוי ברפיח אחרי השבת השחורה, קראתי ביקורת נוקבת על הקיבוץ. אולם בסוף עומד הסופר על גבעה ומסתכל על העמק הירוק והפורח ואומר: 'בכל זאת היה כדאי!'"

אילו קרא אהרון ספר זה, שנכתב באהבה כה גדולה לזכרו, אולי היה מסכם אף הוא ואומר: ובכל זאת היה כדאי.

אהרון בעיה הלך לעולמו בכ"א באדר תשס"ז (11.3.2007)
והובא למנוחות בכ"ב באדר תשס"ז (12.3.2007)
בבית הקברות של קיבוצו נצר סרני, הקיבוץ שכה אהב.
יהי זכרו ברוך.